

Caiete Silvane

Revistă de cultură

58

Nouă ne pasă!

Caiete Silvane

Revistă de cultură

ISSN 1454 - 3028

Adresa redacției: Zalău, Piața Iuliu Maniu, nr. 4, Sălaj, România
Tel./fax 0260/612870 e-mail: caietesilvane@yahoo.com
www.caietesilvane.ro

Revistă de cultură editată de Centrul Culturii Tradiționale Sălaj,
sub egida Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 3 lei

Colectivul de redacție:

Cristian Contraș - manager Centrul Culturii Tradiționale Sălaj

Daniel Săuca - redactor șef

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Ileana Petrean-Păușan, Elena Musca, Marin Pop - redactori

Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chintă -
colaboratori permanenți; **Marius Soare** - tehnoredactor

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între:

- Consiliul Județean Sălaj;
- Prefectura Sălaj;
- Primăria Zalău;
- Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj;
- Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău;
- Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Filiala Zalău;
- Biblioteca Județeană "Ioniță Scipione Bădescu" Sălaj;
- Inspectoratul Școlar Județean Sălaj;
- Arhivele Naționale Filiala Sălaj;
- Cenachul literar "Silvania";
- Centrul Culturii Tradiționale Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.
Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista "Caiete Silvane"
este membră a Asociației Publicațiilor Literare și
Editurilor din România (APLER) și a Asociației
Revistelor și Publicațiilor din Europa (ARPE).

Tiparul realizat la Tipografia
Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj,
tel./fax 0260-661752

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale și factorii poștali, precum și prin Damco.
Prețul unui abonament pe o lună este de 2 lei.

SUMAR

Ileana Petrean - Păușan, "Doină zic/ doină suspin/ Tot cu doina mă mai țin" pp. 2-4

Adalbert Gyuris, Tudor Gheorghe:

"Mie-mi pasă!" pp. 5-6

Augustin Mocanu, O carte despre valorile creației populare românești pp. 7-8

Ștefan Doru Dăncuș, Interviuri neconvenționale. Răspunde **Liviu Nanu** p. 9

Lucian Vasiliu, Comunicat de presă p. 9

Györfi-Deák György, Patimi și pătămiri p. 10

Viorel Mureșan, Optzecismul jovial pp. 11-12

Lucian Perța, Parodie la "Gândacul cu cinci pene roz" p. 12

Marcel Lucaciu, Tristan Tzara - poemele românești pp. 13-14

Imelda Chința, *Revolta îngerilor* pp. 15-16

Sorin Lucaci, Poeme p. 17

Victor Munteanu, Poeme p. 18

Vianu Mureșan, Într-o bună zi p. 19

Viorel Tăutan, Modelul Profesorului exigent p. 20

Szekeres Sándor, Din amintirile unui povestitor profesionist, traducere de **Györfi-Deák György** pp. 21 - 22

Daniel Mureșan, Poșta Sălajului cu "benzi despărțitoare" p. 23

Boris Marian, Aforisme de Stanislaw Lec p. 23

Pavel Pușcaș, Oleg Denisenko - sau actualitatea marii tradiții pp. 24-25

Ștefan Doru Dăncuș, Cărțile României p. 26

Dumitru Gheorghe Tamba, *Porolissum*. Romanizarea într-o așezare civilă de tip *vicus* militar pp. 27-28

Carmen Ardelean, Proza feminină în fața oglinzii pp. 29 - 31

Marin Pop, Răsturnarea regimului comunist din România și înființarea primelor partide politice în județul Sălaj (1989 - 1990) pp. 32 - 35

Gheorghe Bancea, Monografia localității Biușa (IV) pp. 36 - 39

Noutăți editoriale achiziționate recent de Biblioteca Județeană Sălaj p. 40

René Guénon, Dante și rozicrucianismul, traducere de **Daniel Hoblea** pp. 41-42

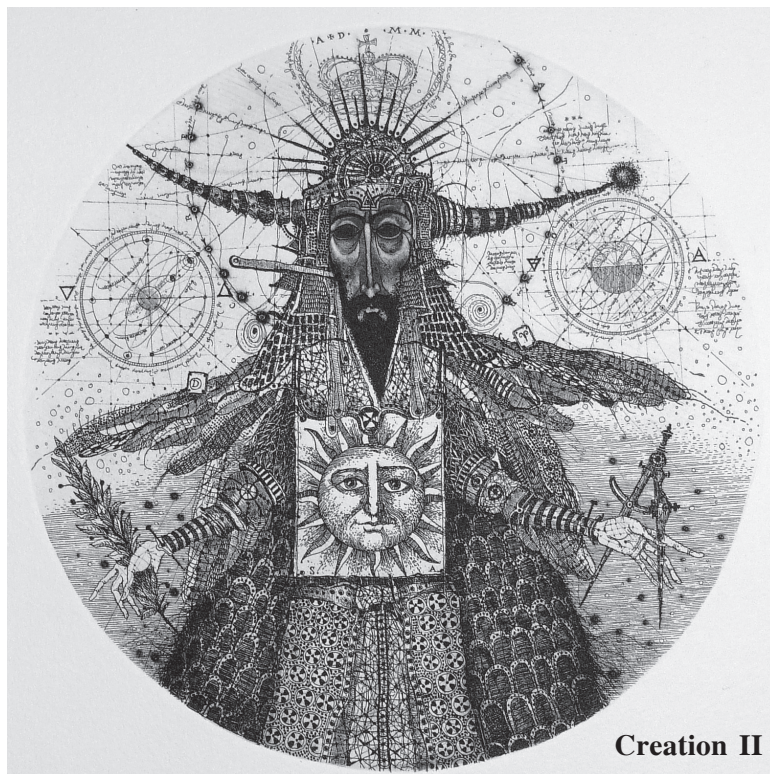
Viorel Tăutan, Memoria memoriei p. 43

Florica Pop, Sălăjeni la ei acasă p. 44

Ileana Petrean - Păușan, Străini în... cultură p.45

Ștefan Doru Dăncuș, "Armonii de toamnă" p. 45

Mihai Popa, Dialectică și istorie pp. 46 - 48

Creation II

Copertile I, III, IV și paginile 1, 24 și 25 sunt ilustrate cu grafică realizată de **Oleg Denisenko**, artist prezent printr-o expoziție la Zalău în cadrul Festivalului Artelor din luna octombrie a.c.. Îi mulțumim lui **Szabó Attila** pentru sprijin.

"Doină zic, doină suspin/ Tot cu doina mă mai țin"

"Doina" a fost înscrisă pe lista reprezentativă de patrimoniu cultural imaterial UNESCO

Din informațiile oficiale

Începutul lunii octombrie ne-a adus o veste bună: la cea de-a patra sesiune ordinară a Comitetului Interguvernamental al Convenției UNESCO pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, care s-a desfășurat în perioada 28 septembrie - 2 octombrie 2009 la Abu Dhabi, în Emiratele Arabe Unite, "Doina" - element de patrimoniu cultural imaterial reprezentativ pentru țara noastră - a fost acceptată pe Lista Reprezentativă de patrimoniu cultural imaterial. (Printre noile opere înscrise pe Lista Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității UNESCO se mai numără tango-ul Argentinian/Uruguay, Festivalul Ramman - India, caligrafia chineză sericicultură - China, limbajul fluierat din insula La Gomera din Spania, teatrul de marionete Karagöz din Turcia, tapiserii de la Aubusson - Franța, carnavalul de la Mohacs din Ungaria, dantelele din Croația, Festivalul Dragonului din China sau tehnicile de prelucrare a hârticii din Japonia. Lista patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO numără în prezent 166 de opere din 76 de țări.)

Reamintim cititorilor noștri că *Tradiția Călușului* românesc a fost proclamată drept capodoperă a patrimoniului oral și imaterial al umanității, odată cu încă 42 de capodopere propuse de diferite state membre ale UNESCO, în anul 2005 și înscris în Listă în anul 2008.

Dosarul de candidatură pentru "Doină" a fost pregătit, pe parcursul anului 2008, de membri ai Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, organism consultativ din subordinea Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național. Institutul de Etnografie și Folclor "C. Brăiloiu" al Academiei Române a oferit consultarea de specialitate, cu rol important în cercetarea de teren și realizarea materialelor scrise și video, parte componentă a dosarului de candidatură. Muzeul Național al Țăranului Român și Muzeul Național al Satului "Dimitrie Gusti", împreună cu Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, au oferit sprijin colectivului care a lucrat la întocmirea dosarului de candidatură. De asemenea, Biblioteca Academiei a pus la dispoziția grupului de lucru fondul de manuscrise necesare. Cel mai mare aport l-au avut, însă, comunitățile care dețin, păstrează și valorifică, transmițând mai departe, *Doina*. Zonele cercetate în anul 2008 în scopul întocmirii dosarului de candidatură pentru înscrierea *Doinei* pe Lista Reprezentativă de Patrimoniu Cultural Imaterial UNESCO au fost județele Gorj, Dolj și Maramureș.

La dosar au fost atașate un film-document de 10 minute, 10 fotografii, două CD-uri audio, două hărți și o carte în două volume - după cum precizează doamna Petronela DOBREA, specialist programe, în pagina oficială a Comisiei Naționale a României pentru UNESCO. Tot aici citim următoarea

afirmație, care, se spune, este luată de pe portalul UNESCO: "Întâlnită sub diverse denumiri în regiunile din România, *doina* este un cântec liric, solemn, improvizat și spontan. Element esențial al folclorului românesc, *doina a fost până în 1900 unicul gen muzical* (!, n.n.) *prezent în multe din regiunile țării*".

Din nedumeririle noastre

Să înțelegem că numai doina-cântec a fost inclusă în listă?! Știm că doina-poezie este deosebit de bine reprezentată în lirica populară.

DEX-ul definește *doina* drept "poezie lirică specifică folclorului românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de revoltă, de dragoste etc., fiind însoțită, de obicei, de o melodie adecvată; specie muzicală a creației folclorice românești, având caracteristicile de mai sus". Este accentuat și în explicația din DEX caracterul sincretic al *Doinei* și credem că trebuie promovată atât ca poezie lirică, cât și ca specie muzicală, în aceeași măsură valori specifice creației folclorice românești. Cu atât mai mult, cu cât "Patrimoniul Cultural Imaterial se referă la tradiții și expresii orale, incluzând limba ca vector al patrimoniului cultural imaterial, artele spectacolului, practici sociale, ritualuri și evenimente festive, cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers, tehnici legate de meșteșuguri tradiționale".

Doina - veșnică alinare și în Sălaj

Și dacă în Sălaj avem reprezentată *Tradiția Călușului* doar în satul Meseșenii de Sus cu obiceiul "Călușerul de Crăciun" (pe care l-am monografiat în revista "Caiete Silvane"), *Doina*, ca și creație sincretică, este bogat reprezentată în întregul județ.

Deși nu există o culegere numai de *Doine*, majoritatea cărților etnografice și monografiilor despre așezări sălăjene cuprind și doine. Să amintim în acest sens câteva lucrări: Leontin Ghergariu, *Folclor literar din Sălaj*, Zalău, 1973; Ștefan Goanță, Ion Pițoiu, Ioan Mureșan, *De dor și de omenie. Folclor vechi din Sălaj*, Zalău, 1971; Ștefan Goanță, Ion Pițoiu, *Du-te dor și vino dor. Folclor literar din Sălaj*, Zalău, 1972; Augustin Mocanu, *Pe cel deal cu dorurile - folclor poetic din județele Maramureș și Sălaj*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2001 (lucrare realizată în colaborare cu Grigorie Croitoru și Silviu Pop); Augustin Mocanu, *Folclor din Țara Silvaniei*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2003; Augustin Mocanu, *Floare de Rai. Antologie de poezie populară*, Editura Silvania, Zalău 2003 și altele.

Desigur, ar fi benefică o culegere de *Doine* (cu toate variantele aceleiași doine) din Sălaj, atât pentru conservarea și transmiterea lor mai departe, cât și ca bază de studiu pentru

etnografi.

În ce privește *doina-cântec*, cei care își amintesc de Festivalul Național "Cântarea României" știu că în cadrul lui erau promovați rapsozii populari din repertoriul cărora nu lipseau doinele. (Mi-amintesc și eu de lelea Maria Breban, din Treznea, a cărei voce și-ale cărei doine impresionau sălile arhipline de spectacol.)

Credem că menirea ansamblurilor foclorice - și ne referim în primul rând la cele profesioniste, plătite (și) pentru asta - este tocmai valorificarea folclorului autentic din zona noastră, implicit a doinei.

Maria Sabău din Cizer - una din cele mai veritabile doinitoare din țară

Maria Sabău, rapsod popular din Cizer, este cunoscută și recunoscută de specialiștii în folclor drept o voce inconfundabilă și un tezaur viu în materie de folclor muzical. Voci autorizate - doamna Florentina Satmari, doamna Elise Stan, spre exemplu - o caracterizează ca fiind una din cele mai bune interprete de doine din țară. A cântat la postul național de televiziune și la radio, pe scenele județului și ale țării, când a fost invitată, în ultimii ani împreună cu fiica ei Angela Fodoca, pe care a crescut-o în așa fel încât să-i ducă mai departe dragostea pentru folclor și preocuparea pentru păstrarea lui. Vocea de aur și repertoriul bogat - cu multe doine - trebuie valorificate, prin înregistrări, imprimări, filmări etc. pentru a rămâne în arhiva folclorului autentic sălăjean. O reușită, în acest sens, au avut-o dascăli și elevi de la școala Gimnazială "Corneliu Coposu" din Zalău. Asociația "Clubul Prieteniei", de pe lângă această școală, a elaborat și câștigat proiectul "Obiceiuri tradiționale din Sălaj", finanțat de Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național prin Administrația Fondului Cultural Național, proiect finalizat, în 2007, cu un spectacol folcloric de anvergură și cu o carte cu același titlu, *Obiceiuri tradiționale din Sălaj*, Editura Silvania, Zalău, 2007. Afirmațiile învățătoarei Florica Horincar, coordonatoarea proiectului, făcute într-un articol la sfârșitul acestei cărți, ni se par edificatoare: (...) *Se spune de multe ori că elevii de la oraș nu îndrăgesc dansurile și cântecele populare. Nu este adevărat și o spun din propria experiență. Copiii nu îndrăgesc tradițiile pentru că nu le cunosc. În momentul în care vin în contact cu ele încep să le îndrăgească și să-și dorească să învețe dansurile și cântecele populare. În Sălaj avem obiceiuri tradiționale care încet, încet se pierd în negura uitării chiar înainte de a fi cunoscute de copiii noștri, ba chiar de mulți dintre noi. Afirm acest lucru în urma discuțiilor cu localnicii satelor. Aceștia se mândresc cu tradițiile și sunt dornici de a le face cunoscute. Își deschid "lăzile de zestre" prăfuite și îmbracă costumele populare în care se simt atât de bine cântând, dansând, chiuind sau punând în scenă diferite obiceiuri. Rămâne doar ca noi, slujitorii școlii, să cunoaștem alături de elevii noștri aceste valori tradiționale, să-i învățăm pe copii dansurile și cântecele populare vechi, să le păstrăm cu sfințenie și să le transmitem mai departe, adăugând dragoste, pasiune, creativitate. Și nu este deloc greu când întâlnești în lumea satului interpreți ca Maria Sabău și Angela Fodoca (mamă și fiică).*

Maria Sabău și Angela Fodoca

Aceste femei din Cizer, adevărați rapsozi populari, au voci de aur și un repertoriu bogat. Unele cântece sunt producții proprii, iar altele sunt învățate de la bătrânii satului și păstrate cu sfințenie pentru "copiii copiilor lor". Sunt femei simple care știu să cânte, dar și să trudească la munca câmpului. Angela muncește, își crește cu dragoste cei doi copii, dar nu uită din când în când să le cânte cu drag și dor. Mama ei, de la care a învățat să cânte, nu ține cont de numărul anilor atunci când muncile agricole o cheamă. Trudește pe câmp, își crește nepoții cântându-le de dor, dar mai ales de jale, amintindu-și de vremurile grele din tinerețe. Jalea străbate ca un fir roșu cântecelele dumneaiei și nu se poate să nu verși o lacrimă ascultând-o.

"Doamnă dragă, vremea mea o cam trecut, dar Angela încă mai poate face cunoscute cântecele noastre. Dorința mea ar fi s-avem și noi o casetă, o înregistrare video și s-o văd măcar pe ea la televizor. Că voci avem, da' n-avem cine ne lansa..." - ne-a spus Maria Sabău.

O parte din dorințele lor le vom îndeplini noi, dar pentru lansare sperăm să ne audă un om care respectă adevărata valoare a cântecelor populare și care este dispus să investească în promovarea unor rapsozi populari sălăjeni(...)

Știm că în cadrul proiectului "Obiceiuri tradiționale din Sălaj", Asociația "Clubul Prieteniei" de la Școala "Corneliu Coposu" din Zalău a realizat un CD cu Maria Sabău și fiica ei Angela Fodoca, precum și un album fotografic în care au fost imortalizate minunatele lor costume populare. Este un prim și important pas, însă nu suficient, pentru a aduna, cât se mai poate, cât avem ce și de la cine, valorile inestimabile ale patrimoniului cultural imaterial, doina românească, acum înscrisă în Lista Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității UNESCO.

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

Doine din Sălaj

DE REVOLTĂ SOCIALĂ

Măicuță-ai avé păcat

Măicuță-ai avé păcat
M-ai crescut și m-ai lăsat.
M-ai lăsat în drumu' țării,
Mi-ai arătat fața gării.
Fața gării din Înău
Să mă duc din satu' meu.
Și mi-ai dat lumea pe mână
Să trăiesc, de-oi fi stăpână.
Și mi-ai dat lumea-nainte
Să trăiesc de-oi fi cuminte.
Vai, măicuță, nu ți-i jele
Când îmi vezi hainele mele?
Stau în ladă-mpăturate
Că nu-i cine să le poarte.
Vai, măicuță, nu ți-i dor
Să nu mă vezi prin ocol,
În ocol și prin grădină,
Nu te doare la inimă?
În ocol și pî'ngă casă
Și cu dumneata la masă?

("Du-te dor și vino dor", Zalău, 1972,
pag. 249; culeasă de la Brumaș Maria, 70
de ani, Năpradea, în 1972)

DE CĂTĂNIE ȘI RĂZBOI

Maică, rău m-ai blăstemat

Foicică grâu curat,
Maică, rău m-ai blăstămat
Și m-ai blăstămat cu foc
În lume să n-am noroc.
Și m-ai blăstămat cu pară
În lume să n-am tineală.
Să umblu din țară-n țară
Tot cu arma în spinare.
Când îi soarele spre sară
Mă-ntâlnii c-o fetișoară.
Fetișoara m-o ntrebat:
- Ce stai, voinic, supărat?
Ori ți-i grea arma-n spinare,
Ori ți-i dor de-acasă tare?
- Nu știu de-i grea ori m-apasă

Da' m-o-ajuns doru' de casă.
De-acasă când am plecat
Doi părinți eu am lăsat,
Doi părinți și-o surioară.
Și-o mândră de Mărioară.
Surioara m-o uitat,
Mândruța s-o măritat.
Și iar verde grâu roșiu
Rămâi, satule, pustiu
Și tu sănătoasă, țară,
De-oi trăi,
te-oi călca iară,
De-oi muri, carte-oi trimete
La părinți să nu m-aștepte.
Și-oi trimite-o carte albă
C-am murit în lumea largă.

("Du-te dor și vino dor", Zalău, 1972,
pag. 268; culeasă de la Gliguță Grațian,
din Ban, 60 de ani în 1972)

DE DOR

Mamă, la inima mea

Mamă, la inima mea
Este-un râț și-o fântânea,
Orișicât e vreme bună
Acolo nu se răzbună.
Orișicât e vreme-aleasă
Numai tot plouă de varsă.
Mamă, la sufletul meu
Ard două lumini de său.
Vara plouă, iarna ninge,
Nimeni nu le poate stinge,
Numai inima când plânge.

("Du-te dor și vino dor", Zalău, 1972,
pag. 79; culeasă de la Stoica Maria, din
Bănișor, 56 de ani în 1972)

DE JALE

Când aud cucu' cântând

Când aud cucu' cântând,
Umblu prin păduri plângând,
Tăte florile s-adoarmă
Cu fața către pământ
Doar m-o ntreba de ce plâng.
Inima din mine spune

Că n-am nici un bine-n lume;
Inima din mine zbiară
Că n-am nici un bine-n țară
Nici n-am maică, nici n-am tată,
Gândești c-am ieșit din piatră.
Nici n-am frați, nici n-am surori,
Gândești c-am ieșit din nori.
Că pe cine am avut
Pus-o capul la pământ
Nu l-o pus să hodinească,
Ci l-o pus să putrezească,
Nu l-o pus de obosit,
Ci l-o pus c-o putrezit,
Pe mine m-o părăsit.

("De dor și de omenie", Zalău, 1971,
pag. 112; culeasă de la Prodan Ioan din
Ortelec, 30 de ani în 1971)

Nestemate ale folclorului cizerean

Ne-nvăluie o doină, o baladă, o
"hore" trezite parcă dintr-o carte veche...
mamă și **fiică** și-au împletit cărările
vieții pe partitura cântecului popular.
Admirație și prețuire pentru solistele
Maria Sabău și Angela Fodoca, două
stele care însuflețesc muzica populară
sălăjeană. Cântecul lor se întrece cu
ziua bună și roua scăldată în soarele
dimineții, alungă tristețea, alină dorul și
încacă amarul. (F.Horincar)

Maică, aista rînd de fete

Maică, aista rînd de fete
N-au noroc pă cum să vede.
Cătu-i vara de frumoasă
N-au noroc să șad-acasă.
Numa-n vârfu' muntelui
În fundu' Bănatului.
Măicuță, ți-a hi păcatu'
M-ai făcut și m-ai lăsatu'
Și m-ai pus în drumu' țării
Mi-ai arătat fața gării.
Fața gării la Ciucea
Să trăiesc dac-oi putea.
Și mi-ai pus lumea 'nainte
Să trăiesc de-oi avea minte.
Și mi-ai pus lume' pă mână
Să trăiesc de-oi hi stăpână.

Correspondență din Germania

Tudor Gheorghe: "Mie-mi pasă!"

* S-a născut la 1 august, 1945, în comuna Podari, județul Dolj, într-o familie de țărani. Copilăria, dar mai

ales adolescența, dificile - tatăl, cântăreț de biserică, arestat și deținut politic la Aiud;

* Liceul "Nicolae Bălcescu", din Craiova;

* Institutul de Teatru, București, clasa de actorie, absolvent în 1966.

Astăzi Tudor Gheorghe își continuă neobosit cariera începută în 1966, susținând în continuare recitaluri în țară și străinătate și interpretând roluri, ca actor, dintre cele mai diverse pe scena Naționalului craiovean.

Maestrul Tudor Gheorghe este o personalitate marcantă din cultura românească contemporană.

Despre acel bob de fericire și putere, despre preocupările ardente și mistuitoare în care se manifestă - actor, poet, compozitor și interpret - s-a scris și se va mai scrie mult, pentru ca tot ce s-a spus de fiecare dată e prea puțin. Este un profesionist și un OM cu un mare caracter.

"În spatele fiecărei poezii, poem, există o muzicalitate"

Adalbert GYURIS: *Credeți că ați avut noroc că v-ați născut la sat ?*

Tudor GHEORGHE: Tot ce înseamnă literatura română, de la Creangă la Sadoveanu, de la mai tinerii poeți Ion Alexandru, Marin Sorescu, toată literatura română e obsedată de celebrul vers al poetului Lucian Blaga „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat”.

Nu pot să mă depărtez de ei și să spun altfel. Și eu cred că veșnicia s-a născut la sat.

Sunt fericit că m-am născut la sat, într-o perioadă în care satul meu era sat, într-o perioadă în care tradițiile erau tradiții, într-o perioadă în care lăutarii erau lăutari.

Eu sunt produsul satului pe care l-am văzut dispărând încet-încet.

A.G.: *Oamenii din Podari, satul copilăriei dumneavoastră, și natura înconjurătoare v-au marcat existența?*

T.G.: Mi-au marcat existența din punct de vedere al disparițiilor, am fost martor și sunt în continuare la această tragedie, la faptul că satul meu, un sat frumos, care leagă două maluri, de aia se cheamă Podari, se află pe Jiu, s-a spus astfel satului meu că oamenii făceau legătura dintre maluri, dispare.

Am asistat încet-încet cum țăranii mei frumoși, plini de fantezie și păstrători de tradiții, au dispărut.

Totul a fost foarte frumos până la generația copilăriei mele, noi am prins „maturitatea” satului. După aceea a

venit colectivizarea forțată, cei care s-au născut mai târziu au dus-o altfel, iar care s-au născut acum nu mai au noțiunea exactă a frumuseții satului. Pe mine m-au influențat prin tragismul dispariției treptate a lor.

A.G.: *Când v-ați apucat să cântați la cobză, acest instrument frumos și vechi, din păcate tot mai puțin folosit azi?*

-T.G.: În 1976 s-a întâmplat, este o poveste mai lungă, îi datorez acest lucru - culmea! - celebrului tovarăș Dumitru Popescu „Dumnezeu”. Este o poveste plină de haz, acesta este adevărul și nu pot să-l ocolesc.

Mai sus amintitul era împreună cu tovarășul Burtică la Craiova și m-au întrebat într-o seară, având un dialog cu ei: de ce nu cânt la cobză?

Eu am răspuns că în Oltenia este o tradiție, se cântă la chitară. M-a întrebat câți chitariști mai buni sunt ca tine în Europa? Eu am răspuns: toți! Apoi m-a întrebat: ești oltean? Da, am răspuns. Ai un simț al perspectivei în tine? Eu am răspuns: probabil că da. Câți cobzari sunt în Europa ca tine?

Niciunul, am spus eu. Atunci învăță la cobză!, mi-a mai spus și se pare că a avut dreptate.

A.G.: *Și la chitară cum a fost?*

T.G.: În studenție am simțit nevoia de a mă acompania. Am învățat singur, chinându-mă și, fiind pasionat de poezie, m-am gândit să nu spun poezii fără să am un acompaniament. Așa,

încet, am învățat să cânt la chitară, însă nici acum nu știu să cânt bine, cred că nu asta e important. Chitara pentru mine ca artist a fost o recuzită. De chitară m-am sprijinit pentru a-mi spune oful, durerea și frumusețea.

A.G.: *Cum ați ales să deveniți actor?*

T.G.: Nu eu am ales, cred că meseria de actor m-a ales pe mine. Eu am plecat la București, ca să devin profesor de limba română, iubind limba noastră și poezia. Am fost la institut, la un curs de pregătire pentru filologie. Acolo era un tânăr asistent, afemeiat și foarte drăgut, de altfel, care vroia să uimească viitoarele candidate prin cunoștințele sale poetice și dădea citate din poezii. Eu l-am contrazis de două ori, corectându-l pentru că greșise versurile. El s-a cam supărat și mi-a spus: dacă ești așa deștept, du-te, mă, la teatru.

A.G.: *Muzica cântată de dumneavoastră de mare profunzime se contopește cu textul, cuvintele joacă un rol în acest duet?*

T.G.: Niciodată n-am știut să cânt "gol", n-am lăăit în viața mea. Totdeauna am crezut că în spatele fiecărei poezii, poeme, există o muzicalitate. Versurile au muzicalitatea lor, eu am fost un bun receptor al muzicii interioare al fiecărei poeme și simt - cred - că toate acestea difuzează această muzică din interiorul poeziei. Dumneavoastră dacă citiți un vers va „cânta” probabil într-un anume fel. Eu am fost acel care am ascultat

muzica interioară, am știut să o transmit mai departe, am fost un difuzor al unei muzici interioare, al fiecărei poezii.

A.G.: *Sunteți un artist complex și sensibil, cum definiți patriotismul?*

T.G.: Am un poem cântat pe un disc de-al meu „Mie-mi pasă”, un disc făcut integral de mine: text, muzică și voce. Este o radiografie a ce înseamnă disperarea românilor după 1989. O radiografie a societății române în care eu încerc să analizez ce am crezut că o să fie și ce suntem de fapt. Atunci spuneam:

„Patriotismul nu-i brătară,
Nici papion,

Abonamentul la revista SINGUR nu te lasă singur!
Pentru detalii legate de abonament: www.revistasingur.ro
sau
Telefon: 072-444.35.87

Nici pălărie
Să-l porți sau nu
Să-ți să pară
Că-ți vine
Sau nu-ți vine ție.
Te naști cu el
Ți-e datul sorții
N-ai cum să-l lepezi
De pe tine
Îl porți ca pe-o
Cămașă a morții”.

În concluzie, patriotismul este cumulum sentimentelor naționale ale unui individ care îi capabil să recepteze frumusețile oamenilor din jur.

A.G.: *Dumneavoastră cântați din suflet pentru suflet, de unde această noblețe și putere spirituală?*

T.G.: Poezia este plină de frumusețe și nu numai poezia română. Poezia lumii e plină de frumusețe și atunci un om care-și găsește sprijin în frumusețea acestei poezii n-are cum să vorbească decât de la om la om.

Poezia e scrisă de oameni pentru oameni și ceea ce am făcut eu nu este nimic altceva decât să promovez acest dialog posibil într-o manieră care-mi aparține. Am încercat să readuc poezia la starea ei primară, poezia-cântec.

Eu sunt convins că aievii grecii, marii oratori, marii tragicieni greci nu recitau sau nu spuneau vorbele și totul era o anume cantăție! De la această incantație am plecat și cred că asta se întâmplă în relația dintre mine la ora actuală, noblețea poeziei, noblețea și rafinamentul poeziei s-a transformat în ceea ce fac eu astăzi.

Probabil că de aici vine și acest raport.

A.G.: *Ce transmiteți românilor care locuiesc în afara țării noastre?*

T.G.: Mi-e greu să răspund, pentru că fiecare om are lumea lui, idealul și gândul său.

Însă mie mi-a fost dat să umblu prin toată lumea, să mă întâlnesc cu români de pretutindeni. Am cunoscut oameni care s-au realizat din punct de vedere socio-economic și oameni care nu s-au realizat din acest punct de vedere. Cei care s-au realizat tânjesc după țară și după frumusețile pe care le-au părăsit, după prieteni, după relațiile care nu le găsești în altă parte decât la tine ACASĂ.

Cei care nu s-au realizat își neagă originea și acest lucru este tare grav.

Eu nu le doresc românilor decât să aibă răbdare cât încap în fața umilințelor pe care trebuie să le trăiască, indiferent în ce grad de bunăstare materială sunt. Oriunde prin lume, totdeauna nu ești de-al lor, oricât de greu ți-ar fi acasă totdeauna găsești un sprijin, o vorbă bună și un ajutor.

Adevărat că poți rămâne sărac, însă cinstit.

A.G.: *Maestre Tudor Gheorghe, a fost o adevărată plăcere să vă ascult, mi-ați vorbit cu glasul dumneavoastră inconfundabil, cald și cu calm, cu mare pasiune și dragoste pentru tot ce faceți ca să ne dăruieți nouă din grădina de rai o bucată de frumusețe și veșnicie.*

Vă mulțumesc tare mult pentru discuția avută și vă doresc toate cele bune, în toate activitățile domniei voastre.

Cu mult respect și drag a consemnat
Adalbert GYURIS

O carte despre valorile creației populare românești

* Iordan Datcu, *Tradiții din Maramureș, Editura "Grai și Suflor - Cultura Națională", București, 2009, 228 pag.*

De o varietate și o bogăție rar întâlnite, întinsă în timp, depășind de acum patruzeci de ani, activitatea de cercetare a creației populare românești, desfășurată cu o tenacitate, o hărnicie și o competență de invidiat, de către Iordan Datcu, impresionează puternic.

După cum însuși spune, de Maramureș s-a preocupat vreme îndelungată: "Timp de patru decenii, am cercetat creația populară maramureșeană..." (p.5).

Cartea în discuție adună, între copertele ei, materiale scrise și publicate din 1967 până astăzi. Ea se deschide cu un **Argument** în care autorul enumeră și exemplifică cele câteva direcții spre care și-a orientat cercetările: - folcloriști care au realizat culegeri și le-au publicat în cărți (Ion Bârlea, Alexandru Țiplea); - descoperirea și publicarea de manuscrise (al lui Petru Bîlțiu-Dăncuș și al Elenei Vlad); - readucerea în atenția cercetării a unor colecții de mică întindere, dar valoroase, uitate în presa vremii (a lui Alexandru Țiplea, 1907, a lui Vasile Goja și una nesemnată); - publicarea câtorva documente însemnate pentru folcloristica maramureșeană (Autobiografia lui Ion Bârlea, scrisori de la, către și despre Ion Bârlea); - în *Dicționarul etnologilor români, ediția a III-a*, a inclus 40 de articole despre folcloriști și periodice din Maramureș.

Urmând criteriul conținutului și al modalității de studiu alese, autorul a organizat corpul cărții în două părți distincte, fiecare cu importanța și specificul ei.

I. Colecții

Această parte este compusă din cinci materiale independente și se întinde pe 141 de pagini, din totalul de 228. Autorul descoperă, cercetează, publică sau reproduce un număr de șase colecții de folclor din Maramureș, aproape numai poezii, din care: două au fost găsite ca manuscrise, trei constituie mici colecții descoperite în presa vremii când au fost culese și una este o culegere personală realizată de Iordan Datcu la Berbești, în 1967, mergând pe urmele folcloristului Ion Bârlea. În patru din cele șase cazuri, înaintea redării textelor, autorul prezintă informațiile de care dispune despre texte, despre informatori, despre mediul folcloric, despre culegător și tehnicile de lucru utilizate la înregistrare, face observații adecvate asupra autenticității, valorii și importanței creațiilor respective, demonstrând în ce măsură ele sunt reprezentative pentru întreaga țară a Maramureșului și cum se pot relaționa cu zonele vecine, inclusiv cu creația românilor aflați în dreapta Tisei.

Lucrarea, inedită până în 1970, a lui Petru Bîlțiu-Dăncuș, *Colecțiune de hori, strigături, glume și basme culese din popor, cu scopul de a compune o icoană vie a modului de viață și cugetare a sateanului român*, conține 138 de piese culese după 1890 din Vișeu de Jos și Ieud, doar câteva din Călinești, este "... una din cele mai autentice colecții de folclor maramureșean" (I. Datcu, *Dicționarul etnologilor*

români, ed. III, p.108). "P. Bîlțiu este unul dintre acei învățători... care s-au angajat cu seriozitate în mișcarea folcloristică a Maramureșului" (p.9). "Cei care l-au cunoscut au apreciat la P. Bîlțiu patriotismul ardent, dragostea de limbă și neam, slujirea cu mare răspundere a țărânimii maramureșene" (p.8).

Colecția *Poezii poporane culese de Vasile Goja, învățător la Desești*, publicată în *Poporul. Foaie economică*, Budapesta, an X, 1903, și an XI, 1904, conține 88 de texte. Aceasta "îți dă ... un sentiment deplin al folclorului autentic" (p.72). Ea este "alcătuită în întregime din texte lirice... de o admirabilă varietate: de dor, erotice, de urât, de amar, de înstrăinare, de natură, de ostășie, strigături satirice;... deopotrivă admirabilă este unitatea colecției, toate piesele culegerii provenind... din aceeași localitate, Desești, de pe valea Marci" (p. 72).

Manuscrisul *Poezii poporale culese /sic/* de Elena Vlad de Săliște, datat "Botiza 30 maiu 1908" a fost păstrat de Iordan Datcu patru decenii și publicat în *Calendarul Maramureșului*, an III, nr. 5-6, ianuarie-iunie 2007, p.327-351. El a avut inițial 279 de texte, dar din cauza pierderii unor pagini se mai păstrează numai 211 piese. În legătură cu această prețioasă culegere, autorul dă informații detaliate despre culegătoare care, în 1909, se căsătorește cu preotul folclorist Ion Bârlea, despre momentul actului culegerii, despre posibila relație cu marea colecție a lui Ion Bârlea etc. La sfârșitul prezentării făcute, Iordan Datcu formulează o concluzie sintetizatoare, scriind: "Colecția Elena Vlad, înfăptuită în anii în care Al. Țiplea (1906) și Tit Bud (1908) își pregăteau colecțiile lor, este o micromonografie a liricii populare dintr-o localitate maramureșeană, așa cum se înfățișea ea la începutul secolului XX... esențial este că ... autoarea s-a restrâns doar la notarea de lirică diversă, că a notat doar cântece de indiscutabilă autenticitate și că a precizat numele informatorilor săi. Colecția sa este o remarcabilă contribuție la cunoașterea cântecului popular dintr-o singură localitate" (p.91).

În *La Berbești, în 1967*, Iordan Datcu realizează o investigație specială, asemenea celei făcute, în 1959, de către Ion Mușlea la Roșia de Secaș, când pregătea scoaterea ediției critice a colecției întocmite de Nicolae Pauleti în 1838. Scopul acțiunii este dezvăluit în primele rânduri ale lucrării: "Pentru a verifica gradul în care se mai păstrează cântecele culese de Ion Bârlea în urmă cu peste 50 de ani, am socotit necesar a face unele cercetări în comuna Berbești, lângă Sighet, din care folcloristul a cules mai mult de jumătate din piesele colecției sale... În ceea ce privește... frecvența actuală a cântecelor din colecție, am constatat că majoritatea pieselor culese (balade, colinde, hore, țipirituri, verșuri la mort) au o circulație largă" (p.129).

Pe marginea a două mici colecții decoperite în presă, autorul nu face comentarii, ci numai le reproduce. (Vezi p. 85-88 și 125-128).

II. Studii, articole, documente, recenzii

Partea a doua a cărții se întinde pe 78 de pagini, din care: 59 au fost rezervate celor șapte materiale referitoare la viața și activitatea de folclorist ale lui Ion Bârlea (1883-1969), personalitate care stă în centrul atenției autorului; 12 pagini conțin un studiu consistent despre Alexandru Țiplea (1885-1938) și celelalte 7 se împart între alte trei aspecte ale cercetării creației populare din Maramureș.

Articolele, studiile și documentele privitoare la Ion Bârlea, prezente în această carte, ne ajută a ne forma o imagine clară, concretă și complexă despre omul și opera acestui inimos luptător pe tărâm social și național, preot și excelent cercetător al istoriei și creației populare orale din Maramureș. Ținând seamă de specificul recenziei, nu ne-am propus o prezentare detaliată a fiecărui material, ci, în sprijinul celor afirmate mai sus, dăm câteva extrase scurte, dar edificatoare, grupate pe teme formulate de noi.

1. Valuri ale vieții personale, familiale, sociale, naționale:

a. "Maramureșul îi... recunoaște... lui Ion Bârlea... devotamentul constant cu care în ani grei a luptat pentru întărirea sentimentului național al țăranilor maramureșeni, pentru ridicarea lor culturală. Pentru ei a înființat la Ieud o bibliotecă, a condus la Sighet o gazetă de propagandă națională, a fost neobosit conferențiar, a scormonit arhive pentru a descoperi documente prețioase" (p.165).

b. În refugiu, 1940.

"Îndată am luat măsuri pentru a ne face bagajele de plecare, ca refugiați. Din partea guvernului de la București s-au luat măsurile cele mai urgente, trimițând nenumărate autobuze și mașini pentru transportul refugiaților (...)... sosind în capitala țării, toți refugiații au fost cazați la hoteluri în mod gratis și la diferite cantine unde primeau gratis masa... Nu vom uita niciodată acest tratament omenos de care am avut parte toți refugiații... Merită toată recunoștința noastră, guvernul țării din acel timp..." (p. 189).

c. După război i se retrage pensia. Sabin Drăgoi și Mihai Pop îl ajută s-o reprimească.

"În prezent, profesorul Ion Bârlea, de peste 70 de ani, trăiește lipsit de mijloace în comuna Vinga, din raionul Arad, întrucât modesta pensie ce o avea i-a fost retrasă acum patru ani. Printr-o muncă asiduă de aproape 50 de ani, profesorul I. Bârlea a căutat să adune și să valorifice comorile creației noastre populare înscriindu-și cu cinste numele printre folcloriștii noștri cei mai de seamă. Față de aceasta, vă rugăm să sprijiniți cerecra lui de a i se reacorda modesta pensie, ce i-a fost retrasă acum patru ani" (p.192).

2. Despre vol. *Însemnări din bisericile Maramureșului*
a. Cercetare în teren.

"După terminarea studiilor academice, patru ani nu m-am prezentat la hirotonire de preoți, ci am folosit acest timp ca să mă ocup de chestiuni cultural-literare. Și anume am colindat toate satele maramureșene și am cules însemnările de pe cărțile rituale bisericești, de pe icoane, de pe iconostase, de pe clopote, însemnările de pe ele, gravuri de pe pereții bisericilor, și întocmind pentru publicare le-am trimis lui Nicolae Iorga, care... a publicat-o în 1909, cu titlul... 245 pagini..." (p. 170).

b. Din recenzia făcută de N. Iorga.

"Puțini tineri, câtă Românie este, ar fi în stare să aducă

această jertfă, și astăzi, când volumul de însemnări maramureșene e gata, toată lumea care se interesează de limbă și de trecutul nostru trebuie să-i mulțamească." Așa scria Nicolae Iorga (p. 149).

3. Despre colecția în două volume, apărută în 1924.

a. Părerea lui A. Gorovei

"Chipul cum este cules acest material, fără îndreptări sau adaosuri, precum au făcut alți culegători, indicațiunile și explicările unor cuvinte necunoscute... dau acestei lucrări caracterul unei opere științifice. (...) Volumele părintelui Bârlea îmbogățesc folclorul nostru cu un material foarte important, pentru care trebuie să-i fim recunoscători." (p.157).

b. Alte păreri.

"Valoarea colecției lui Ion Bârlea, bogăția genurilor cuprinse, interesantele comentarii etnografice, glosarul erau argumente suficiente ca învățați ca N. Iorga, Ov. Densușianu, V. Bogrea, A. Gorovei ș. a. să semneze bune aprecieri." (p.163).

c. O caracterizare sintetică.

"Din cele peste 1190 de cântece se conturează cu vigoare profilul moral și fizic al maramureșeanului, omenos, mândru, dărz, drept, purtător al unei dominante nobleți și bărbății, ca și rafinamentul cântărețelor anonime. Păstrătoare ale unor unice frumuseți de limbă, aceste cântece se impun prin echilibru, culoare locală, bogăție tematică proprie, dar și prin legătura cu întregul melos românesc." (p.160).

Ca studii oarecum aparte prin care aria de investigație se lărgeste și adâncește, mai sunt trei.

1. *Gheorghe Vornicu și Muzeul Etnografic din Sighet* (p.166-167), în care se prezintă opera de pionierat a acestui cercetător ale cărui merite au fost recunoscute și apreciate de mari personalități ale vremii, savantul Simion Mehedinți și etnograful Romulus Vuia.

2. *O carte document. Cât îi Maramureșul...* este o operă realizată de un grup de etnologi din Chișinău, unde se va și publica, în 1993, în urma cercetării unor sate românești din dreapta Tisei. Culegerea aceasta "... surprinde o bogăție de manifestări spirituale, de aspecte ale civilizației rurale: tradiții calendaristice și de muncă, teatru folcloric, rituri de trecere, lirică diversă, genul epigramatic, basme, legende, povestiri, balade, strigături, folclorul copiilor, inventarul agricol și păstoresc, melodii și cântece" (p.198).

"Colecția aceasta ne prilejuieste cunoașterea unor varii forme ale artei populare și se constituie, totodată, într-un document al rezistenței în fața unei politici sistematice de deznaționalizare. Dorul de țară, de frați este adesea exprimat, ca în următorul text: *Așa-mi vine câteodată / Să mă sui în munți de piatră, / Să mă uit cu ochii roată, / Să mă uit peste hotară, / Să-mi văd iubita mea țară*" (p.198).

3. În articolul *Sanda Golopenția, Constantin Eretescu și Maramureșul*, care încheie volumul, Iordan Datcu trece în revistă contribuția celor doi specialiști de excepție la cercetarea zestrei culturii noastre populare din Maramureș (p.223-225).

Încheind aceste rânduri, recomandăm cu căldură cartea lui Iordan Datcu, *Tradiții din Maramureș* tuturor celor interesați să cunoască valorile creației populare românești dintr-o regiune deosebită unde încă se mai păstrează vii în bună măsură.

Augustin MOCANU

Interviuri neconvenționale

- răspunde poetul și jurnalistul LIVIU NANU -

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te simți ca mare scriitor?

Liviu Nanu: Cred că ar trebui să facem distincția între un scriitor mare și un scriitor puternic mediatizat. Un scriitor mare poate fi mediatizat mai mult sau mai puțin, dar un scriitor mediatizat nu este neapărat mare. Mediatizarea excesivă umflă sau chiar inventează scriitori. Dacă ar fi să-l credem pe Cioran (și de ce nu l-am crede?), o cultură minoră, așa cum este cultura română, nu poate scoate decât scriitori minori. Eu aș spune că mă simt confortabil, haina lirică/epică pe care o port este destul de lejeră, mă mișc în voia mea și nu mă strânge la încheieturi. Pentru mine literatura este un joc, și, ca în orice joc, îmi doresc să câștig. Însuși efortul ludic pe care îl fac în actul de creație este un câștig. Dar cel mai mult am câștigat prin faptul că mi-am făcut mulți prieteni.

Ștefan Doru Dăncuș: Câți bani câștigi din scris?

Liviu Nanu: Din cărțile editate până acum n-am câștigat nimic. Sumele încasate prin vânzarea cărților nu au reușit să acopere cheltuielile de editare. Am câștigat în schimb din munca de redactor. Pentru că și jurnalismul tot un fel de scris se cheamă că este. Ba mai mult, Caragiale spunea că jurnalistul este un scriitor ratat. Eu însă nu mă simt așa, jurnalismul a însemnat pentru mine o activitate pasageră, dar mi-a oferit și satisfacții.

Ștefan Doru Dăncuș: Care este diferența între un scriitor din America și unul din România?

Liviu Nanu: Nu cred că este o mare diferență. Actul de creație se produce la fel peste tot, fie că are suport digital sau pe hârtie. Diferența apare în politica de promovare a actului de creație pe care editurile de dincolo, de peste ocean, știu să o facă. Este suficient să ai talent și să scrii, de restul se ocupă alții. Dar nu trebuie să trecem oceanul pentru asta. Și în Europa Occidentală întâlnim aceeași politică. Am o prietenă scriitoare care trăiește în Franța. Îmi mărturisea că, după ce predă manuscrisul nu face decât să se prezinte la lansările de carte organizate de editură și să-și încaseze drepturile de autor.

Ștefan Doru Dăncuș: Cine va învinge: internetul sau cartea tipărită?

Liviu Nanu: Cartea tipărită. Internetul este doar un

mijloc de lucru, o unealtă. N-ar trebui să fie finalitatea, obiectivul unui scriitor. Ne vom întoarce la carte într-un viitor apropiat. Sunt destule semne care mă determină să afirm asta.

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te legitimezi ca scriitor în fața lui Dumnezeu?

Liviu Nanu: Sper ca Dumnezeu să nu-mi ceară prea curând pașaportul. Și să-l citez pe Woody Allen, care a fost întrebat ce și-ar dori să spună lumea despre el peste o sută de ani: La vârsta lui ce bine se ține! Lăsând gluma la o parte, nu mă preocupă prea mult acest aspect. N-am urmărit teme religioase în scrierile mele, dar nici nu le-am evitat, atunci când a venit inspirația.

Ștefan Doru Dăncuș: Continuă acest început: VREAU SĂ SPUN CĂ...

Liviu Nanu: ... mă simt tânăr și mai am încă multe de spus. Planuri nu-mi fac, ar râde Dumnezeu de mine.

Ștefan Doru Dăncuș: Autograf pentru revista "Caiete Silvane".

Liviu Nanu: E bine că există. Îi urez "viață lungă și să lanseze primul laureat al Premiului Nobel".

COMUNICAT DE PRESĂ

Subsemnatul, **Lucian VASILIU**, membru în **CONSILIUL UNIUNII SCRITORILOR din România**, aflu din presă ("Evenimentul Zilei" de vineri, 23 oct. a.c. Și "Ziarul de Iași" de miercuri, 30 oct.) că am primit **ADEVERINȚĂ DE NECOLABORARE** ("...domnului VASILIU Lucian nu i se poate atribui calitatea de lucrător/colaborator al Securității").

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Situl C.N.S.A.S. conține și informații derutante, ambigue (pentru mine, cel puțin): "... Domnul VASILIU Lucian este menționat în dosarul colectiv, fond rețea nr. R 222040 (cotă C.N.S.A.S.) ce conține un proces-verbal și rapoarte ale ofițerilor de la Inspectoratul Județean de Securitate Iași privind distrugerea unor dosare personale la data de 22.12.1989 (...)".

Din păcate, formulările confuze din

Adeverința de necolaborare au dat naștere unor interpretări tendențioase, chiar calomnioase. Pe acest fond solicit C.N.S.A.S. precizări documentare ferme și clare.

Rog a mi se transmite aceste informații în cel mai scurt timp, pentru a fi în măsură să mă adresez instanței, pentru a limpezi adevărul în acest caz.

Lucian VASILIU,
Luni, 2 nov. 2009, Iași

Caiete Silvane

Patimi și pătimiri

În ultimele trei decenii, lumea academică de la noi a manifestat un interes aparte față de literatura science fiction. În Timișoara anterevoluționară, cele două cenacluri de profil au fost frecventate de o sumedenie de universitari, dintre care îi regăsim în paginile revistelor sau cărților pe Lucian Boia, Tudor Beșuan, Elena Ghiță, Daniel Vighi, Ivan Evseev, Toró Tibor, William Marin etc. Alții, precum prozatorii Viorel Marineasa și Lucian Ionică au urcat mai târziu la catedră. În București, s-o amintim întâi pe doamna Sanda Radian ("Reverberație rupestră" este o carte despre care s-a scris prea puțin), iar apoi pe criticul Ovid S. Crohmălniceanu, care ne-a lăsat alte două volume de povestiri antologice. Florin Manolescu a publicat primul studiu monografic al genului încă în 1980. I-au călcat pe urme Alexandru Ciorănescu, Mircea Naidin, Sorin Antohi, Florin Mircea Tudor, Cătălin Constantinescu, Ion Manolescu, etc. Precum vedem, fanii SF din sânul Alma Mater nu constituie o "rara avis", cu toate acestea, prin contribuțiile aduse la exegeza imaginarului SF, Cornel Robu s-a dovedit a fi cu adevărat un "corb alb" printre confracți.

"Teoria pierde omenia" (aka "Theory kills sympathy") seamănă prin amplele dimensiuni cu volumele precedente ("O cheie pentru science-fiction", 2004; "Paradoxurile timpului în science-fiction", 2006; "Scriitori români de science-fiction", 2008, toate publicate la Casa Cărții de Știință din Cluj), despre care afirmam cândva, pe negândite, că formează un fel de trilogie critică, deși ultimul volum părea spațiul teoretizărilor și se avânta cutezător să exploreze universul creatorilor și creațiilor SF de pe plaiurile tehnomioritice.

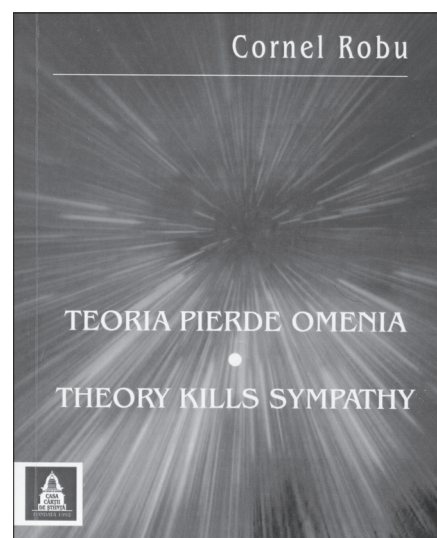
Titlul noii cărți preia un spirit formulat de Gellu Naum, inspirat de proverbul românesc: "Lăcomia mănâncă omenia". În fapt, avem în față o antologie critică și polemică, cu articole în diferite limbi, grupate tematic și cronologic. Iată dosarul voluminos al unui studiu de caz, dedicat patimii de o viață a universitarului clujean: "științificiunea". Și pătimirilor provocate de rea-voința altor condeieri: literați, autori în vogă ori simpli amatori puși pe harță - întrucât

Cornel Robu a crezut dintotdeauna că a fost predestinat să ducă la bun sfârșit niște lucruri mult mai importante decât o "carieră de antologator entuziast".

Pentru început, într-o ediție publicată în 1986 de Editura Dacia, l-a redescoperit pentru public pe Victor Anestin, o personalitate complexă și controversată: unii au socotit că a fost doar un romancier care a halucinat catastrofe "cu o stângăcie simpatică" (Sorin Antohi), în vreme ce alții i-au prețuit contribuțiile pe tărâmul astronomic și al popularizării științei, socotindu-l drept "o figură emblematică de care genul (SF) are atât de mult nevoie" (Florin Manolescu). "Orașele înecate" ("scufundate" cu ocazia reeditării din 1966) a fost tradusă în nemțește și publicată de Editura Kriterion la noi și de Wilhelm Heyne Verlag din München în Germania, deci era relativ cunoscută. Filologul clujean ne-a restituit alte două romane ale marelui absent din "Dicționarul SF" (Nemira, 1999): "În anul 4000 sau O călătorie în Venus" (1899) și "O tragedie cerească. Poveste astronomică" (1914). Cei avizați au savurat în primul rând prefața "Un adevărat cetățean al cerului", unde, după primele douăzeci de pagini dedicate publicistului născut în Craiova, Cornel Robu și-a suflinat mânele și a pus piatra de temelie a conceptului de "sublim".

Următorul pas în urmărirea "iluziei realiste" reprezentate de anticipațiile literare în general a fost alcătuirea marii antologii critice "Timpul este umbra noastră" (1991). Un interviu acordat lui Octavian Soviany ne dezvăluie diferite picanterii legate de geneza volumului. Reacțiile au fost variate: "un scenariu de inițiere în secretele genului" (Florin Manolescu); o mărturie a unei solidarități de grup, sumă a utopiștilor din mica "republică a anticipaționiștilor români" (Ștefan Borbély); "nu cred că, în adâncime, plăcerea estetică poate fi disociată sensibil în funcție de genuri ori specii literare" (Sanda Cordoș).

Acestea au fost doar primele semne, după cum ne dovedește grupajul de articole dedicat analizei "sentimentului de uimire" (The Sense of Wonder) și "sublimului" estetic, deschis de Damon Knight, cu "In Search of Wonder" (1956), urmat de contribuțiile lui Peter Nicholls, Wayne Connely, David Ketterer, Alexei

Panshin, Thomas M. Disch, Bart Thurber, David G. Hartwell, Edward James, George Slusser, Gregory Benford, Juha K. Tapio, Lance Olsen, Jack G. Voller, Lisa Swanstrom, Bogdan Aldea ș.a.

Vocile gâlcevitorilor autohtoni, situate la polul opus, s-au înălțat într-un cor de proteste împotriva unor asemenea raportări academice, opiniile unor critici consacrați, din exegetica unor literaturi cu tradiții multiseculare, deloc cultivate de revista "Jurnalul SF" și anumite suplimente comerciale. Întotdeauna predispus către giumbușlucuri, Cornel Robu le-a grupat într-o secțiune intitulată: "Nu pot intra în polemici cu un om care-și susține părerea cu argumente de acum douăzeci de ani" (Michael Hăulică). La fel de bine, ar fi putut alege ca generic și replica lui Sebastian A. Corn: "Cornel Robu are o vârstă și niște gusturi..." Răspunsul la "divanul cârciogarilor" îl poate reprezenta întrebarea: "Aveți o estetică?".

Universitarul clujean știe foarte bine la ce anume a trudit o viață întreagă: "O catedrală închinată SF-ului (însă făcută numai pentru cei care suportă bine frigul și umezeala)". Desigur, am văzut și la Zalău biserici împetrite cu graffiti satanice, dar varul, paza bună și stăruința au fost întotdeauna mijloace eficiente împotriva celor mânate de intenții necurate. O catedrală reprezintă un templu menit să ne adune pentru o rugăciune comună, a cărei forță apropiie imaginarul minții muritoare de sublimul ceresc.

GYÓRFI-DEÁK György

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Colecția de călimări

Optzecismul jovial

Ca să scrii despre Lucian Perța, aproape că e obligatoriu să citești înainte ceea ce-a scris George Călinescu despre Creangă. Ori măcar despre George Topârceanu. Omul e un spectacol în sine, așa cum trebuie să fi fost și autorul lui Harap-Alb, care în nicio împrejurare nu mai putea vorbi ca toți oamenii, ci numai în pilde și ziceri. Astfel e și Lucian, figura cea mai populară a întrunirilor la care ia parte și unde, între optzeciști scortoși, Perța - scriitorul și opera - sunt plini de jovialitate. De aceea nu greșesc spunând că *baladele* și *sonetele* din ultima sa carte, **Din vremea lui a fost odată...**, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, înainte să ajungă pe hârtie, au fost *jucate* : la școală, pe stradă, la Primărie ori la Casa de Cultură din Vișeu unde slujește.

Volumul de-acum e însoțit de o prefață semnată Ioan-Pavel Azap și de o **Postfață** a lui Ioan Groșan, două gravuri în bronz ale unui nobil cavaler al versului clasic. Și, totodată, un semn cert al prețuirii colegilor de breaslă. Sumarul cuprinde patruzeci și cinci de *balade* și paisprezece *sonete*. Fără a se pretinde o nouă resurecție a baladei, demersul lui Lucian Perța e o reconsiderare a speciei din perspectiva a ceea ce era ea în evul mediu occidental și în timpul Renașterii: o poezie cu formă fixă. Modelul, invocat de altfel, pare a fi François Villon, cu preferința lui pentru octavă și cu nelipsita **Închinare**, a unui catren sintetizând mai degrabă o morală formulată ironic ori aruncată în derizoriu, decât un îndemn la înțelepciune. Tematic, corpusul de balade e aproape un *almanah* care fixează calendaristic momentele de referință în viața *tribului* : **Balada amănatelor alegeri, Balada dintre ani, Balada fulgilor de nea, Balada florilor de tei, Balada înzepezitei primăveri, Balada marilor călduri, Balada noului an școlar, Balada de 8 Martie, Balada recensămîntului etc.** În multe sunt toposuri la care nimeni n-a mai visat vreodată literar. Stilistic, scrisul lui Lucian Perța pendulează de la histrionism spre figurile unui limbaj nastratinesc. În toate însă se simte, indiferent de gravitatea sau futilitatea temei, **copilăria**, glisare înspre prima vârstă, însoțită de horațianul *carpe diem*:

*Îmbătătoare flori de tei
Pe străzi miresmele-și adie
Și pașii îți devin mai grei,
Parcă te-opresc, parcă te-mbie
Să vezi minunea aurie,
Dar tu, grăbite trecător,
N-o vezi, n-ai timp de reverie
Și florile-nfloresc și mor.*

*Dar când mireasma lor pătrunde
În viața noastră, o zi două,
Zic, bucurați-vă oriunde
Ați fi, ca de o viață nouă,
Ori de un scuturat de rouă*

*Pe-un drum de munte-n zori de zi,
De-un curcubeu atunci când plouă
Și-ați vrea să fiți din nou copii !*

Închinare

*Voi, flori de tei, știu, meritați
Să înfloriți și-n colț de rai,
Dar pe pământ, să mă iertați
De-o să vă strâng dor pentru ceai !
(Balada florilor de tei, p.28)*

Exercițiul ludic al autorului se prelungește în cele paisprezece sonete. Deloc întâmplător, numărul pieselor este egal cu acela al versurilor dintr-un sonet. Această *corespondență* întărește realitatea jocului, oarecum , subsecvent unei specii lirice cu formă impusă. Universul tematic e, oarecum, comun cu acela din balade. Se remarcă însă desăvârșirea stilistică a unor strofe din *sonete*, bazată poate și pe apelarea ingambamentului:

*Apoi venit-au nori și scurs-a
Natura fulgi din norii-acei,
Cam pe la cinci, când prinsa-am cursa,
Eram de gheață, eram stei.
(Sonet înzepezit, p. 81)*

După închiderea cărții, în mintea cititorului poate stăruie încă multă vreme un portret al noului om de afaceri, al unui așa-zis *businessman* de provincie. Un gest, o replică-două, aducând a stil indirect liber, o tușă creionată fugar dau viață unui obraz interlop care devine tiranic:

*O nouă consignație aseară
Și-a atârnat o firmă de lumină,
Trei încăperi, la stradă o vitrină
Și-n spațiul gol - o blondă domnișoară.*

*Patronul îmi spunea c-o să-i mai vină
Niscaiva marfă, cică << de pe-afară >>,
La clienți subțiri are și marfă rară,
Adică, pâine, zahăr și benzină.*

*L-am întrebat cum crede că va face
Ca să prospere într-un chip și fel,
Acum când concurența e rapce.*

*El mi-a răspuns (ștergându-și capul chel)
Vezi, dumneta, dac-o să vii încoace,
Azi e cum e, dar mâine-o fac bordel !
(Sonetul noii consignații, p. 79)*

Cartea se termină în mare triumf cu parodia celui mai pesimist vers eminescian:

Nu te-mbulzi, că e-n zadar, copile !
(**Sonetul ajutoarelor străine**, p.92)

În Lucian Perța, literatura optzecistă își găsește nu numai ipostaza ei jovială, ci și una dintre reprezentările cele mai sarcastice.

Viorel MUREȘAN

* * *

Pentru a ne situa cât de cât în centrul unui vast câmp ludic cum este cel al autorului comentat, împănăm textul de mai sus, așa cum ar face orice postmodernist care se respectă, cu următoarea

NOTA BENE

Lucian Perța a venit pe lume la 23 noiembrie 1953 în localitatea Gâlgău pe Someș, județul Sălaj, în familia unui tehnician forestier, sosit din Maramureșul istoric, fără vreo legătură cu fervoarea construcției socialiste, pe meleagurile de aici binecuvântate cu, aparent, nesfârșite păduri. Director, azi, al Casei de Cultură din Vișeu de Sus, autor al mai multor cărți și membru al Uniunii Scriitorilor, Lucian Perța s-a impus drept cel mai remarcabil parodist contemporan. Opera sa de căpătâi este o impresionantă panoramă de poezie parodiată, de la Miron Costin până la generația douămiistă. Pe marginea acesteia vom glosa, mai în detaliu, într-un viitor număr al *Caietelor Silvane*.

De altfel, ne propunem să comentăm începând cu acest număr, intermitent, scrieri ale unor autori nativi din Sălaj, răspândiți pe alte plaiuri: Vasile Sav, Daniel Moșoiu, Dumitru Mureșan, Vasile Avram.

(V.M.)

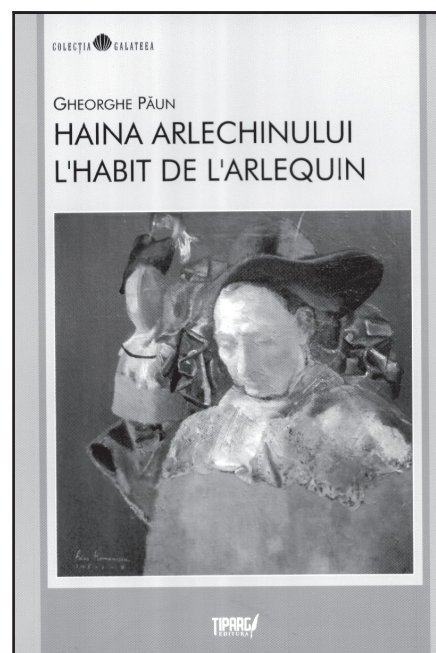
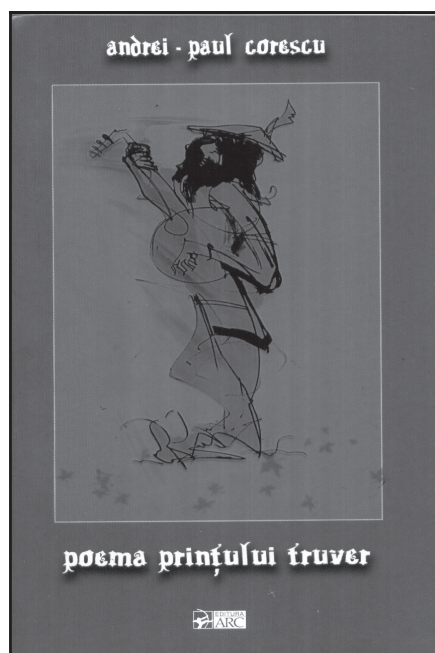
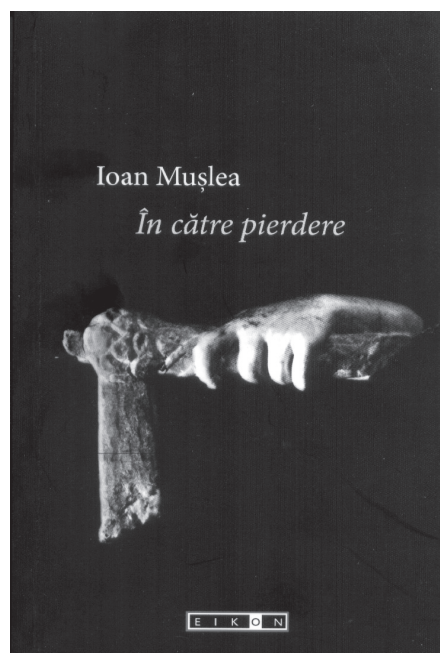
Daniel Săuca

Gândacul cu cinci pene roz

Absolventul cu cinci licențe românești
a pornit la vânătoare de loc de muncă.
Și-a lustruit diplomele cu gesturi firești
și, ascultând a Europei poruncă,
și-a aruncat și țigara din gură.
Era timid absolventul cu cinci licențe românești
pornit la vânătoare de loc de muncă,
a crezut inițial că e o simplă procedură,
după atâta școală, o bucată de șuncă,
dar aici ca și el poți să greșești
și tu, cititor, dac-o pornești spre vest.
Absolventul cu cinci licențe românești
a pornit la vânătoare de loc de muncă.
Era foarte timid și ateu acest
absolvent, așa că dumnezeiești
oblăduiri n-a avut și-o adâncă
birocrăție-ntâlnea și-ntâlnea
cu cât intra, ca-ntr-un iad, tot mai în vest.
Multe s-ar mai putea povesti
despre cum a dat un test
pentru încadrare, din afara celor cinci licențe,
pentru postul de șofer de taxi
și despre cum, sătul de atâtea experiențe,
reveni în țară într-o zi.
Absolventul cu cinci licențe românești
pornit odinioară la vânătoare de loc de muncă
s-a întors pe plaiurile strămoșești,
dar negăsind taxiuri,
după câteva interviuri,
fiind foarte bun de gură,
s-a fixat în cultură!

Lucian PERȚA

Cărți primite la redacție

Caiete Silvane

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Tristan Tzara - poemele românești

Născut la Moinești, județul Bacău, în ziua de 16 aprilie 1896, Tristan Tzara - pe numele său adevărat, Samy Rosenstock - este, printre altele, cunoscutul și recunoscutul inițiator al mișcării de avangardă: *Dada* (Zurich, februarie 1916). Dar, mai înainte de publicarea primelor manifeste dadaiste, Tzara a scris o serie de poeme românești, apărute în revistele "Simbolul" (1912), "Noua revistă română" și "Chemarea" (1914 - 1915). Ele au fost adunate și publicate în volum - exceptând poeziile din paginile revistei "Simbolul" - sub titlul (poate, cam impropriu) *Primele poeme* de către Sașa Pană, volum editat, în 1934, și reeditat, în 1971, alături de câteva poeme inedite.

Versurile din "Simbolul" poartă semnătura S. Samyro și au fost pentru prima oară înfățișate integral datorită lui Mircea Scarlat, în "Steaua" (nr.9/1987), fiind însoțite de un scurt articol unde criticul ține să precizeze că respectivele patru texte "denotă fascinația exercitată de simbolism asupra tinerilor creatori și, deopotrivă, sunt o mărturie involuntară a interesului manifestat de Tristan Tzara pentru convențiile acreditate" (p.15-16).

Pe râul Vieții e un prim poem, destul de lax, discursiv pe alocuri, scris într-o manieră tipic simbolistă, demonstrabilă prin motivul evaziunii (acea permanentă atracție pentru tărâmurile îndepărtate, himerice): "Ei merg, ei merg vîslind alene / Pe râul Vieții - atît de trist, / Și de murdar, / Ei merg, ei merg tot înainte / Căci veșnic văd naintea lor / Albastre mări / Și aurore / Țesute-n aur lucitor, - / Ei merg spre mări / Spre mări himere." Cel de-al doilea poem, *Cîntec*, reprezintă o incredibilă atașare de convenția minulesciană, prin muzicalitatea frapantă, prin cadența prozodică: "Plouă... / Plouă timpul în cadențe în fereastra dragii mele / Plouă... / Și iubirea noastră trece / Ca și timpul care bate în fereastra dragii mele. / Plouă..." În *Poveste* se preia un element specific recuzitei simboliste; obsedanta mistică a numerelor fatidice (probabil din Maeterlinck sau Minulescu): "Trei prințese / Ce purtau închise-n suflet / Ca și într-un sicriu de argint / Trei iubiri neînțelese / Au intrat în Turnul Vieții..." În fine, *Dans de feți* rămâne ecoul influențelor unor simbolisti minori, Karnabatt sau poate, mai curînd, Ștefănescu-Est, unul dintre colaboratorii revistei "Simbolul": "Simfonie de lumină / Simfonie de culori... / Și sandalele brodează / Dantelează harha dulce / Ce-s ritmate în roz-albastrul / Parfumatelor culori." Desigur, "cele 160 de versuri publicate în 1912 merită din plin să fie cunoscute publicului" (M.S., ibidem). Dar, versurile respective sunt concepute la o vîrstă fragedă: 16 ani. O vîrstă la care personalitatea lui Tzara era abia în formare. Ele nu-l prevestesc cu nimic pe campionul dadaist de mai târziu și din punctul de vedere al istoriei literaturii acestea nu prezintă - fără să exagerăm - decît o pură curiozitate literară. Este și motivul real datorită căruia Tristan Tzara, într-o scrisoare din 17 ianuarie 1934 adresată lui Sașa

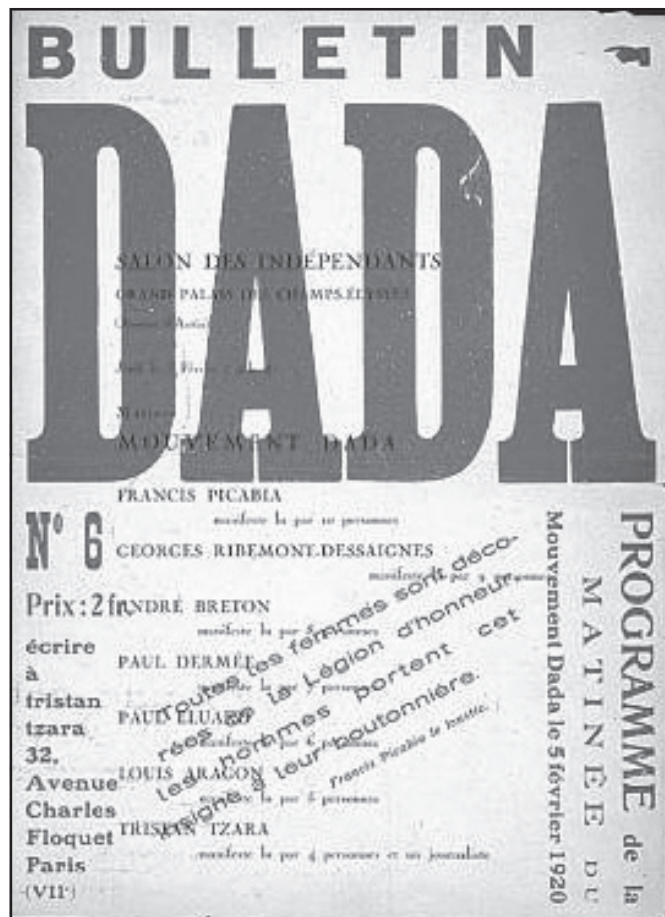

Pană, manifestă rezerve față de publicarea lor în volum.

De o tonalitate aparte, surprinzătoare, versurile care apar, la scurt timp (unele datate 1913), în revistele "Chemarea" și "Noua revistă română" dezvăluie o cu totul altă stare de spirit. Etapa simbolistă e acum depășită. Tzara știe că totul nu-i decît o searbădă convenție, se joacă, știe că "se joacă" și o face simulând, adesea, infantilismul: "te caut pretutindeni Doamne / dar tu știi că-i prea puțin / te-am înmormântat în noiembrie / cînd se duceau școlărițele la prînz / n-au știut că erai în căruță / că ar fi plîns" (*Tristețe casnică*). Este vorba aici și de o naivitate voluntară, studiată. O naivitate care urmărește exclusiv să mineze vechile tipare, să proclame - indirect - libertatea absolută a creatorului. Tristan Tzara găsește și el "că tot ce i se oferă este prea puțin și învechit" (Urmuz, *Algazy și Grummer*). Iată de ce, "față de poezia tradiționalistă, poemele lui înseamnă o îndoială și chiar o negație (...). Transpare din ele intenția de reîntoarcere la sursele originare, nealterate ale poeziei, la acel contact mai direct, mai frust cu realul, care va intra ca element fundamental în definiția viitoarei avangarde poetice" (Ion Pop, *Primele poeme ale lui T. Tzara*, în "Avangardismul poetic românesc", EPL, 1969, P.151).

În *Vacanță în provincie*, viziunea lui Tzara e

preponderent una naivă, imaginile ce se succed sunt șocante, cuvintele par spuse cu multă nonșalanță, dar și cu o oarecare ironie, amendând clișeele liricii tradiționale: "Pe cer păsările nemișcate / Ca urmele ce lasă muștele / Stau de vorbă servitori în pragul grajdului / Și-au înflorit pe cărare rămășițele dobitoacelor... / Sufletul meu e un zidar care se întoarce de la lucru / Amintire cu miros de farmacie curată / Spune-mi servitoare bătrână, ce era odată ca niciodată / Și tu verișoară cheamă-mi atenția când o să cînte cucul." Cel mai adesea, versurile lui Tristan Tzara constituie ele însele un adevărat nucleu pre-dadaist. Registrul simbolist e doar un pretext polemic în manifestarea unui antitraditionalism - nedus, încă, până la ultimele sale limite - transcris prin gesturi "scandaloase": "Ne-om dezbrăca pe deal în pielea goală / Să se scandalizeze preotul, să se bucure fetele, / Vom umbla ca agricultorii cu pălării mari de paie / O să facem baie lângă roata morii / Să ne întindem la soare fără șfială / Și-or să ne fure hainele și-o să ne latre cîinele" (*Vino cu mine la țară*) ori: "hai în parcul comunal / pînă o cînta cocoșul / să se scandalizeze orașul" (*Înserare*). Uneori, pe parcursul discursului său liric, Tzara se apropie tot mai mult de zona intențională a prozei: "În pădurea noastră sînt urși, veverițe, cerbi / Casa pădurarului e goală / De-acolo vedem tot satul / Și așteptăm poșta din Dumbrăveni" (*Călătorie*). Pare a nu mai lua nimic în serios; viața, moartea, dragostea sunt tratate cu o subtilă ironie: "O iubito, mă doare că ai plecat în străinătate / N-or să aibă puii de mîncare - ești departe / Îmi citesc nefericirea într-o carte / Pe o stradă veche vin de la spital surori de caritate" (*Cîntec vechi*). *Dezgust*, *Îndoieli* - iată doar câteva titluri semnificative, ilustrând o atitudine, o necesitate peremptorie: ieșirea din conul de umbră al convenționalului. Consimțind un lucru esențial și anume acela "că tot ce rămăsese bun în literatură fusese consumat și digerat" (Urmuz, op.cit.), Tzara lasă cuvintele să se desfășoare sub semnul hazardului. Știe prea bine: sensul lor e vid. Promotorul lui *Dada* "aliniază adică imaginile prin hazard, lăsînd liber jocul fanteziei într-o retorică naivă de o mare fluentă" (Al.Piru, *Istoria literaturii române de la început pînă azi*, Editura Univers, București, 1981, p.397): "Am scos visul vechi din cutie cum scoți tu o pălărie / Cînd te gătești cu haina cu mulți nasturi / Cum scoți iepurele de urechi / Cînd te-ntorci de la vînat" (*Îndoieli*) sau: "Vîntul plînge în hornuri cu toată deznădejdea unui orfelinat / Vîntul lîngă mine ca o luntre în tufiș" (*Duminecă*). Alteori, distingem o notă vizibilă de ușoară desacralizare și demistificare a unor elemente de proveniență biblică: "Stoarce, Dumnezeu, lămîia lunii / Să se facă simplitatea cerului / Trimite-ne anunțarea minunii / Ca pasărea de cîrpă a luminii / pentru bucuria sufletului" (*Insomnie*). Luat în răspăr, motivul lunii, prin excelență romantic, alunecă la Tristan Tzara spre ridicol, spre grotesc: "Am chemat / Luna capul de păpușă spart" (ibidem). Imaginea iubitei este immortalizată prin comparații insolite, voit prozaice, amintind - întrucîtva - de *Florile de hîrtie* ale lui Adrian Maniu: "Te privesc de atîta timp cu ochi tandri de măgăruș / Că-ți fac rău insectele ochilor mei / Ți-e legat părul ca la căței / Și ți-e trupul întins ca pielea de mînușă" (ibidem). Un întreg arsenal de teme și motive poetice este aruncat, de pe acum,

în aer, pregătind "revolta totală pînă la anarhie, fără degetul pe buze al moralei" (Tzara, *Manifeste Dada*-1918). E protestul împotriva unei literaturi prăfuite, incapabilă să mai iasă din fixitatea unor forme, reguli și precepte. În acest context de idei se înscriu poemele *Se spînzură un om* și, mai ales, *Glas* - poate, unul din textele cele mai originale și mai pătrunzătoare ale lui Tzara. Imaginându-și-o pe "Lia, blonda Lie" spînzurată - tot un pretext polemic - autorul regizează un spectacol bizar al cărui sens pare - la prima vedere - eludat. Citind printre rînduri, el poate fi, totuși, întrezărit: Incapacitatea noastră de a percepe o autentică dramă, dar și satisfacția limitării la reținerea câtorva amănunte pitorești. Grație tonului seducător, farmecului ei intrinsec, poema *Glas* se cuvine a fi reprodusă în întregime: "Zid dărpănat / Eu m-am întrebat / Astăzi că de ce / Nu s-a spînzurat // Lia, blonda Lie / Noaptea de-o frînghie... / S-ar fi legănat ca o pară coaptă // Și ar fi lătrat / Ciinii de pe stradă / S-ar fi adunat / Lumea să o vadă // Și ar fi strigat / Vezi ca să nu cadă / Aș fi încuiat lacătul la poartă // Aș fi pus o scară / Și aș fi luat-o jos / Ca o pară coaptă / Ca o fată moartă / Și aș fi culcat-o într-un pat frumos."

Prin semnificația lor, chiar dacă restrânse ca volum, poemele românești aparținînd celui care a fost Tristan Tzara ne oferă garanția situării lui, alături de Urmuz, printre precursorii mișcării europene de avangardă, mișcare ce nu va putea fi ignorată de nicio istorie a literaturii (așa cum aprecia - pe bună dreptate - însuși protagonistul ei).

Marcel LUCACIU

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Revolta îngerilor

Un debut în volum matur își asumă Sorin Lucaci, un ardelean de proveniență, însă născut în București în 1970, fost membru al Cenaclului "Săgetătorul" condus de profesorul Tudor Oprea, poet ce a avut doar o activitate de revistă până la momentul apariției tomului *revolta îngerilor*, Editura Vinea, București, 2009, semnând anterior în *SLAST*(1989), *Contrapunct*(1990), *Suplimentul literar al Tineretului Liber*(1992). *Revolta îngerilor* s-a dovedit un succes chiar de la apariție, fiind distins cu Marele Premiu pentru debut în poezie la "Premiile Vinea", ediția a XVIII-a, București, 2009 și a fost întâmpinat laudativ de către Șerban Foartă și Mihail Gălățanu.

Volumul se deschide cu poemul *trandafirul artificial adormit perpendicular peste noaptea orbilor*, scris în maniera liricii douămiiste, purtând amprentă cărtăresciană în care *existența*, aglutinând textul și existența, alcătuiește un tot epicizat. Ironia distilată se asociază elementului ludic într-un poem în care predomină tehnica aglomerării și în care limbajul colocvial ia locul celui conotativ: "trandafirul artificial adormit perpendicular/ peste noaptea orbilor/ era toată agoniseala mea din copilărie/ agoniseală ascunsă bine prin scutecele și pampersii speranței/ de toate guvernantele și bonele sictirite/ care-mi protejaseră copilăria anarhistă".

Poemul este o artă poetică a neliniștii unui eu ce se scrie pe sine într-un joc abil de cuvinte, contemplându-se din exterior, privindu-se în propriul text ca într-o oglindă în care nuanțează, printr-o încărcătură metafizică parodică, spațiul: "un spațiu nelimitat metafizic./ un spațiu unde regăsim alt spațiu/ un spațiu al cuvintelor./ un spațiu al sângelui".

O elaborare preponderent nocturnă, poemul devine "zămislitorul orelor târzii", atunci când eul se eliberează de aglomerările diurne și grijile cotidianului, exhibând totodată spiritul de creație metamorfozată în cuvânt. În intimitatea vibrantă a ideilor și folosind ca tehnică ingambamentul, eul îngână "șoaapte/ cu înțeles nocturn/ benefice stărilor de grație".

În *ars moriendi*, eul re-nuanțează simbolul, investindu-l cu noi semnificații într-o elevație stilistică abilă, radiografiind lumea, realul agresiv care "nu mai e ceea ce a fost odată", s-a alterat, devenind "o umbră a ceea ce a fost cândva". Eul dezmembră cotidianul până la cele mai adânci detalii folosind frecvent procedeul enumerației: "imaginea arhaică a lumii stătea cocoțată în fața mea ca un candelabru/ cu mii și mii de brațe/ și se holba cu mii și mii de mărgelă din sticlă de murano/ albastre negre roșii galbene străvezii întrebându-mă dacă sunt eu".

Lirica detabuizată traduce tribulațiile ființei și criza antropologică a omului modern alienat, aflat într-o continuă zbatere și percependu-și neputința transcenderii ca un stigmat: "ars moriendi - fuga de noi fuga de propriile umbre/ neputința mea de a viola pactul de neagresiune al unei după-amieze/ liniștite de toamnă cu frunze uscate și drumuri obosite de tot". Îngerul s-a desubstanțializat, s-a profanat asemenea lumii eterizate de "înebunitorul dans al celulelor" ce-și așteaptă, agonizând, sfârșitul.

În *fiecare dimineață îngerul își bea cafeaua instant* semnalează o fișă clinică a realității degradante, a

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

cotidianului decăzut, în care scriitura angajată reflectă verosimil realitatea socială și politică a poetului. "Spiritul hieratic" înregistrează diafan tarele unei societăți în crepuscul printr-un discurs franc, direct alternat cu cel grav: "îngerul se trezește de dimineață", "se bărberește cu noul aparat gillette cumpărat în rate", "face un duș/ apa călăie se prelinge pe aripi ca o binecuvântare/ ca un botez în inima civilizației de carton"; "și medicii care-l cunosc/ în schimbul unor mici atenții îl mai lasă să se joace/ să mai potrivească organele pacienților/ să ghicească diagnostice".

Cu o ironie vitriolantă dublată de abilitate poetică, instanța lirică rescrie paradisul înfierat în care este osândit la o trăire crispată, contemplând neputincios căderea: "prieteniului nostru dintotdeauna adam puslojic/ cum ne plimbam împreună la ore matinale/ prin grădina zoologică a Edenului în căutare de ipocrizii/ călăuză ne era șarpele cu alura lui mediocră", un pseudoparadis în care până și moartea e cuprinsă de apatie: "moartea își roade unghiile de plictiseală" (*pasarella sau simfonia cu aburi*).

Poemul este despicat printr-o *incizie în pieptul poemului* devenit artă poetică a cuvântului izvorând din viscerele celui ultragiatic. Versul este stilizat, șlefuit până la atingerea semnelor ce vibrează acustic și eliberează magmă spirituală din intimitatea lor. Lirica devine o laborioasă cizelare a unui artizan, presupune distilare a logosului în maniera: "unui chirurg renumit/ făcând mica incizie în pieptul poemului/ îndepărtând și apropiind cuvinte țesuturi și sânge"; "inima poemului pompează cuvinte în arterele coronare/ -bypass-ul coronarian-/ la capătul patului poetul striga ca un nebun/ aveți grijă de inima poetului/ va rog aveți mare grijă de inima poetului".

Desprăfuind textul de tabu-ul clasic, eul recurge la un limbaj propriu și contemporan, creionând o lirică bogată în imagini poetice și surprinzând avatarurile poemului, destinul său tulburat până la forma desăvârșită a creației: "ah, și acum poemul tulburat răvășit/ ca o femeie cu rochia sfâșiată de nesomn/ cu sânii dezgoliți de tandrețe și picioare lungi de aristocrată/ cu care cochetam și făceam dragoste/ prin toate colțurile apartamentului în sălile de cinema/ în fast-food-uri în wc-urile și băile publice/ prin tramvaie bodegi și alte localuri/ ca niște destrăbălați ne întorceam dimineața/ poate că ai dreptate./ mâinile mele au început să bată înspre verde"(măinile mele au început să bată înspre verde).

Eul modern, meditativ, dubitativ și confesiv, încarcerat în propria-i solitudine se consumă convulsiv, percepend singurătatea ca o povară existențială, învățând zborul ca posibilitate de evadare. Traversând o ectazie interioară temporară, sentimentele magmatice se ecruiesc aluneecând spasmodic spre o singurătate dureroasă: "abia învățasem să zbor/ sunt trist dar nu plâng/ doar te privesc neputincios cum omori victățiile aiurea/ întocmai ca pe niște icoane rusești/ și în numele cui?/ pe coala de hârtie îmi albesc tâmpile/ îmi încheștez dinții și urlu durerea singurătatea neputința/ și când te gândești că abia învățasem să iubesc/ ora de fericire/ zborul/ aripa"(ora de fericire).

Etatismul, letargia devin elemente compensatorii într-o societate bolnavă, aflată în punctul culminant al devenirii ei. Eul efeminat surprinde orașul agonizând, din înălțimea căruia Dumnezeu privește dezolat absurdul existenței futele: "uneori am impresia că beau prea mult/ alteori am impresia că dorm prea mult/ moartea mă amenință cu divorțul"; "orașul e dincolo de pod prăfuit și murdar/ cu clădiri albe în care sună toată ziua telefonul(...)/ cerșetorul din coțul străzii nu sună niciodată când nu e el acasă"; "în singurătatea lui, Dumnezeu admiră imperfecțiunile femeii de silicon/ savurează plictiseala ca pe o pâine bolnavă"(orașul).

Traseul implacabil al poetului în general în societatea contemporană avidă de succes, se înfățișează sub forma unui manifest în poemul manifest sau undeva sus cineva mă citește, eul-utopic, pe alocuri, speră în recunoaștere viitoare, glisând într-o realitate crudă în care valoarea capătă accente impudice, creația suportând, de cele mai multe ori, supliciuul anonimatului: "hi! hi! și eu care trag nădejde acum în secolul perfuziei cu bioxid de carbon/ că undeva sus cineva mă citește/ că undeva sus cineva mă iubește(...)/ pentru că aici jos lucrurile stau altfel, prieteni/ cu totul și cu totul altfel/ trebuie să depui eforturi serioase/ să ieși din anonimatul de stârc cenușiu cu moț/ cu picioroane și șapcălie de baselball/ aici jos nimeni nu te ia în serios aici jos nimeni nu te citește/ cu atât mai puțin să iubească/ păpădia în delir zborul îngerilor și imaginația de metal a cuvintelor/ aici jos trebuie musai să faci parte dintr-o gașcă de literați/ aici jos poetul

strungar cu poemul în menghină sfârtecat/ forțându-l să stoarcă ultima lacrimă din cuvântul «cer»/ ultimul țipăt din cuvântul durere și din cuvântul/ metaforă/ nu are nici o șansă, vă spun, absolut nici o șansă(...)/ aici jos, vă spun, lucrurile stau cu totul și cu totul altfel".

Unele poeme, epicizate excesiv, descriu banalul fumigen în care eul se regăsește ectopic, încercând să dea o coerență informului exterior: "era sâmbătă după amiază era cald/ și eu ieșeam cu marian la tenis/ în buzunare verificam efectul de bumerang al bitumului încins/ 6-4, 4-6, 6-4 game și match/ apoi mai stăteam la o bere ca băieții/ se nășteau aprige discuții pe teme religioase/ el credea în ozn-uri și mă ruga tot timpul/ să-i fac rost de cartea enigme neelucidate/ eu îi spuneam că un dumnezeu tot există/ în fiecare din noi/ că îl avem ca un breloc la legătura de chei/ că este accesoriul nostru indispensabil/ cutare și cutare lucru/ și el îmi spunea:/ da da, cu siguranță o ființă supremă tot trebuie să ne/ guverneze, ce dracu!"(sâmbătă după amiază). Ceașca de cafea, partida de tenis devin parteneri de idei într-un dialog autentic, iar personaje precum marian, bunicul pot trimite la toposul familiar al autorului, în acest fel versul căpătând accente autobiografice.

"Ciobul de sticlă" devine esența reducând întregul la nimic, amalgamând pe suprafața sa, o lume infinitezimală care-și revarsă scorile în cuvinte neînsemnate pe șevaletul unei lire desuete: "să-mi scrii pe un ciob de sticlă/ de tot ce ai nevoie"(pentru noi casa de nebuni reprezintă un simbol).

O cromatică generoasă surprinsă în imagini oximoronice descifrăm în poemul care dă și titlul volumului **revolta îngerilor**, un text-sumă cuprinzând în paradigma lui motivele centrale disipate în întregul tom: singurătatea, somnul, moartea, îngerul decăzut, paradisul ghimpat în care eul captiv e blestemat să ființeze, devin tot atâtea măști ale poetului care își asumă o poziție ataraxică de la înălțimea căreia își râde ironic realul: "somnul meu închiriat unor îngeri/ pe o perioadă nedeterminată/ somnul meu în caruselul hibernal al îngerilor/ plecați aiurea prin vecini/ somnul meu visând ceasuri răstignite în turnuri de sticlă/ ca limbile coclite ale orologiului din turn/ am intrat în somnul meu ca o promoroacă cu vise îmbăcșite/ cu bocancii înzăpeziți de ierni superficiale/ zăpezile au dezbrăcat umbra de sânge a îngerului/ alungat din scorburi ce cheamă viperele/ cu un nou val de căldură/ străbătând de jos în sus pânțelele reumatic al copacului/ cu ramuri albastre deschise către cer/(...)/ în ultima vreme se înregistrează o creștere a revoltei îngerilor/ în paradis nu sunt tratați ca atare/ până la urmă au și îngerii drepturile lor, nu?".

Volum amplu, stilizat, distilat prin ironie și sarcasm până la esența cea mai subtilă, Sorin Lucaci devine prin **revolta îngerilor**, glasul unei generații în imersiune într-o platitudine dureroasă, generație care poate fi salvată în și prin poem.

Imelda CHINȚA

Sălăjeanul

Sportul Salajeian

Poeme de Sorin Lucaci

când lucrurile o iau razna

când lucrurile o iau razna din
neglijența stupidă a unei zilei
(pentru că până și o banală zi poate
greși)
asemănarea dintre pisica maidaneză și
mieunatul pervers al străzii
e o pură întâmplare sau mai mult decât
o simplă coincidență
asemănarea dintre copilul cu fața
tumeftă adunând toate resturile
copilăriei într-un rucsac slinos și
demiurgul gogoșilor pudrate
dintre gospodina bulgăroaică din stăra
zagora
și soferul turc mehmet de pe long
vehicule
ține mai mult de detalii și mai puțin de
puterea deciziei
ține mai mult de capacitatea de a
înțelege oamenii și toanele lor
și mai puțin de starea vremii
și numele iubitei rayna velkova tatuat
pe gât
e un semn de recunoaștere univer-
sală
e un semn în care credem cu toată
convingerea
pentru că de la un timp văd lucruri pe
jumătate goale lucruri despuiate
pentru că plenitudinea îmi provoacă
greață
mă face să-mi lovesc căpățâna mahmură
de pragul de sus al zilei

când voi putea voi mai scrie poeme de
dragoste calofile
cu stiloul chinezesc dăruit de tata la a
șaptesprezecea aniversare
acum în orice caz nu prea am chef să
te invoc iubito
bestia blondă din parcuri jubilează într-
un arsenal de rostiri
aș putea să-mi întorc privirea spre tine
dar n-o fac
nu prea-mi stă în fire
așa că te las să pleci
să pozezi marilor case de modă pe frigul
ăsta
importat cu nemiluita din nord
plouă vertical perpendicular sau cum
vrei tu se-nțelege

în momentul inevitabilei extincții
liniștea atotstăpânitoare cutreieră
străzile cutreieră prin femei cu nostalgie
așa cum "ni-l putem închipui pe
dumnezeu grăind franțuzește
la o conferință de presă"
femeile pândind pe la colțuri mereu
pregătite mereu dispuse
să-l iubească pe tânărul altruist
poate fi confundat cu orice mai puțin cu
bărbatul ventriloc
nepregătit pentru acest eveniment
familiar

Doamna M cu părul roșu ducând o viață
sexuală cât se poate de normală
vizitând prietenii rudele la orele fixe
ale dimineții
mai presus de toate rămâne vizita
medicului stagiar din orașelul D
neobișnuită pentru o seară de
septembrie nu tocmai târzie
"într-o bună zi, trecut-au câțiva ani de
atunci, unul pe nume Isus tătăduia
orbii și surzii"
tu vei sta lângă mine subtilă și visătoare
e prea târziu,
când voi putea îți voi scrie poeme de
dragoste
calofil cu stiloul chinezesc primit de la
tata

și viața va trece cu viteza unui hârciog printr-un câmp necosit

printre viciile mele persistă un miros
de mortăciune
cu guler apretat și redingotă neagră
dar și o teamă nedisimulată care-mi
sfășie în fiecare noapte
bucăți mici de insomnie cu parfum de
mosc
fâșii de carne
fâșii de tristețe cu iz balcanic
la granița dintre ficțiune și realitate
dorm din ce în ce mai mult
scriu din ce în ce mai puțin
iubesc din ce în ce mai neutru
cineva se ascunde zilnic în corpul meu
îmi amestecă organele culorile temerile
îmi trimite mesaje codificate
din umbra încheieturilor și-a

tendoanelor
îmi desenează trasee montane îmi face
incizii
un rictus dilatat care mângâie
ca o pală de vânt canaturile ferestrei
stai liniștit îngerii lucrează de zor la
destinul tău cu măști venețiene
stai liniștit viața ta începe lejer într-o
filă de caiet dictando
nu trebuie să te prefaci trebuie doar să
fii tu
tu însuși
un străin cu o mare doză de nefericire la
purător
învăluit în parfumul unei mici
schizofrenii tomnatice
cum ar fi să-ți îngropi fața între sânii lui
marlene
undeva în muzeul figurinelor de ceară
cu timpul îmi voi aduna puținii prieteni
în jurul focului de tabără
cu timpul voi învăța zborul de noapte
cu timpul mă voi transforma într-un
liliac uriaș și mucalit
cu aripi negre și conștiința scârboasă
întoarsă pe dos
cum întorci șosetele în mașina de spălat
cu timpul nu-mi voi mai putea finanța
obsesiile
și plictiseala și scrisul în compania unui
singuratic pahar de vodcă
și pentru asta îi invidiez pe puștani de
douăzeci de ani
care-și finanțează șezătorile din pensiile
bunicilor
din buzunare răzbate doar bâzâitul
macabru al muștelor aristocrate
mi-e frică de boală (toată viața am fost
un ipohondru)
candva voi muri (și asta e o certitudine)
de o formă modernă de cancer
candva voi ajunge pe plajele din
mallorca
înfășurat în prosopul de baie
cu sigla echipei favorite tatuate pe
umărul drept
și toate gesturile vorbe vor fi bine
lucrate la sala de fitness
fiecare mușchi fiecare fibră
bolile copilăriei vor atârna ca niște
tablouri de petrașcu
pe peretele scorjit din sufragerie
și viața va trece cu viteza unui hârciog
printr-un câmp necosit

Poeme de Victor Munteanu

EPOCĂ

Literatura începe cu cei pe care nu-i voi citi niciodată
din lipsă de timp.

În limba română nu se poate muri triumfal.

Cei pe care nu i-am citit vor îngreuna viitorul,
iar la baza scrisului vor sta
cei despre care nici nu mi-am închipuit că există.

Adevărata literatură stă în afara celor 24 de ore:
ea este ceea ce a rămas
după ce am uitat tot din ce am citit!

CÂNTEC DIN LĂUTĂ

Ferește-mă de răul pe care nu vreau să-l fac
de vorba scăpată din hotarele firii
ce mă arată cu degetul
de bătăliile pierdute între pereții numelui meu.

Pune frână cuvântului ce mă scoate pe drum
și mă izbește de oameni, de păsări, de umbre -
cuvântul ce se furișează din străfundul sinelui
ca un câine flămând.

Pune pază gurii din care ies vorbele-n haită
Să mă vândă la jumătate de preț.

Trage, Doamne, clopotul prin casa lăuntrului meu
Să se scuture sufletul de toată rugina.

FĂRĂ DREPT DE APEL

Azi mi s-a dat ultimul termen:
tot ce-am clădit într-o viață s-a prăbușit!
Căci am judecat ceea ce nu este al meu
și cu vorba am ucis și cu gândul.
Dar unde ajunge țipătul ce mi se afundă în suflet?
Purtător de umbră am devenit și de frică.
Din trufie
am căzut cu inima-n drum!
Doamne,
în ce colț al sinelui meu te-ai ascuns
de nu te văd decât prin durere?

TÂRZIU

În locul cuvântului "moarte" am plantat un cireș
pentru a ține amărăciunea în fructe.
Din zilele lui m-am hrănit ca dintr-o privire ce minte
împingând timpul la o altă adresă.

În locul cuvântului "moarte" am plantat un cireș
ce-a crescut până la marginea vremii.

Azi mă feresc de mine însumi încet
pentru a ocoli un adevăr ce mă paște.

PAȘI PE ALEE

Îl caut pe cel ce mi-a semnat viața cu un urlet de lup
și-a fugit din zilele mele.

Sunt cât se poate de singur și caut un om
cu privirea ce smulge cuvântul din teacă,
un om ce și-a uitat în mine tăcerea
și-acum vreau să și-o ia înapoi.

SCADENȚĂ

Tot mai dator devii cu fiecare zi cheltuită
tot mai bun de plată la capătul zilei,
la inventar - șansele pe care le-ai risipit
rătăcind prin părerea de sine.

Vică, vremea nu mai stă la cheremul speranțelor tale:
ca o suliță-nfiptă-n numele tău va fi
clipa în care va trebui să dai socoteală!

LIBERTATE PLĂTITĂ POSTUM

Toate merg pe traseul ce li s-a dat:

asfințitul ascultă de ziua ce-a obosit,
câinele de grija stăpânului,
depărtările ascultă de aștrii pe care-i măsoară.

Până și piatra pe care-o arunci
Ascultă de direcția ei.

Niciun glonte n-ajunge unde vrea el.

Numai mie nu mi-ai pus frâie la inimă,
Doamne!

Poeți transilvăneni - antologie lirică

Vianu Mureșan

Într-o bună zi

Într-o bună zi viața a dat buzna peste mine
ca un oaspete intempestiv, m-am ridicat în
picioare din obișnuință, i-am întins mâna și
am salutat fără entuziasm, după care am lăsat
brațele să-mi atârne inutile pe lângă corp
neavând nimic pregătit pentru astfel de ocazii
m-am fâstăcit, îmi ascundeam stângăcia cerându-mi
scuze mai des decât se face dacă ești bine educat,
improvizam discuții fără de nici o miză,
căci n-aveam nici o vinovăție comună, nu găseam
vreo amintire să ne lege de-un început de tristețe.
ca dintr-o apă înjunghiată cineva se uita la mine cu
mișcări line de pește, era vreun corp căzut
în melancolie, era poate un ciob de lună,
era gura unui anotimp căutându-și prada?
era vremea când nu puneam întrebări, când
mi se răspundea prin simple înclinări din cap.
viața mea stătea cufundată în fotoliu
ținându-și capul între palme. Și tăcea precum
tace locul din care tocmai ai scos un sicriu,
parcă ar fi venit de pe altă lume
ori parcă nu s-ar fi născut încă,
își ridica uneori privirea spre mine
încercând să înțeleagă dacă sunt zăngănitul
dintr-un pian peste care cade candelabru
ori torța aprinsă la trecerea spre un alt secol
nimic nu părea a o face să se ridice din fotoliu.
avea mâinile nedesluite ca un oftat după perdea
și-o pecete pe limbă, cu care lingea ceasornicele.

Într-o bună zi voi luneca prin fereastră
cum lunecă printr-o aripă de libelulă ochiul
curcubeului. Și ploile vor rămâne ale verii lor.
trotuarele își vor sui căldura pe pulpe de femeie,
rochiile vor ieși din șifoniere să ceară culori
peste carnavalul piepturilor încinse, orchestrele
după-amiezii vor despacheta în fața vitrinelor,
coletele cu fotografii parfumate venite din cer
va lua fiecare câte va dori, va trece fiecare
dintr-o vârstă într-alta fără să vadă uși
deschizându-se, fără să audă scârțâit de țâțână
în urma lui, unii își vor lua vacanță pe falezele
îngălbenite de amintiri, alții vor rămâne să-și
învescească sângele prin inimi mai primitoare.
cât e de lungă frânghia dorinței, vor sta
întinse pe ea fetele bătrâne nicidecum nuntite
vor putea trece cavaleri să le sărute dansul, vor
putea trece ani să le decoloreze pleoapele, vor
putea veni turiști să le admire suspinele, vor
putea rămâne porumbelii orașului să înnopteze
pe culele singurătății lor.

Într-o bună zi blăniile câinilor vor rămâne
fără culoare, păsările vor duce lumină în piept
și ascuțimi de flaut în zboruri, arătate cu degetul
de schelete, statuile eroilor vor ieși dintre ruine
prezentând biletul de intrare în empireu, bolnavii
vor fi mândri de morbul ce-i roade ca lăutarii
de instrumentul ce i-a ajutat să-mbătrânească
se vor lungi orele până dincolo de amintire și
vor cânta singurătățile cum cântă gălata

coborând în fântână, vor tăcea prapuri
ca-n ceasurile sfinte, va vui lemnul
în ziduri de mănăstire, va șuiera vinul în butoaie
pentru că într-o bună zi o carte îmi va fi mireasă.

Într-o bună zi
clasica doamnă cu evantai și pălărie de epocă
cu tabachera ei mai lucioasă decât oglinzile
îmi va colecta de pe obraz melancolie,
voi căpăta în schimb o invitație la bal,
nu va fi nimeni să mă indispună, îmi
vor fi prezentați domni și doamne, mic
toate numele îmi vor părea străine, toate
fețele înfrumusețate de-o liniște ca de sigilii,
o masă e rezervată doar pentru noi doi
dacă vreau pot veni la frac și cu mască,
pot să-mi iau cotoiul de Angora, țestoasa
ce ticăie pe masă indicând timpul marin.
pot să-mi aduc copilăria din insule
și jucăriile desenate-n pulbere.
voi servi prăjituri dintre cele alese,
voi fi onorat cu coniac Perrier
voi bea un ceai negru englezesc la o oră nepotrivită
pe sub masă va zvâcni fierbințele unui genunchi
inima o să-mi atârne peste teamă ca o decorație
lasă-mă, o s-o rog, aplecându-mă să m-audă de-aproape,
lasă-mă să fiu măcar un tipăt
în trestii înalte ale nopții ce vine, ea
îmi va netezi cu dosul degetelor obrazul
se va lăsa întuneric peste șoaptele mele, balul
se va nălța în volute, berbanții vor bate din călcâi
partenera mea îmi va aduce dansul în priviri,
va fi un decolteu prelung nespusa ei tristețe
și muzica o rochie ce nu se mai termină,
o să-mi aprindă pipa cu o șoaptă, în palmă
ca pe-o monedă antică o să-mi lase un sărut.

Mureșan A. Valerian s-a născut în 20 februarie, 1969, în localitatea Vicea, județul Maramureș. Din 2005 conferențiar universitar la Facultatea de științe Umaniste, Universitatea "Avram Iancu" din Cluj-Napoca. Doctor în filozofie din 2004, cu o teză despre Emmanuel Lévinas. Colaborator la reviste de cultură și suplimente culturale: Tribuna, Steaua, Echinox, Gândire, Cultură & Societate, Piața Literară, Renașterea, Adevărul Literar și Artistic (București), Familia (Oradea), Poesis (Satu Mare), Revista pentru Diplomatie Religioasă, Jurnalul pentru Studii Religioși și Ideologii. Cărți publicate: Lanțul Sofiei (escu), ed. Decalog, Satu Mare, 1997; Fundamentele filosofice ale magiei (tratat), ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000; Epifania tăcerilor (poezie), ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000; Ceasurile mamifere (poezie), ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2003; Altul decât Dumnezeu (tratat), ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005; Heterologie. Introducere în etica lui Lévinas (monografie conceptuală), ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005. Premiul "Henry Jaquier" al Centrului Cultural Francez pe 2005; Simbolul, icoana, fața (escu), ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2006.

Profesorul, criticul și teoreticianul literar ION VLAD, la aniversare

Modelul Profesorului exigent

L-am zărit nu de mult trecând agale, îngândurat, cum îl știu de-un bun timp încoace, ușor adus de spate. Eram pe trotuarul celălalt și-aș fi dorit să trec strada perforând șirul neîntrerupt al mașinilor, să-l salut și să-i pun aceste banale întrebări. "Ce mai faceți, domnule Profesor? Cum o mai duceți?", așa cum, de altfel, însuși domnia-sa avea obiceiul să ne întrebe, întâlnindu-ne ocazional, pe acei dintre noi păstrați în prodigioasa-i memorie afectivă. Însă o foarte veche sfială, involuată la statutul de complex al inferiorității încă de pe vremea studenției, mi-a stăpânit impulsul.

Fac parte dintr-o numeroasă promoție a Filologiei clujene (azi - Litere), secția de limbă și literatură română, sau "română pură", a cărei medie minimă la admitere a fost 7 (șapte), în comparație cu promoțiile dinainte, admise până la media cinci și câteva zecimi... Aceste date le vehiculau unii dintre dascălii noștri de-atunci. Fenomenul este argumentat prin trei afirmații plauzibile: Fie pentru că fusese abandonată proba de Istorie a României la examenul de admitere, scăzând astfel volumul de muncă al viitorilor candidați, fie că s-a decis renunțarea la o severitate excesivă în evaluări, fie că s-a întâmplat ca respectiva promoție de absolvenți ai liceelor din țară (pe secțiunea umanist-filologică) să fie mai bună, fenomen cu manifestări ciclice științific demonstrate în psiho-pedagogie. Sunt înclinat să cred, în ceea ce ne privește, valabilitatea celui de-al treilea argument. Cert e că, după aceea, următoarele promoții aveau să fie admise cu medii de peste șapte.

Recurg la o astfel de rememorare nu dintr-un impuls al infatuării, cât din acela de-a argumenta apriori natura impactului unor cadre didactice universitare exigente incluse legendelor cu iz anecdotic de către reprezentanți ai studenților din anii mai mari. "Legende" pe care le-am aflat încă din primele săptămâni de studenție. Protagonistii: Profesorii Iosif Pervain, Ion Vlad, Mircea Zăciu, Liviu Rusu, D.D. Drășoveanu. Dar și picanterii datorate altora.

Am avut șansa de a-i cunoaște nemijlocit pe doi dintre domniile-lor: Ion Vlad și D.D., sau Drașo (cum îl apelau cvasi-totalitatea colegilor pe conferențiarul Drășoveanu).

Conferențiarul universitar ION VLAD avea să împlinească 35 de ani în toamna târzie când eu începusem deja să parcurg anul I și frecventam conștiința cursul de introducere în literatură propus de către domnia-sa. Constatasem nu doar

utilitatea substanțială a acestui curs, cât impunătoarea prestanță, talentul didactic și meticulozitatea propunătorului. Vocea bas-baritonală, ținuta pedagogică impecabilă, retorica desăvârșită și evidența unei memorii excepționale, calități cărora li se adăuga exigența din timpul examenelor, îl făcuseră probabil "de temut" în obsesiile celor mediocri și submediocri, ca să folosesc un eufemism. Ceea ce îi dădea o înfățișare ușor stranie, marcată într-un fel de privire tristă, era paloarea accentuată a tenului. Abia mai târziu aveam să aflu cauza. Tot astfel, cum că ar fi fost jucător de rugby în echipa Institutului Agronomic din Cluj.

Nu mai țin minte cine a căzut, din grupa căreia îi aparțineam, la examenul din ianuarie (prima sesiune din viața de student cursant). Însă știu că uitasem tot ce am citit și am învățat în momentul când am pătruns în sala de examen. Când mi-a venit rândul, m-am ridicat și am început să-mi susțin subiectele cu o voce pierită, incongruentă staturii atletice a unui tânăr de 21 de ani. Intuind cauza, m-a oprit și mi-a spus pe un ton calm, camaraderesc, aproape solemn: "Te rog să ieși loc. Pentru cât ai spus, pot să-ți dau pe drept un cinci. Dar sunt convins că știi și poți mai mult. Te țin minte de la seminarii!" și i-am dat satisfacție.

Așa s-a întâmplat. Acesta este **Exigentul profesor-pedagog.**

Când ajunsesem în anul al IV-lea, fusese deja numit Decan. Luasem locul I pe țară cu trupa de teatru a facultății în cadrul Festivalului "Primăvara Studențească". Din trupă mai făceau parte Doina Câmpăan, Horea Bădescu, Constantin (Tinel) Ștefănescu și Nicolae Băltărețu. Într-una din zilele săptămânii următoare, ni s-a comunicat să ne prezentăm la o anumită oră în biroul Decanului. La termenul stabilit, am bătut la ușă cu oarece sfială și, după ce am auzit invitația de a pătrunde, ușa ne-a deschis-o domnul Decan în persoană și ne-a poftit zâmbind să intrăm și să luăm loc. Apoi ne-a servit cu câte-un păhărel de coniac și cu ciocolată, ne-a felicitat și a stat cu noi la taclale, solicitând să-i relatăm cum a fost. Nu știu, coniacul, ciocolata, tonul blajin, colegial, sau ce altceva mi-a alungat timiditatea, reținerile și am intrat în conversație cu o dezinvoltură de care nu mă știam vinovat. Acesta este **Profesorul Om.**

În vacanța școlară din primăvara anului 1972 participam la cursurile de pregătire pentru examenul de definitivare în învățământ. O parte a cursurilor se

țineau în clădirea facultății unde mi-am dobândit statutul de intelectual. Ieșisem din incintă într-o pauză cu gândul să beau o cafea la cofetăria din vecinătate (în timpul studenției i se spunea Sala 30, urmând numărătorii sălilor de curs din clădirea facultății). Făcusem trei patru pași înspre local, când l-am zărit venind spre facultate. De la o distanță de circa cinci metri, până să apuc eu să-l salut, își ridică pălăria, apoi mă opri și mă întrebă ce fac și unde lucrez. I-am răspuns, mirat că m-a recunoscut (urmasem, ce-i drept, și cursul de teorie a literaturii a domniei-sale, în anul V de studii), apoi mi-a mărturisit că primise acceptul de a conduce o grupă de doctoranzi, și mi-a propus să-mi fac dosarul. I-am promis că o să discut această oportunitate cu soția, după care ne-am despărțit la fel de reverențios. Acum regret că m-am lăsat învins de multiple alte preocupări, printre care și cea de părinte a doi copii. Acesta este **Profesorul prieten.**

Ne-am mai intersectat de atunci de câteva ori traseele urbane, când la o lansare sau un târg de carte, când pe treptele clădirii unde se găsesc redacțiile revistelor Steaua și Tribuna etc. De fiecare dată se oprea, plin de solicitudine, să schimbe câteva cuvinte cu acela căruia îi oferise de două ori ocazia să se emancipeze, având încredere în propriile-i puteri. De-a lungul acestor ani am cumpărat și i-am citit cărțile de critică și teorie literară, recunoscând și în lectură, cu nostalgie, stilul care îl impusese generațiilor de studenți, acela de orator desăvârșit.

De aceea, și în această lună, când împlinește opt decenii de viață, îi mulțumesc! Și am convingerea că fac parte dintre foarte numeroșii discipoli care îi doresc să străbată și următoarea etapă a vieții în deplină sănătate și putere de muncă. La mulți ani și buni, domnule Profesor!

Viorel TĂUTAN

Szekeres Sándor

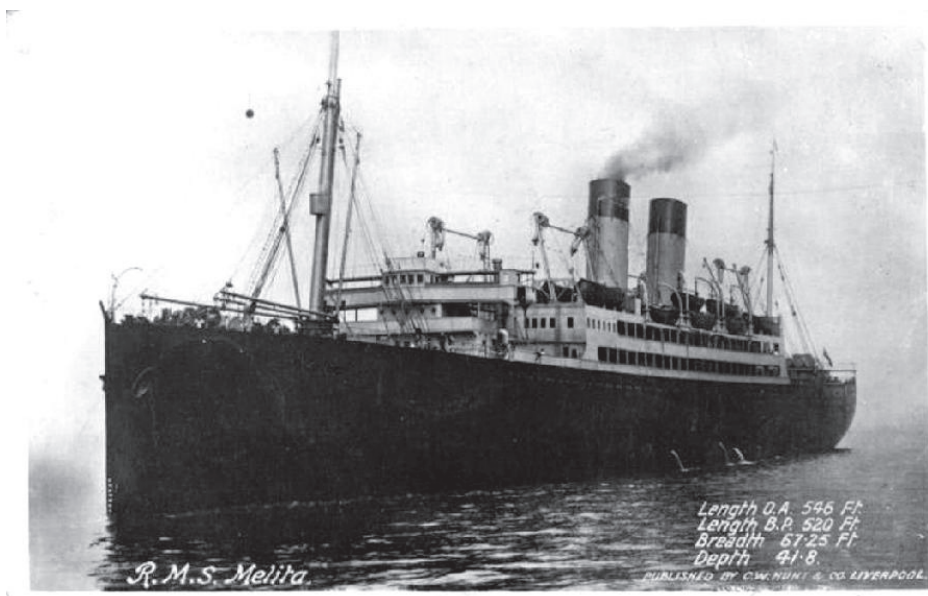
Din amintirile unui povestitor profesionist

Deci, îmi voi povesti viața: pe scurt, într-o variantă nu prea lungă. Sunt bătrânul Szekeres Sándor din Lelei, în curând de 71 de ani, care am transmis în această carte¹ o mulțime de povești și cimitituri, cât marea și sarea, precum și... ei, de toate pentru toți, născocite mai ales de mine, va să zică iscate de-a dreptul din mintea mea. Nu le-am auzit de la alții, ci eu le-am născocit după cum m-a tăiat capul. Deci, acum îmi voi sta să-mi povestesc viața.

În copilărie - în orice caz, pe vremea când crescusem suficient de mult ca să umblu la școală - n-am fost un nătărău, poate că n-am fost nici cel mai bun școlar, dar în vremea respectivă am absolvit șase clase, dintre care două repetate, care fac exact opt cu totul. Odată terminate, n-am continuat în altă parte, ci am rămas să mă fac gospodăru. Nitam-nisam, vremea a trecut, am crescut, am devenit mare și, ce să fie? am ajuns de vârsta cătăniei. Ar fi trebuit să mă ducă la oaste, dar n-am ajuns militar. M-au încorporat, m-au găsit apt, dar tata și mama erau doi bătrâni neputincioși, așa că m-au scutit de armată, căci așa judeca lumea pe atunci.

Deci, n-am fost cătană. Și-atunci s-a întâmplat de m-am însurat și mi-am luat nevastă. Ne-am căsătorit, asta a fost în 1927. Am avut și un copilăș. Apoi, în orice caz, când ne-am însoțit a fost ca și cum s-ar fi desțertat una în alta două traiste goale, deoarece n-am avut nimic altceva în afară de cele două petice de pământ pe care mi le-a dat tata, tot atât am primit și de la socru, va să zică prea puțin ca să trăim din el. Așa că am discutat cu soția, eu n-o să intru slugă la nimeni, n-o să mă căciulesc la alții, ci voi pleca în lumea largă. Voi face ca și eroul din poveste: mă voi duce și-mi voi încerca norocul. Iar ea a fost de acord.

Păi unde, dar unde să mă duc? Drept în America. Așa că în 28 februarie 1929 am plecat frumos să încerc cum se poate câștiga o pâine, și încă una, și încă una, fără să-i slujesc pe domni ori pe cine știu eu cine, că

mi-a fost destul. Și-atunci s-a întâmplat să merg la Cluj după viză. Pentru că mai întâi trebuia să trecem de viză. Când m-am înfățișat acolo, bineînțeles că s-a întâmplat să mă găsească apt. Așa că, viza asta m-a dus până la Hamburg, în orașul portuar nemțesc. Când am ajuns acolo, am văzut acolo o clădire în care, între cei patru pereți ai ei, încăpeau cam zece mii de oameni. Aici a trebuit să așteptăm mai multă vreme, să se adune oamenii din toată lumea, pentru că vaporul era foarte mare și trebuia încărcat ochi. Deci, fără tăgadă, ne-am adunat toate neamurile de pe Pământ. Apoi, acolo în Hamburg, s-a întâmplat că deodată a venit telefonul ori altă năzbâtie, să mergem în port, pentru că plecăm în America.

Ei bine, ne-au încolonat pe patru rânduri, apoi întâi am avut parte de o slujbă preoțească, ne-au dus la biserică și acolo popa ne-a despărțit de părinți, de soție, de frați, ba chiar și de țară. Și ne-am rugat și am cântat atunci, acolo, în Hamburg, fiecare neam în limba lui, căci fiecare popor avea câte un preot separat. După ce s-a întâmplat și asta, ne-au încolonat în patru șiruri și ne-am dus în port. Când am ajuns, acolo ne aștepta un vaporăș. Apoi, desigur, în micul vapor n-am încăput toți, ci numai câțiva. Și ne-am

gândit noi, ca toți proștii: asta ne va duce în America, barca asta? Bineînțeles că printre noi erau și oameni care mai fuseseră peste Marea cea Mare, dar n-aveau voie să spună, pentru că atunci nu le-ar fi dat voie să plece. Așa că am aflat de la ei, nici vorbă să mergem cu vaporășul acesta. El ne va duce doar într-un alt port, mai mare, pe o altă navă. Vaporășul doar ne va duce până la acesta, deoarece vaporul cel mare nu poate intra până aici la mal, la chei, pentru că aici apa nu este destul de adâncă, ca să poată veni până aici. No, și-așa e bine. Ne urcăm noi pe vaporăș, iar vaporășul pornește cu noi în largul mării. Apoi, cum era pe-nserate, ni s-a părut că mergem către un oraș minunat, uimitor de frumos. Luminau o mulțime de becuri, nici nu vă pot spune câte feluri de lumini erau. Le arătam și ziceam: uite, bă! ăștia ne duc în ditamai orașul. Ci au răs studenții, cei care fuseseră și înainte, dar nu era voie să se știe, nu-i nici un oraș mare, ci acesta e vaporul care ne va duce peste Ocean. Așa că atunci când am ajuns acolo, nava cea mare era deja... era foarte mare, avea douăzeci și cinci de mii de tone, o ambarcațiune pentru transportul persoanelor. Rampa cea mare fusese întinsă, așa că am urcat-o frumos, încolonați câte patru și așa am ajuns

pe vapor. No, ne-am așezat pe punte. Când ne-am adunat cu toții, atunci a pornit transatlanticul cu noi, așa, în miez de noapte, a mugit, a trâmbițat și s-a îndreptat către Marea cea Mare, Oceanul Atlantic.

- Ce nume avea vasul?

- Vaporul se numea Melita². Țăsta îi era numele: Melita.

Deci, ne-am îmbarcat frumos și am început să mergem. Ne-am tot dus pe ape, să zicem vreme de patru-cinci zile, tot către larg. Dar atunci încă zăream Anglia, Franța, câte un deal ici și colo. Apoi, dintr-odată, am auzit că am intrat pe marea largă. Când am ajuns în largul oceanului, ne-am fi dus mai departe, dar am dat de belea. Un necaz pe care nu l-am așteptat, n-am știut de el, nici nu ne gândisem că ar putea fi. S-a oprit vaporul. Bineînțeles că noi ajunseserăm deja în mijlocul oceanului. Nava abia se mișca, doar cum o clătinau valurile, când la dreapta, când la stânga. Dar mașina, de fapt, cele trei mașini, căci vaporul avea trei motoare, va să zică mașinile se oprise de tot.

Deci, ce-o fi, ce să fie? Am stat acolo să discutăm, dar ca omul neștiutor, pentru că habar nu aveam de ce stă vaporul într-un loc. Numai valurile îl aruncau când pe o parte, când pe alta, nimic altceva nu se întâmpla. Apoi odată a coborât căpitanul din cabina de comandă și ne-a adunat pe toți în sala de întrunire. Pentru că avea și o sală de întrunire, în care au dus, grup după grup, cam câte cinci sute de persoane. Și-acolo ne spuse căpitanul: "Oameni buni, ne aflăm în mare pericol!" Desigur, omul ne-a vorbit nemțește și noi nu l-am înțeles, ci apoi tălmăcii ne-au spus și nouă despre ce era vorba. "Suntem în pericol, deoarece vaporul s-a stricat de tot și ne așteptăm ca, dintr-un moment sau altul, Melita să înceapă să se scufunde." În orice caz, cu acest anunț ne-au speriat foarte, dar foarte tare. No, acum ce se întâmpla cu noi? Vai, aici ne vom sfârși viețile! S-a terminat cu noi! Vaporul sta într-un loc, legănat de valuri, când la dreapta, când la stânga.

Între timp, ce s-a întâmplat? Pe navă erau două clopote, acolo sus, în vârful vaporului. De-acolo au trimis un mesaj cu telegraful fără fir către cel

mai apropiat doc, rugându-i să ne ajute, rugându-i să ne salveze. Numai că n-a venit nimeni. Așa că a tot stat, acolo, în mijlocul apelor, vreme de patru zile și patru nopți. Așa a fost, ăsta-i adevărul curat. Deja eram foarte speriați. No, a coborât căpitanul la noi și ne-a zis șeful că suntem în mare pericol. Ce puteam face? Eram cu totul neajutorați, deoarece nu aveam unde să ne refugiem, în jurul nostru era apă, numai apă, apele cele negre, nimic altceva...

Apoi, căpitanul ne-a spus că aici nu există decât o singură cale de scăpare: când vasul începe să se scufunde, posibilitate destul de apropiată, atunci avem centuri de salvare, jachete gonflabile, veste de salvare, care se leagă așa, pe la subsuori. Și ne-a mai zis ca, atunci când vedem că vaporul începe să alunece sub valuri, să ne aruncăm cu toții în apă, în ocean. După aceea, a continuat, dacă - eventual - vine cineva să ne salveze, ne va pescui de acolo. Ei bine, asta ar fi vrut să semene cu un cuvânt de îmbărbătare, dar de fapt n-a fost nimic, cu desăvârșire nimic. Pentru că știam cât se poate de bine că odată ajunși acolo în apă, valurile cele mari, cât un munte de înalte, cât piscurile din Carpați, vor veni și se vor prăbuși asupra noastră, de n-o să rămână nimeni în viață, asta-i sigur. Drept urmare, stăteam aproape cu toții gata să ne jelim, acum ce se va întâmpla cu noi, căci trebuie să murim.

Și, precum vă ziceam, a trecut mult timp, patru sau cinci zile, după vreo douăzeci și patru de ore, numai că auzim odată, întrucât eram cu toții pe punte, căci ne mâneau pe toți afară la aer, fără nici o discuție, când nu erau valuri mari, puternice. Deci, după patru sau cinci zile au venit cinci vapoare minuscule. Încercați să vă imaginați cât era Melita de mare, apoi pe lângă ea cojile acelea de nucă erau cât niște furnici alături de un bou. Au venit cinci nave. Apoi când le-am văzut, de acolo de sus, de pe puntea cea mai înaltă, ne-am bucurat foarte mult. No, Doamne îți mulțumim că ne-ai scăpat cumva de moartea cea cumplită! Cu siguranță, precum s-a și dovedit, veneau către noi. Când au văzut ce se întâmplă, că se apropie de noi, că navele cele mici înconjoară

carena cea neînchipt de mare, cât un orașel de mare, atunci marinarii au aruncat paramele către catargele remorcherelor, să le lege de ele. Prin urmare, cele cinci nave s-au cettuit de corpul imens al Melitei. Apoi, pe loc, cele cinci vase au întors vaporul nostru cel mare, Melita și am luat-o frumușel înapoi, către cel mai apropiat debarcader din Anglia. Acolo, la englezi, ne-au debarcat și, când ne-am dat cu toții jos, ne-au urcat într-un tren și ne-au dus undeva unde mulțimea de norod să poată mânca și să se odihnească până când vor reuși să tocmească vaporul. Acolo iar am stat o bucată bună de vreme, cale de vreo șase zile, răstimp în care ei au lucrat neîncetat la vapor. Ce i-au făcut, n-am știut, nici cum l-au preschimbato.

Ci e destul să știți că apoi au trimis poruncă, toată lumea să se întoarcă la debarcader. Mulți dintre noi s-au întrebat: vai, Doamne! Oare ne vor urca din nou pe Melita ca să ne omoare pe capete? Ori vom primi un alt vapor? Câți oameni, atâtea păreri. Când am ajuns acolo, înapoi, am văzut că la chei stătea tot marele nostru vapor Melita, iar pasarela era coborâtă. Iată-ne iarăși atât de amărâți, încât mai că ne venea să plângem. OF! iar ne vor îmbarca pe Melita, se vede că ne-a fost scris să pierim. Ne vor omorî, ne vom scufunda. Dar n-am avut de ales, a fost musai să ne urcăm pe navă. Așa că ne-am îmbarcat. Cum am ajuns sus, pe punte, a și pornit marele vapor. Apoi, cumva, cătinel-cătinel, după șaisprezece zile de călătorie am traversat oceanul până în America, la Sântgeams³. Acolo a ancorat marele nostru vapor, în Sântgeams. (...)

Traducere de
GYÓRFI-DEÁK György

Note în text:

¹ Szöke Anna, A láthatatlan köpeny, Tövisháti népmesék, Szekeres Sándor Gyurica lelei mesemondó repertoárja (Pelerina invizibilă, Povești din zona De sub Codru, Repertoriul povestitorului Szekeres Sándor Gyurica din Lelei), Zaláu, Editura Caiete Silvane, 2008, pag. 29-34.

² RMS Melita, navă cu 1750 locuri pentru pasageri, care a transportat numeroase generații de emigranți din Transilvania și alte părți ale țării, vezi foto.

³ Cu o mare probabilitate, portul Saint James, Quebec, Canada.

FILATELIE

Poșta Sălajului cu "benzi despărțitoare"

Primele mărci poștale sub formă de blocuri care aveau între ele benzi albe (late de cca. 19,5 mm), au fost emise în Austria, la 1 iunie 1850. În țara noastră, se pare că prima marcă poștală cu bandă despărțitoare a fost "Emisiunea Paris 1872". Într-un articol apărut în numărul 2 al Revistei Filatelice Române (1937), semnat de Robert Zocsak, se arată că tipărirea mărcilor din emisiunea PARIS 1872 s-a făcut în coli mari ce conțineau 300 de mărci, aranjate în două blocuri a 150 de mărci, despărțite printr-o bandă lată de 4 mm.

Prima emisiune poștală românească locală imprimată cu benzi despărțitoare este "POȘTA SĂLAJULUI 1945", la care valoarea de 2 pengo are semicoli tipărite opus, separându-se perechi tete-beche cu bandă despărțitoare. O interesantă varietate a acestei emisiuni este valoarea de 1 pengo, la care banda despărțitoare este nedantelată față de marca din dreapta.

Dacă azi banda despărțitoare este un simplu element de decor, de-a lungul timpului a fost subiect de studiu în filatelie. În Catalogul Mărcilor Poștale

Românești - 1974, se utilizează termeni diferiți: dungă albă, spațiu median sau punte. Eu le-am spus tuturor BANDĂ DESPĂRȚITOARE.

Daniel MUREȘAN, Zalău

Aforisme de Stanislav Lec

- Nu-l întreba pe Dumnezeu de drumul spre Rai, El ți-l va arăta pe cel mai dificil.
- Nu minți niciodată, când adevărul este mai profitabil.
- Totul este în mâinile omului. De aceea trebuie spălate des.
- Când săriți în sus de bucurie, vedeți să nu mișcați ceva sub picioare.
- Oamenii consideră greșit că viața este cea mai mare consumatoare de timp.

- Greșeli poți să faci chiar și atunci când taci.
- Pentru a învăța să ai răbdare trebuie să ai răbdare.
- Gândurile sunt ca puricii, sar din om în om, dar nu-i înțepă pe toți.
- Să nu te-ncrezi în inimă, ea cere sânge.
- În războiul ideilor, cad oameni.
- Cea mai slabă verigă a lanțului este și cea mai importantă pentru că ea

este cauza rupturii.

- Fereastra către lume poate fi acoperită cu un ziar.
- Prețuiește fiecare cuvânt, el poate fi ultimul.
- Când dărați o statuie, păstrează pedestalul, el poate fi oricând de folos.
- Poți închide ochii în fața realității, dar nu în fața memoriei.

Pt. Conf. Boris MARIAN

Abonează-te la cultură!

Caiete Silvane

*Prin oficiile poștale și factorii poștali, prin Damco sau prin redacție.
Prețul unui abonament pe o lună, pentru anul 2010, a rămas neschimbat: 2 lei.

www.caietesilvane.ro

Oleg Denisenko - sau actualitatea marii tradiții

Într-o benefică tradiție deja, artiștilor câștigători ai premiilor ediției precedente a Bienalei de Grafică Mică li se oferă șansa de a expune mai multe lucrări - expoziții personale ce sunt adevărate evenimente culturale ce onorează atât participanții cât și organizatorii. Domnul Oleg Denisenko, un nume cu un prestigiu bine întemeiat în lumea graficii europene, expune în calitate de invitat (ca membru al juriului actual și mai ales câștigător al Ediției a II-a) o personală de grafică mică ce cuprinde 29 de lucrări interesante, incitante și câteodată fascinante, atât prin performanță tehnică, dar mai ales prin lumea profund personală, stranie și originală ce se întinde dincolo de directă imagine vizuală.

Graficianul Oleg Denisenko (ce practică alături de grafica în sine intens ilustrația de carte, dar și pictura și plastica mică) vine din Ucraina, mai precis dintr-o mare școală a artelor grafice centrată la Lviv. Pământ binecuvântat de Creator și îndelung urgisit de oameni, această zonă deschisă spre toate azimuturile, râvnită și ocupată rând pe rând de toate marile puteri și imperii, constituie un spațiu interetnic și intelectual dintre cele mai interesante ale Europei de o mare forță culturală și creatoare. La intersecția spiritualităților ucrainene, ruse, poloneze și completată fericit de componente germane ori evreiești, acest spațiu a dat mari scriitori, muzicieni, artiști plastici.

Lucrările expuse - toate creând o unitară expoziție prin dimensiunile lucrărilor ce variază aproape imperceptibil în jurul aceleiași suprafețe (16 x 21 cm) -, relevă la prima vedere o mare măiestrie tehnică, o suverană stăpânire a ceea ce anglo-saxonii numesc "good old techniques". Realizate în tehnici clasice îndelug șlefuite ale graficii ca: acvaforte, ac rece, mezzotinta sau roțița în variantă virtuos miniaturală aceste lucrări au adesea nevoie de lupă pentru a explora întreaga complexitate a realizării lor tehnice de detaliu. Utilizarea atât a texturii hârtiei, cât și a unor fonduri de ocră cu infime nuanțe de albastru ori verde creează o subtilă

Secret I

vibrație interioară a fiecărei imagini.

Această măiestrie tehnică este doar vehiculul imagistic, poarta prin care artistul îngăduie intrarea într-o lume a unor ideosincrazii proprii de o mare profunzime. Recunoaștem aici atât experiența ilustratorului-artist, căci Denisenko este cunoscut pentru performanța de o excepțională calitate a lucrărilor create spre a ilustra o carte majoră a spiritualității europene: "Das Narren Schiff" de Sebastian Brant, cât și îndelungul exercițiu spiritual lăuntric de a da imaginii consistență metaforică și profunzime simbolică.

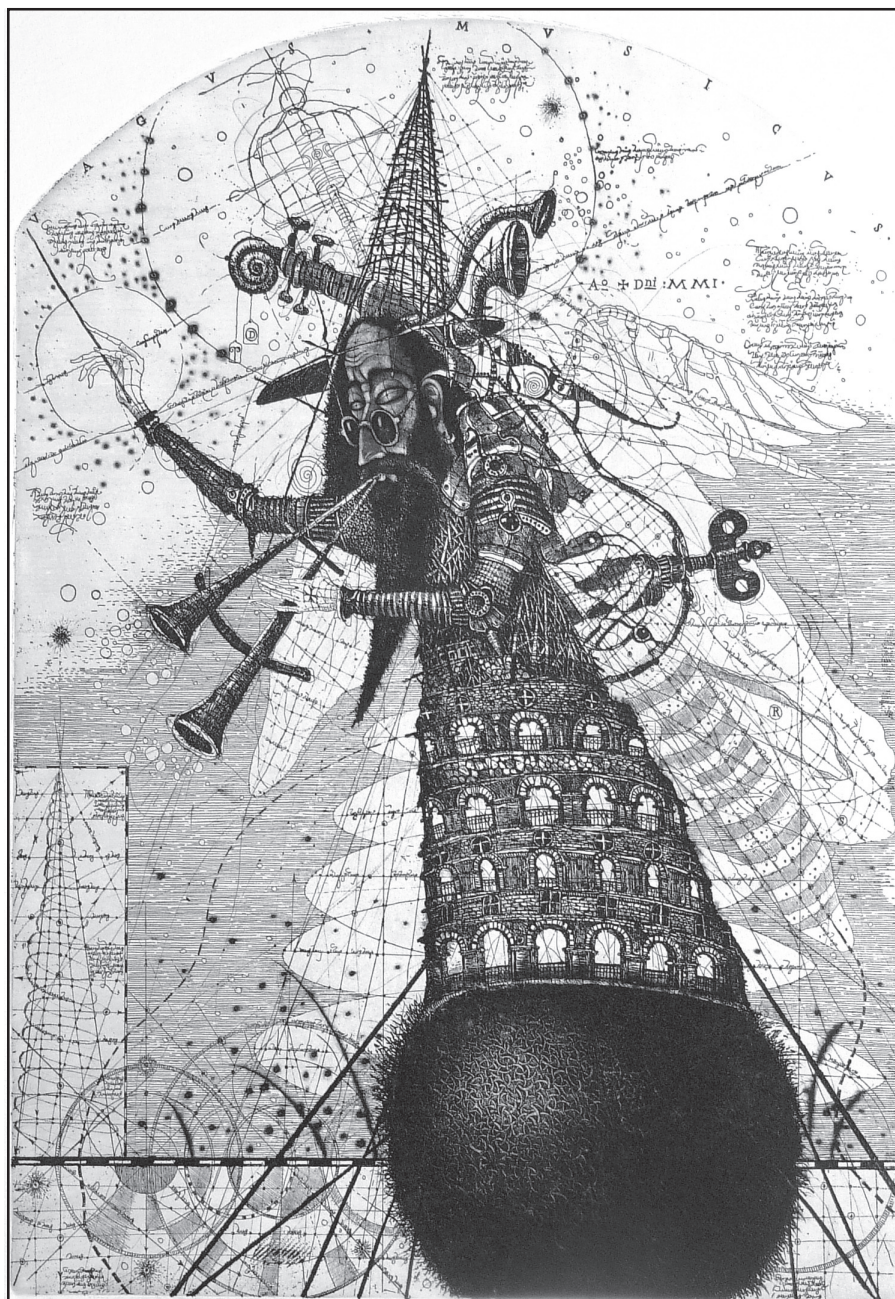
E imposibil să nu remarci faptul că lumea lui Denisenko este profund personală, individuală, chiar ergotică.

Din cele 29 de lucrări, 17 sunt centrate pe figura masculină (cu o tentă acuzat autoportretistică), 5 prezintă figuri ambigue hermafrodite (sau interpretabile ca Sfinx) și doar 1 figură feminină. Implicarea artistului în interioritatea imaginii oferite este crucială, concentrată și relevă o abisală căutare a Sinelui în varii ipostaze imagistice, ca tot atâtea cioburi de oglindă ce trebuie să refacă integralitatea Personalității, Ideii, Lumii.

Lumea sa vehiculează cu obstinată rigoare un repertoriu limitat de simboluri vizuale - unele cu tentă acuzat arhetipală - ce focalizează expresia ideii prin puține elemente

morfoloșice dar nelimitat interpretabile în planul semantic. *Cercul, Compasul, Globul* ca ipostază a esenței concentrate, *Cușca, Colivia, Celula* ca expresie a limitării, închiderii, a non-libertății, *Cornul, Spirala*, semne grafice ale apartenenței la manifestările viului, *Spada, Trompeta* ca ilustrație a acțiunii și comunicării, *Coloana, Turnul Babel*, aspirația întemeierii și creației, *Calul, Peștele și Pasărea* ca simboluri ale lumii terestre, acvatice și aeriene dar și tot atâtea substitute ale umanului degenerat, regenerat, metamorfozat.

În suita expusă sunt lucrări ce se oferă unei interpretări directe, univoce ca "Obsesie" ori "Cutia Pandorei" punând în cumpănă eterna relație bărbat-femeie, "Secret I, II, III" (I-"The first little Secret", II-"The second terrible Secret" și III-"The ultimate Secret") ce gradează lumea lăuntrică de la obsesia nevinovată la conspirația universală, ori "Canar" - sacrificiul libertății. Există apoi lucrări plurivoce cu posibile interpretări alternative "Labirint" ca expresie a rătăcirii în lumea interioară dar și exterioară, "Homo Sol" ipostaza omului împlinit ori doar singur (?), ori "Situation" oglindă reversibilă între Sine și Lume. Există lucrări clar legate de Muzică - ce pare a fi un domeniu esențial pentru autor ca: "Vagus Musicus" (reluând eterna spirală a armonicelor superioare), "Trei corzi", ori altele clar relaționate cu Opera Magna a alchiștilor medievali dar și cele ce provin din contemplarea ancestralului uman: "Cântec scit", "Personaj straniu", "Om pasăre - Om cal". Mai sunt însă și destule lucrări cu o hermeneutică nuanțată, stranie, greu de prins și explicat și care se definesc mai curând într-o zonă a misterului inefabil. "Flying pilgrim", "Țipăt", "Personaj straniu", "Animal venusian", "Dublă unitate",... Poate că în lumea strict contemporană în care trăim, lume obsedată de originalitate cu orice preț, de tranziția genurilor și discursurilor "artistice", de "show-business", de performanțe, acțiuni ori instalații,

Vagus Musicus

demersul unui grafician de esență tehnic-clasică și ideatic tradițional-esențială poate părea unora ușor paseist, chiar caduc. Lumea lui Denisenko însă nu e contemporană, cel puțin nu cu agitația modei și zgomotul lumii, ci e mai curând suspendată în atemporalitatea unei tradiții ce nu se lasă abătută de la contemplarea punctului azimutal al orizontului

ideatic și care nu este atât de mobil precum lumea în care avem iluzia că trăim. Chiar dacă nu avem acces la toate idiosincraziile particulare ale artistului, chiar dacă identificarea cu imaginea dezvăluită a celui ce contemplă e dificil de atins în condițiile unei cvasi-ascunderi, încifrări, esențializări a mesajului lăuntric, demersul Domnului Denisenko nu e mai puțin exemplar și revelatoriu. Marea Artă nu ființează niciodată în coteriile cotidiene și nici în caducitatea spectaculară.

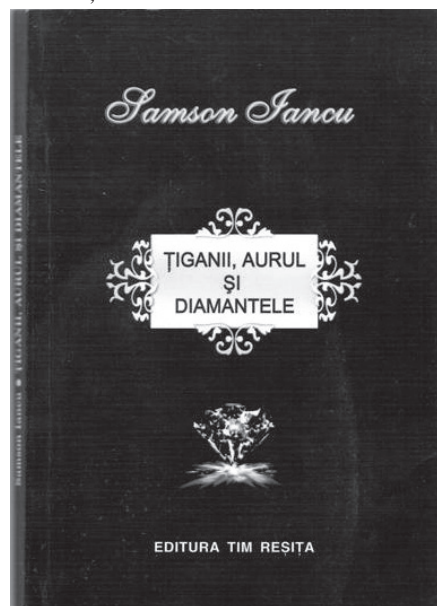
Pavel PUȘCAȘ

(Text prezentat în catalogul Festivalului Internațional al Artelor Grafice, Cluj, 1999)

graiul
Sălajului

Cărțile României

•Prima carte tipărită a scriitorului **Samson Iancu** se numește "**Țiganii, aurul și diamantele**". Publicată la

Ed. "**Tim Reșița**" în anul 2009, cartea este de o savoare pe care puține cărți de proză o mai ating în contextul noii literaturi. În cele 53 de capitole care, de fapt, sunt tot atâtea proze scurte, autorul ne propune o plimbare pe plaja fastuoasă a propriei existențe - una pe care avea tot dreptul și suportul divin să o construiască. Dincolo de frazele simple pe care ni le oferă **Samson Iancu**, putem identifica un scriitor a cărui posibilitate de expresie depășește toată blegeala sexuală a celor care, în ziua de azi, publică proză în România (aluzie la tinerii care își încearcă "peana" într-ale scrisului).

Greu de egalat performanța acestui român (rom) care, în urma unor evenimente ciudate petrecute prin preajma lui Radu Berceanu și a altor personalități politice din Craiova anilor 1990, s-a refugiat prima dată în Germania și apoi în Franța. Fără cea mai mică urmă de spaimă sau rușine, autorul ne spune cum a reușit să răzbească într-un Paris care, în afară de Cioran și Ionesco, nu mai suporta prezența altei personalități literare din România.

•"doar puțină moarte, doamnă/ dintre coapsele tale să culeg/ și apoi

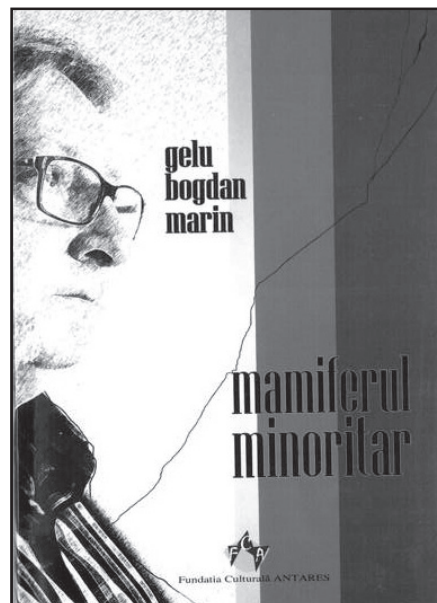
voi putea exista și eu o vreme/ îmi voi putea purta trupul fictiv/ prin acest infern/ numit existență!" - spune, în volumul "**Femeia din creierul fiecăruia**" (Ed. Brumar, 2008), **Aurel Udeanu**, un autor care nu se sfiește să spună lucrurilor pe nume. Volumul în sine este o construcție cu efect întârziat în contextul poetic actual, atâtea vreme cât un Alex Ștefănescu s-a gândit că ar fi bine să-l demonetizeze. Departe de a se situa pe grilele de observație ale marelui nostru controlor de pulsuni poetice naționale, **Aurel Udeanu** a reușit să spargă curentul inițiat de Marius Ianuș și a vorbit într-un mod atât de sincer despre

femeie, încât "*până la fund voi bea cupa nimicniciei mele/ oferită cu grație de coapsele tale*", cum spune chiar el.

"Iar după ce le voi face toate acestea/ după ce te voi fi etanșat toată/ și mă voi fi asigurat că nimic n-a mai rămas/ neșidit în tine din această lume/ mă voi prosterna dinaintea ta mirosind a ambră/ și voi aștepta zadarnic/ o veșnicie tu să zbori/ să te muți în mine.". Nu mai este nimic de spus.

• **Gelu Bogdan Marin** nu este un necunoscut, după ce a scos volumele

de poeme "**Diavol cu șal mătășos**" și "**Ucis prin lehamite**". Datorită acestora a și intrat în Uniunea Scriitorilor români, lucru care te-ar putea împinge spre o binecunoscută leneveală balcanică. Cu dânsul s-a întâmplat invers - în 2008 îi apare volumul de versuri "**Mamiferul minoritar**" (Fundatia Culturală Antares, Galați). Iată câteva versuri care ar putea să ne pună pe gândurile unor ore târzii: "*tramvaie vin și pleacă/ după bunul lor plac/ din dispreț față de copilărie*" (poemul "**Pentru că atâtea timp am înțeles și nu am vrut să spun**") și "*era singura zi de vineri/ când nu m-a vizitat nicio pasăre/ numele tău a rămas strigat doar pe jumătate*" (poemul "**Durerea strigătului care nu se poate elibera din chingile lui interioare**").

Volumul este ilustrat de **Eliza Raluca Marin** - o performanță a acestui volum, ale cărui poeme vorbesc dureros, în formulă modernistă, despre o copilărie pentru care, probabil, autorul și-ar da zece ani din viață. Versurile cu care încheie această prezentare mă confirmă: "*spaima copilăriei mele lichefiată frivol/ mi se scurge printre degete/ și niciun strop de durere/ doar o lungă înstrăinare/ ce-mi țiuie în urechi (...)*".

Ștefan Doru DÂNCUȘ

Porolissum. Romanizarea într-o așezare civilă de tip *vicus* militar

Romanizarea ca fenomen declanșat, susținut și controlat de autoritatea imperială romană într-un spațiu nou cucerit a urmărit și realizat mutații majore, etnoculturale în toate provinciile Imperiului. Transformările înregistrate ca urmare a acestui complex fenomen se regăsesc la nivelul transformărilor și mutațiilor mai ales sub aspectul culturii materiale, dar și lingvistic, spiritual și etnic.

În cazul fenomenului romanizării trebuie avut în vedere anumite particularități date de specificitatea cadrului etnocultural și a condițiilor geografice, precum și a perioadei de timp în care s-a derulat. Declanșarea procesului de romanizare în teritoriul fostului regat dac s-a făcut după încheierea celui de-al doilea război dacic, deși se poate aprecia că a fost precedat de o etapă antebelică, pregătitoare. În timp, contactul existent între cele două civilizații, cea romană și cea dacică, a permis exercitarea unor influențe, însă la alte cote și la alt ritm decât cel înregistrat după cucerire. Etapa antebelică, apreciată ca premisă a etapei ce a urmat să se deruleze, după transformarea teritoriului cucerit în provincie, a avut și ea un rol pregătitor, deosebit de important. Astfel, s-au putut derula fenomene de impunere a unor elemente mai ales de cultură materială, precum și elemente de cunoaștere a limbii latine.

Colonizarea romană, în general, a reprezentat, prin prezența elementului latin în noul spațiu, prin introducerea limbii și noului mod de viață roman, startul în declanșarea fenomenelor și mutațiilor grefate organic asupra modului de viață, asupra mentalității și asupra aspectului etnic a populației din teritoriul nou transformat în provincie. Inscriptiile descoperite atestă, prin onomastica lor, că un procent de 70 - 75% din număr, coloniști erau de origine latină.

Noul sistem roman a introdus, sub aspect administrativ organizatoric, intelectual, militar, lingvistic, cultic, elemente noi ce au influențat fondul local provincial, provocând declanșarea la alte dimensiuni, decât cele cunoscute până în acel moment, a procesului romanizării. În mediul rural, putem aprecia că nu a existat o influență marcantă sub aspect lingvistic sau spiritual, comparativ cu mediul urban provincial. Superioritatea culturii materiale romane s-a impus însă prin însușirea acesteia de autohtoni indiferent de mediul în care aceștia viețuiau.

Romanizarea în spațiul fostului regat dac a provocat, ca peste tot în lumea romană, mutații considerabile, în primul rând la nivelul culturii materiale, după care și-a pus amprenta și asupra aspectului lingvistic, a mentalității și modului de viață și în final desigur și sub aspect etnic a autohtonilor daci. Astfel, putem vorbi în provinciile dacice, după cei 169 de ani de stăpânire romană, despre o populație daco-romană. Totul a fost posibil și datorită perioadei premergătoare cuceririi și a celei ce a urmat părăsirii fostei provincii de către autoritățile imperiale reprezentate de administrație și armată, de după părăsirea aureliană. Influențele din partea Imperiului au continuat cu certitudine să se exercite și după anul 275 p. Chr.

Romanizarea, ca impact, este evidențiată și prin numărul

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

mare de așezări din provincie, care, la un moment dat se aprecia că erau în număr de peste 400. După ultimile date, se apreciază însă că numărul așezărilor rurale de epocă romană în spațiul provinciilor dacice a fost de aprox. 900.

Romanizarea în spațiul dacic trebuie privită sub două aspecte: în primul rând ca fenomen cu un ritm rapid, ca urmare a colonizării masive realizate în perioada traiană, și în al doilea rând ca fenomen cu un ritm mai lent, de durată, când trebuie avut în vedere fenomenul romanizării treptate a autohtonilor. Romanizarea a fost privită inițial greșit, strict ca un fenomen etnolingvistic, accentuându-se cu predilecție asupra fenomenului preluării limbii latine de către autohtonii daci. Fenomenul însă trebuie privit în toată complexitatea sa. Transformarea etnică trebuie avută în vedere ca rezultat final al acestui proces. Factorul lingvistic, în cadrul fenomenului, nu trebuie privit ca o transformare etnică. Însușirea limbii nu aduce cu sine, ca o obligativitate, o nouă identitate etnică, ea neputând să fie însușită de întreaga populație autohtonă, deși folosirea acesteia era obligatorie în spațiul provincial în armată, administrație și justiție. Factorul lingvistic, prin unitatea sa la nivelul lumii romane, nu a influențat transformările etnoculturale, așa cum s-a crezut la un moment dat

Romanizarea, sub aspectul integrării în structurile lumii romane a autohtonilor, trebuie privită ca un fenomen deosebit de complex și la nivelul structurilor societății, aspecte care nu sunt deocamdată în totalitate clarificate. Superioritatea civilizației latine ne obligă să privim și să analizăm fenomenul sub toate aspectele sale teoretice, care se regăsesc în practică pe nivele care trebuiesc descoperite prin cercetări. Fenomenul romanizării a fost un proces complex de aculturație, de transformări sub aspectul modificărilor ce au loc în noul teritoriu cucerit. Colonizarea trebuie privită ca bază a sa. Prezența armatei, impunerea unor noi obiceiuri au fost urmate de transformări și la nivelul mentalităților. Preluarea obiceiurilor, însușirea unor credințe și ritualuri, adaptarea la noile condiții, prin felul de a gândi și a se manifesta, reprezintă mutații esențiale în derularea fenomenului. Astfel, este binecunoscut că în cimitirul de epocă romană de la Soporul de Câmpie și Obreja, în mormintele de incinerare a autohtonilor daci de epocă romană apar ca depuneri rituale, monetele. Descoperirile făcute pot fi interpretate ca o dovadă clară a faptului că autohtonii daci, în spațiul provinciei *Dacia* au început la un moment dat să creadă în "obolul lui *Charon*", în locul nemuririi conferite de *Zalmoxis* și *Gebelezis*.

Civilizarea așa-zisilor "barbari" s-a realizat sub mai multe aspecte. Prin impunerea unor noi obiceiuri a existat și o puternică influență în ceea ce privesc obiceiurile culinare, care în cazul romanilor erau cu mult mai rafinate. Modificarea regimului alimentar reflectă deschiderea și sub acest aspect, spre valorile civilizației de tip roman. Alimentele sunt consumate sub forme diferite, prin preparare, conform rețetelor și obiceiurilor culinare rafinate nou introduse, dar asta nu înseamnă că s-a renunțat în totalitate la tradiții.

Mutații la nivelul obiceiurilor sunt scoase în evidență de prezența unei mari diversități de vase ceramice, din sticlă și metal, care sunt de diferite categorii (de gătit, de păstrat, de servit pe grupe de alimente și băuturi). Sunt înregistrate, sub aspect tipologic, o mare diversitate, sub aspectul destinației și a formelor. Acestea se diversifică și se multiplică în baza unor funcționalități precise și diverse. Prezența vaselor de lux, de import, scot în evidență, în plus, mutațiile ce au loc pe acest palier. Adoptarea noilor forme și tipuri ceramice și renunțarea, dar nu în totalitate, la cele tradiționale, reprezintă, după mijlocul sec. II p.Chr., un fenomen clar constatat arheologic.

Formele clasice ale ceramicii tradiționale dacice (ceașca sau cățuia, vasul borcan cu decorul său tradițional redat prin butoane și brăul alveolar, cunoscute ca fiind așa-zisele tipuri de vase *La Tène*) se mențin datorită necesității în anumite medii a tradițiilor și probabil a preparării unor anumite feluri de mâncăruri tradiționale. Urmele de ardere secundară scot în evidență faptul că felurile respective de mâncare erau preparate tradițional, conform unor vechi rețete culinare, la vatră de foc deschisă. Cățuia dacică folosită ca lampă ceramică de iluminat a fost în continuare utilizată de către autohtonii daci păstrându-și astfel destinația inițială. Categorie specifică de ceramică de tradiție *La Tène*, realizată la mână, dintr-o pastă grosieră, reprezintă unul din elementele reprezentative legat de tradiție și evidențiază continuitatea elementului dac în spațiul noii provincii romane *Dacia*. Prezența urmelor de ardere secundară în zona buzei face ca utilitatea cățuielor să rămână în continuare aceeași, cea de mijloc de iluminare, fie el numai simbolic, dacă nu cumva avea și un rol cultic, fiind legat de anumite ritualuri.

Fenomenul de influențare a fondului local, ca parte componentă a fenomenului romanizării, se evidențiază și sub aspectul influențelor exercitate asupra îmbunătățirii fondului de rase de animale locale. Materialul osteologic recuperat, în urma cercetărilor arheologice din *vicus*, scot în evidență prezența, în mod preponderent, a speciilor domestice, în special cele de la animale utilizate în consumul alimentar uman. Toate aceste specii sunt de tip roman, care au înlocuit sau au îmbunătățit, în timp, rasele locale. Speciile domestice identificate arheologic sunt: bovinele, ovicaprinele, suinele, cabalinele, câinii și păsările. Speciile de animale sălbatice sunt destul de slab reprezentate, identificându-se doar: bourul, cerbul și porcul mistreț. Așadar, speciile cu importanță alimentară sunt reprezentate de bovine, suine și ovicaprine. Îmbunătățirea raselor locale de bovine și ovicaprine este un fenomen care se regăsește și în spațiul noilor provincii dacice și reprezintă un alt aspect al procesului de influență, de impunere a superiorității civilizației romane în noua provincie nord dunăreană. Speciile exploatate, în special în scop alimentar, sunt cele menționate, în cazul cărora, sacrificarea se făcea la vârsta optimă de 2,5 - 3,5 ani. În majoritatea așezărilor acestea erau folosite numai în scop alimentar. Nu sunt înregistrate decât foarte rar urmele unor leziuni subpatologice asociate cu exploatarea animalului în scopul tracțiunii sau alte scopuri.

În cazul bovinelor sunt înregistrate elemente ce indică și o îmbunătățire a raselor locale prin creșterea taliei și faptul că erau sacrificate în scop alimentar în momentul optim. În cazul suinelor acestea fac parte dintr-o populație destul de

primitivă, care ajungeau la greutatea ideală la vârsta de 1,5 - 2 ani. Acestea erau sacrificate și la stadiul de juvenil, la talia medie de 71,3 cm. Aceste date pledează pentru existența unui sistem extensiv sau semiextensiv, care permitea creșterea animalelor într-un sistem de pășunat liber.

Un alt aspect al "civilizării" autohtonilor este acela al modalității de comercializare a cărnii animalelor sacrificate, care se făcea în mod organizat. Aceasta se realiza în spații comerciale specializate în acest sens. Carnea era comercializată pe grupe musculare, sau părți anatomice ale animalului sacrificat. În acest sens, se evidențiază pe materialul osteologic descoperit prezența unor urme de tăiere cu unelte specializate (securi, topoare, fierăstraie). Rezultă astfel modalitatea evoluată de comercializare a acestui tip de produs, după felul cum a fost tranșată marfa.

Fenomenul romanizării înregistrat în spațiul provincial dacic este evidențiat și de numărul mare de așezări cu statut urban și de *vici* militari

Așadar, prezența *vici*-lor militari ca și comunități de coloniști romani în spațiul noii provincii a avut un impact și un rol deosebit în procesul romanizării. Declanșarea procesului a fost demarat după cel de al doilea război dacic prin transformarea în parte a regatului dac în provincie a Imperiului. Acesta poate fi apreciată ca momentul declanșării unei perioade de romanizare intensă.

Colonizarea elementului latin la N de Dunăre a asigurat un ritm accelerat procesului de romanizare, în primul rând sub aspectul impunerii elementelor de cultura materială și spirituală. În impunerea unui ritm susținut a romanizării, un rol deosebit de important l-au avut *vici* militari. Ca așezări civile de pe lângă castru de trupe auxiliare, aceștia au avut la scara provinciei o repartizare strategică, nu numai din punct de vedere militar, ci și mai ales sub aspectul exercitării influențelor în teritoriul nou cucerit și transformat în provincie. *Vici* militari pot fi apreciați ca adevărate focare de iradiere a romanizării, prin rolul avut în procesul de promovare a culturii materiale și spirituale romane. Transformarea etnică a autohtonilor, trebuie privită ca rezultat direct al procesului romanizării. Factorul lingvistic trebuie privit și el ca o componentă principală a fenomenului romanizării, dar nu singurul. Însușirea limbii, nu aduce cu sine, ca o obligativitate, o nouă identitate etnică. Ea nu a fost însușită de întreaga populație, cu toate că, așa cum am mai arătat, în administrație, armată și justiție era obligatoriu să fie folosită.

Romanizarea a fost un proces complex de aculturație, iar colonizarea a fost baza sa, prin ceea ce a reprezentat și prin efectele produse asupra fondului etnic autohton. Fenomenul trebuie analizat în toată complexitatea sa, nedând posibilitatea ignorării unor aspecte care s-au dovedit a fi de o importanță deosebită, în ceea ce privește adoptarea elementelor de cultură materială. Arheologic cel mai bine se constată adoptarea în primul rând a elementelor de cultură materială, ele scot în evidență influențele și efectele produse la nivelul societății provinciale romane. Toate acestea dovedesc existența, în primul rând, în *vici* militari a unei civilizații înfloritoare de tip roman. Realitatea constatată arheologic în cercetările noastre se justifică și este comună tuturor comunităților provinciale romane ale Imperiului

Dumitru Gheorghe TAMBA

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Proza feminină în fața oglinzii

Intrate în "malaxorul" conceptelor criticii literare românești în prima parte a secolului XX, sintagmele "proză feminină", "literatură feminină" sau "ideologie feminină" au avut un parcurs sinuos. Critica literară le-a acordat fie un sens peiorativ ce are în substrat minimalizarea sistematică a adjectivului "feminin", minimalizare nejustificată dacă avem în vedere frapanta originalitate, autenticitatea discursului, fie un sens pur psihologic, "un banal transfer psihologic, al proiectării în plan artistic al portretului standard al femeii"¹ (ca în cazul lui Lovinescu, cel care încearcă stabilirea unor constante ale literaturii feminine), fie unul apreciativ (ne referim la Mihail Sebastian care constata: " Pare curios, dar femeile aduc în literatură un accent de gravitate ce contrazice prejudecățile noastre despre ușurința lor."²).

Apreciate sau denigrate, acceptate sau refuzate, aceste concepte, nu numai că s-au impus în peisajul criticii literare, ci au și dat naștere unor vii controverse, pornind de la momentul configurării unei literaturi feminine la noi³, la stabilirea cauzalității fenomenului, continuând cu identificarea particularităților prozei feminine, cu stabilirea vocilor feminine care au reușit să se impună prin delimitarea de formula consacrată de Hortensiei Papadat-Bengescu și cu integrarea prozei feminine românești în proza feminină europeană. Aceasta din urmă a generat o nouă controversă: conturarea ideii de fenomene perfect sincronizate (dacă avem în vedere literatura engleză sau cea franceză, reprezentate strălucit de Virginia Woolf și Simone de Beauvoir la începutul sec. XX) și acceptarea teoriei deterministe (care susținea preluarea modelului instituit de George Sand, surorile Bronte, Jane Austen sau George Eliot în secolul anterior).

Astfel, dacă Eugen Negrici, în articolul cu titlu semnificativ **False concepte: "literatura feminină"**, după urmărirea principalelor voci critice care au avut în vizor sintagmele discutate, concluzionează: "Nici stilul, nici viziunea artistică și nici planul moralei actului creator nu furnizează destule argumente viabile pentru a atașa un sex anume literaturii. Lesniciosul, avantajosul concept al «literaturii feminine» a perturbat și perturbă - ca orice falsă problemă - percepția criticilor români, și o face într-o măsură care ne trezește antipatia."⁴ Magdalena Popescu, Doina Uricariu și Liana Cozea, îndreptățite să recunoască existența unei literaturi feminine având girul marilor critici interbelici și postbelici (George Călinescu, Eugen Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Al.Protopopescu, Nicolae Manolescu), sesizau inovațiile aduse de aceasta: "Literatura, ca negație a exprimării de sine, a stilului efuziv, literatura constrânsă să fie ceea ce nu fusese până atunci, evitând ceea ce fusese"⁵, "Absurdul, sentimentalismul, susceptibilitatea, ingenuitatea erotică, emoțiile metafizice sunt în măsură să ne edifice asupra mutațiilor petrecute în proza vremii."⁶ Și consecința nefastă pe care ar putea-o avea eliminarea dihotomiei masculin-feminin în comentarea fenomenul literar: "Credem că acceptarea, cu seninătate și în deplină cunoștință de cauză, a existenței de facto a sferei *feminine* din cadrul literaturii

române nu trebuie interpretată drept act discriminatoriu cu tendințe izolator-peiorative și nu înseamnă descalificare valorică. Negarea vehementă și cu obstinație a specificului feminin al unei atare proze o lipsește, nemeritat, de calitățile ei intrinseci"⁷.

Spectrul larg al particularităților literaturii feminine are în centru câteva concepte-cheie ce se regăsesc constant în majoritatea studiilor: subiectivitate, autoreferențialitate, analiză-autoanaliză, afectivitate, psihologie, instinctualitate, lirism, confesiune, nuanțe sau asociate diverselor componente ale operei literare (de exemplu, Nicolae Manolescu vorbește despre o "subiectivitate mai pronunțată a limbajului"⁸). Acestora, neutre din punct de vedere valoric, li se adaugă o amplă sumă de epitețe caracterizante, mai mult sau mai puțin onorante. Călinescu le denuște "afecțiuni artistice" și include aici "gândirea practică, inaptă să scape din cercul condiției sexuale și dominată de chestiunea raporturilor cu bărbatul și cu progenitura", "sentimentul acut al trupului, senzualitatea păgână, teroarea virilității care pândește, atenția acordată mărunțișurilor existenței, lipsa de interes pentru ideile generale și finalitățile îndepărtate ale universului, pentru simboluri și pentru problemele morții cosmice"⁹.

Eugen Lovinescu, căruia Eugen Negrici îi reproșează "o suficiență de tip macho", "o neglijență logică, o grabă de a ceda reflexului unei mentalități tradiționale despre femeie", caracterizarea " în vrac"¹⁰ a literaturii feminine, apelează la conceptele tradiționale subsumate subiectivității, în timp ce Al. Protopopescu nuanțează și metaforizează conceptele, considerând proza feminină de după 1920 ca dominată de o infuzie de "sinceritate nudă, brutală adesea" alături de "preocuparea obsedantă pentru patologic, acuta analiză a fericirii și a nefericirii erotice"¹¹.

Acidității lui Șerban Cioculescu "tinerele scriitoare fac din afectivitate și aproximație psihologică o vagă profesie"¹² i se opune opinia apocaliptică, dar apreciativă a lui Pompiliu Constantinescu "feminitatea, în toate atribuțiile ei, cu meandrele investigației psihologice, cu torturile morale, de intensitate nu arareori patologică, cu halucinația unor stări de conștiință vecină cu ebrietatea"¹³. "Misoginismului" unora dintre opinii, reprezentativă fiind în acest sens afirmația cu o pronunțată notă de malițiozitate a lui Nicolae Balotă: "în creația lor prozatoarele sunt orientate exclusiv spre domeniul experiențelor erotice, romanul feminin este romanul împlinirii vieții prin ceea ce o romancieră numea *sexul de lângă drum*"¹⁴ i se alătură opiniile căutat obiective ale Cellei Serghi și ale Olgăi Caba care, răspunzând anchetei realizate de Liana Cozea pentru revista *Familia*, au identificat, prin evidențierea minusurilor, câteva dintre particularitățile prozei feminine: "femeile nu au simțul monumentalului, nu merg la esență, se opresc la lucruri înseilate, nu au sentimentul statuar, se opresc prea des și prea mult asupra nuanțelor"¹⁵, (femeia) " va încerca să seducă prin scris, prin stilul ei personal, prin absurditatea ce o caracterizează, prin faptul că ei îi trec prin minte cu totul alte lucruri decât bărbatului(...). Din nefericire, scrisul feminin polarizează foarte adesea nevoia

ci de a se plânge"¹⁶.

Revenind asupra dihotomiei literatură feminină-literatură masculină, considerăm interesantă teoria Virginiei Woolf, pe de o parte pentru ingeniozitatea argumentelor - proza engleză poate fi disociată în doi poli: unul de tipul Daniel Defoe în cazul căruia perspectiva asupra realității este reprezentatională și predominant virilă și altul de tipul Emily Bronte, nonreprezentatională, feminină, iar pe de altă parte pentru afinitățile cu Hortensia Papadat-Bengescu.

Combătând cu ardoare încercarea de marginalizare a literaturii feminine printr-o replică monumentală, ce sintetiza mentalitatea vremii "Nu putem interzice femeilor accesul în biblioteci!", Virginia Woolf, membră a Cenaclului Bloomsbury, echivalentul Sburătorului Iovinescian, contribuie, prin cronică și eseuri, la trasarea coordonatelor romanului englez și la impunerea unei ideologii inovatoare care viza în mod direct "woman's writting". A fi "masculin de feminină sau feminin de masculină" - așa cum le cerea autoarea *Camerei separate* scriitoarelor și scriitorilor care, departe de a se dezbată de natura ființei lor umane, propuneau o proză dominată de accente, devine dezideratul paradoxal, dar necesar într-o proză a cărei obiectivitate "modernă" impunea suspendarea sexualității și, în mod automat, eliberarea din ceea ce Simona Sora numea plastic, dar semnificativ, ghetoul prozei feminine.

Ceea ce o apropie în mod decisiv de Hortensia Papadat-Bengescu este, însă, acea inteligență, acel intelectualism căruia i se asociază o sensibilitate excesivă, dar și o vitalitate, o exuberanță acut resimțite în epocă, după cum sesizase și Constantin Noica: "Într-o lume cum e cea contemporană, unde toate par a ține de o anumită lege a degradării energetice, unde toate decad și obosesc, faptul feminității e un miracol despre care încă nu se vorbește îndeajuns"¹⁷.

În ciuda acestui fapt, literatura feminină rămâne destul de slab reprezentată, scriitoarele "minore" de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX (Hermiona Asachi-Quinet, Maria Burada, Emilia Maiorescu-Humpel, Ana Maiorescu, Zulnia Iorga, Smara Gârba, Sofia Nădejde, Iulia Hașdeu), alăturându-li-se, până spre mijlocul secolului XX, Maria Banuș, Reymonde Han, Ticu Archip, Georgeta Mircea Calicov, Henriette Yvonne Stahl, Sandală Movilă, Lucia Demetriusioana Postelnicu, Alice Botez, Olga Caba, Cella Delavrancea.

Mai puțin preocupate de teoretizări, de încercări de înțelegere, de disecare a scriiturii și de redactare a unor studii consistente care să surprindă măcar secvențial fenomenul literar, scriitoarele de la noi nu s-au sfiit în a lansa teorii dintre cele mai interesante privind poietica romanului. Spre deosebire de Virginia Woolf, Hortensia Papadat-Bengescu, care nu își propune o teoretizare a romanului sau a metodei de lucru, lasă să se întrevadă parțial idealul său estetic, acesta fiind detectabil în câteva interviuri, articole sau în *Autobiografia* sa, scrisă la îndemnul unuia dintre mentorii săi. Interesată de evoluția romanului românesc, ea sesizează trecerea de la tradiționalism "la modernism, prezentat ca o renaștere spirituală"¹⁸, încercând să evite o definire a romanului "Definiția conține în ea ceva definitiv. Nu eu voi cuteza să

hotărânesc o definiție", dar sfârșind, în cadrul unui interviu acordat lui N. Papatanasiu în *Viața* (1941), să-l "cuprindă" într-o definiție memorabilă: "Romanul - cercul închis al unei acțiuni, privită sub toate unghiurile de vedere". N-a ezitat, însă, să abordeze probleme precum relația cu lectorul, indiferența marelui public, raportul cu cronică literară, construcția personajelor sau tehnica narativă, prozatoarea încercând sistematic să se sustragă teoretizării, după cum îi declara lui Felix Aderca într-un interviu. Alăturându-se Virginiei Woolf care pleda pentru o filozofie a anonimatului, afirmând că nu vrea să scrie nimic fără plăcere sau pentru a converti pe alții sau pentru a plăcea, Hortensia Papadat-Bengescu considera arta "ca pe o sinteză a unui preaplin sufletesc, o reprezentare expresivă a vieții ca univers fizic, moral și estetic"¹⁹, această transformare a romanului în depozit de sentimente fiind amendată de Al. Protopopescu care vorbea despre "nevoia celei mai sufocante intimități, a mărturisirii cu orice preț"²⁰. Însă avem de a face acum cu o respingere a vechilor atitudini, cu o nouă literatură care nu mai admite acel univers feminin îngrădit, mărginit, subsumat "psihologismului manierist"²¹, pledând pentru un realism psihologic, în termenii Danei Dumitriu.

E remarcabilă pasiunea scriitoarelor pentru tot ceea ce ține de psihologie. Adevărate exerciții de psihologie, la început modeste, sunt detectabile chiar în operele de început ale scriitoarelor. Interesul pentru ceea ce Hortensia Papadat-Bengescu numea "fapte sufletești", descifrarea unor constante ale psihologiei feminine, coincid cu încercarea de autocunoaștere. Într-o manieră care nu îi era străină nici Virginiei Woolf, autoarea se avântă chiar în a lansa considerații de natură psihologică pentru dihotomia masculin-feminin, în interviul acordat lui I. Valerian: "femeile au despre suferință o cu totul altă privire și impresie decât bărbații. Ceea ce din punct de vedere al opiniei virile poate părea dizgrațios, pentru o femeie devine prilej de simpatie. Bărbatul care suferă, se consideră scăzut în ochii femeii, dar ea vede lucrurile altfel. Pentru femeie, orice suferință îi pune în valoare capacitățile emotive și, deci, obiectul care le-a dezvoltat." Se constată preferința pentru "psihologia psihicului" feminin, mai interesant decât cel masculin, după cum mărturisea autoarea, "fiindcă la bărbați faci înconjurul faptelor și faptele rareori sunt prea interesante, pe când femeia are o rezervă bogată de material sufletesc în căutarea căruia poți pleca într-o aventuroasă cercetare plină de surprize." E aici un refuz al mistificării, o încercare de investigare a unei galerii cât mai întinse, fără a fi vorba neapărat de o revărsare a unor emoții, senzații sau experiențe pur personale care ar ocupa subconștientul scriitoarei.

De altfel, problematica fundamentală a operelor celor două scriitoare, e sondarea psihicului uman, a conștiinței ca formă superioară a reflectării psihice, strălucit reprezentate în personajele-reflector sau în pasajele care uzează de tehnica monologului interior, regăsite și la alți mari prozatori europeni: Henry James, Marcel Proust, James Joyce. Mini din *Fecioare despletite*, Lily Briscoe din *Spre far* sau doamna Dalloway din proza scurtă și din romanul omonim al Virginiei Woolf sunt introduse cu rolul de a stenografia gândurile, cu funcție de alter-ego al autorului,

pentru a face insesizabilă trecerea de la dialog la monolog interior sau, mai mult, la un adevărat dialog al monologurilor. Înclinația spre introspecție a unor personaje precum Mini, Dia, Nory, Laura, Rachel, Lily Briscoe, doamna Ramsay și la un nivel mai înalt Jinny, Rhoda și Susan a dus, în proza feminină în general și a celor două în special, la descoperirea constantelor feminității, la conturarea unui portret psihologic feminin de a cărui identificare parțială sau totală cu cel al autoarelor încă ne mai întrebăm. În plus, parcă tocmai pentru a confirma paradoxul prozei feminine, în cazul celor două prozatoare vizate, Hortensia Papadat-Bengescu și Virginia Woolf, traseul de la lirism la obiectivitate este unul divergent. În primele romane, Hortensia Papadat-Bengescu pornește din adâncuri spre exterior, spre realismul psihologic, de la subiectiv la obiectiv, așa cum remarcă și Eugen Lovinescu, refăcând *in micro* traseul literaturii române; Virginia Woolf parcurge un traseu invers: în primele două romane, *Călătorie în larg* și *Noapte și zi*, preocuparea pentru "înrolarea" personajului în realitate este evidentă. Experiența eroinelor, situația lor în raport cu ingratele condiții ale existenței, cu situația femeii și dragostea ca fenomen existențial sunt detectabile în ambele romane. Emoțiile, sentimentele nu sunt marginalizate, dar țința autoarei este descoperirea misterului feminității prin descoperirea misterului vieții. Începând, însă, cu doamna Dalloway, interiorizarea fiecărei senzații, gândirea fiecăru gest dobândesc valențe noi. Asistăm la o stilizare a registrului cognitiv și afectiv, subconștientul, memoria involuntară luând în stăpânire spațiul narativ după ce controla, în plan ficțional, spațiul vital al personajului. Primatul acțiunii este înlocuit de primatul senzației pure, al gândirii pure, al simțirii purificate pentru că, în fond, alături de instinctualitate, pudor, mister, sentimentalism, lirism și subiectivitate - constante pe care Elena Zaharia-Filipaș le considera fundamentale în *Studii de literatură feminină*,²² - literatura feminină reprezintă, înainte de toate, o alternativă la ceea ce până atunci se numea literatură.

Carmen ARDELEAN

Bibliografie

1. Vera Călin, *Tipuri feminine în literatura veacului nostru*, în "Secolul 20", an II, nr. 3, martie, 1962, p.55.
2. George Călinescu, *Istoria literaturii române*, Compendiu, Chișinău, Editura Litera, 1998, pp.279-280
3. Șerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane, 1932-1947*, București, editura Minerva, 1972, p. 304
4. Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, Vol. VI. Ediție îngrijită de Constanța Constantinescu. Cu o prefață de Victor Felea, București, Editura Minerva, 1972, p. 381
5. Liana Cozea, *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 1994, p11
6. Elena Zaharia-Filipaș, *Studii de literatură feminină*, București, Editura Paideia, 2004
7. Carmen Ligia Rădulescu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, București, Editura Recif, 1996
8. Constantin, Noica, *Însemnări despre feminitate*, în "Universul literar", an XVII, nr.34, 1938, p. 2.
9. Cella Delavrancea, *Proza feminină interbelică*, Ancheta "Familiei" realizată de Liana Cozea, Familia, seria V,

22(122), nr.12(256), decembrie 1986, p.7

10. Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, vol.II, București, Editura Minerva, 1981.

11. Eugen Negrici, *False concepte: "literatura feminină"*, în "Dilema veche", Anul III, nr.120 - 12 mai 2006

(<http://www.dilemaveche.ro/index.php?nr=120&cmd=articol&id=328>)

12. Dora Pavel, *Care e prima scriitoare din literatura română? Trecute vieți de doamne...*, în "Apostrof", IV, nr.6(37), 1993, p.3.

13. Magdalena Popescu, *Hortensia Papadat-Bengescu: Pretexte de studiu*, în România literară, an III, nr.10(74), 5 martie 1970, p.8.

14. Al.Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, București, Editura Eminescu, 1978.

15. Mihail Sebastian, *Notă la un roman feminin*, în R.F.R., an III, 1 mai 1936, nr.5, p.508

16. Doina Uricariu, *Ecorșuri. Structuri și valori ale poeziei românești moderne*, București, Editura Cartea Românească, 1989.

17. I.Valerian, *De vorbă cu Hortensia Papadat-Bengescu*, în "Adevărul literar și artistic", an I, 1926.

Note:

¹ Eugen Negrici, *False concepte: "literatura feminină"*, în "Dilema veche", Anul III, nr.120 - 12 mai 2006

<http://www.dilemaveche.ro/index.php?nr=120&cmd=articol&id=328>

² Mihail Sebastian, *Notă la un roman feminin*, în R.F.R., an III, 1 mai 1936, nr.5, p.508

³ Vezi Dora Pavel, *Care e prima scriitoare din literatura română? Trecute vieți de doamne...*, în Apostrof, IV, nr.6(37), 1993, p.3

⁴ Eugen Negrici, op.cit. <http://www.dilemaveche.ro/index.php?nr=120&cmd=articol&id=328>

⁵ Magdalena Popescu, *Hortensia Papadat-Bengescu: Pretexte de studiu*, în România literară, an III, nr.10(74), 5 martie 1970, p.8.

⁶ Doina Uricariu, *Ecorșuri, Structuri și valori ale poeziei românești moderne*, București, Editura Cartea Românească, 1989, p.33

⁷ Liana Cozea, *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 1994, p11

⁸ Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, vol.II, București, Editura Minerva, 1981, pp.24-25

⁹ George Călinescu, *Istoria literaturii române*, Compendiu, Chișinău, Editura Litera, 1998, pp.279-280

¹⁰ Al.Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, București, Editura Eminescu, 1978, p.257

¹² Șerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane, 1932-1947*, București, editura Minerva, 1972, p. 304

¹³ Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, Vol. VI. Ediție îngrijită de Constanța Constantinescu. Cu o prefață de Victor Felea, București, Editura Minerva, 1972, p. 381

¹⁴ Nicolae Balotă, *Henriette Yvonne Stahl. Între noapte și zi*

¹⁵ Cella Delavrancea, *Proza feminină interbelică*, Ancheta "Familiei" realizată de Liana Cozea, Familia, seria V, 22(122), nr.12(256), decembrie 1986, p.7

¹⁶ Liana Cozea, op.cit. pp. 268-269.

¹⁷ Constantin, Noica, *Însemnări despre feminitate*, în "Universul literar", an XVII, nr.34, 1938, p. 2.

¹⁸ I. Valerian, *De vorbă cu Hortensia Papadat-Bengescu*, în "Adevărul literar și artistic", an I, 1926

¹⁹ Carmen Ligia Rădulescu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, București, editura Recif, 1996, p.31.

²⁰ Al Protopopescu, op.cit., p.264

²¹ Vera Călin, *Tipuri feminine în literatura veacului nostru*, în "Secolul 20", an II, nr. 3, martie, 1962, p.55.

²² Vezi Elena Zaharia-Filipaș, *Studii de literatură feminină*, București, Editura Paideia, 2004.

reuşeau să asculte acest post, faptul că la Timişoara se întâmpla ceva³.

După cum se ştie, pe data de 16 decembrie 1989, la Timişoara, mai întâi câteva sute de coreligionari ai pastorului Laszlo Tokes au aprins lumânări şi se rugau pentru ca acesta să nu fie evacuat şi strămutat. Numărul celor care aşteaptă rezolvarea acestui caz creşte, la fel şi iritarea lor. În aceste condiţii, nemulţumirile legate de pastorul Tokes se transformă în nemulţumiri colective şi se trece la revendicări radicale, care ameninţă sistemul politic. Se formează coloane de manifestanţi, care pornesc spre centrul oraşului să-l ia în stăpânire şi să atragă cât mai multă populaţie. Se aude deja apelul la solidaritate şi lozinci împotriva lui Ceauşescu⁴. Era începutul sfârşitului pentru regimul dictatorial al lui Nicolae Ceauşescu.

În acea noapte pastorul Tokes a fost evacuat şi transportat în localitatea Mineu din judeţul Sălaj.

A doua zi, la Timişoara, armata face demonstraţii de forţă, iar la Bucureşti se hotărăşte soarta Timişoarei. Elena Ceauşescu turbează de furie că timişorenii au îndrăznit să se revolte şi trimite 11 personaje importante din cadrul armatei şi Securităţii⁵.

Ziua de 18 decembrie aduce mari probleme pentru mai marii Timişoarei, fiindcă aveau misiunea din partea Elenei Ceauşescu de a scăpa de cele 40 de cadavre, primii morţi ai Timişoarei. Aceştia au fost ridicaţi în mare taină, transportaţi la Bucureşti, incinerati la crematoriu, iar cenuşa a fost aruncată într-o gură de canal⁶.

Evenimentele se precipită, Nicolae Ceauşescu se reîntoarce din vizita pe care o efectua în Iran, iar presa informa, pe data de 21 decembrie, că după cuvântarea secretarului general al partidului, transmisă de televiziune în seara precedentă, oamenii muncii s-au întâlnit în şedinţe, încă din cursul nopţii pentru a-şi exprima indignarea faţă de acţiunile destabilizatoare ale huliganilor timişoreni.

Are loc, apoi, şedinţa Comitetului Politic Executiv al P.C.R., în cadrul căreia Nicolae Ceauşescu, pe lângă cazul Timişoara încearcă o serie de propuneri populiste de creştere a salariului minim, pensiilor, ajutorului social, alocaţiilor pentru copii şi indemnizaţiei acordate mamelor la naştere⁷. Era, însă, un gest disperat al dictatorului. Tăvălugul revoltei populare era deja pornit şi nu mai putea fi oprit.

Din balconul celebru, sediul C.C al P.C.R., în care, în august 1968, cunoscuse preamărirea şi susţinerea poporului, acum era alungat de către popor în ziua de 22 decembrie. A decolat cu un elicopter. A urmat "revoluţia" română, transmisă în direct de către televiziunea "liberă", masacrarea miilor de tineri inocenţi, încă nu se ştie de cine, prinderea şi executarea ceauşiştilor şi formarea noilor structuri de putere.

Ceea ce este interesant în alcătuirea acestor noi structuri de putere este un episod pe care îl aminteşte şi Petre Roman în cartea lui intitulată "Libertatea ca datorie". Pe data de 22 decembrie 1989, Corneliu Coposu, liderul naţional-ţărănist, care suferise 17 ani şi jumătate în puşcăriile comuniste şi reînfiinţase deja, printr-un manifest, P.N.Ţ., a încercat să intre în sediul Comitetului Central al P.C.R. dar nu a fost lăsat. Despre acest eveniment, de a cărui importanţă nu a fost conştientizată atunci opinia publică şi care a avut repercursiuni asupra sistemului politic din România şi al democraţiei s-a aflat mai târziu din cartea lui Petre Roman,

care spune următoarele: "La un moment dat a fost anunţată sosirea lui Corneliu Coposu (...) <Să plece!> au strigat aproape simultan Bărlădeanu şi Iliescu (...) Acum sunt convins - spune Roman - că exact în momentul acela, ceva din revoluţia română a luat o turnură greşită, al cărei preţ l-am plătit şi îl plătim şi azi".

În Sălaj, date despre ceea ce se întâmpla în ţară şi în judeţ aflăm din primul ziar care a apărut după 22 decembrie 1989 şi care a purtat numele de "Ţara Silvaniei". El a fost editat de către Consiliul Judeţean Provizoriu al Frontului Salvării Naţionale Sălaj, şi apare în data de 23 decembrie 1989. Este mai mult un ziar-manifest, format A 3, în 2 pagini. Prima pagină are ca antet citatul "A sosit ziua dreptăţii, ziua sfântă a libertăţii". Primul articol este intitulat "Sălajul e cu ţara!". În acest articol se subliniază că Sălajul e cu Timişoara, cu Sibiu, Clujul, Reşiţa, Braşov, Iaşi, Craiova, Suceava şi Sfântul Gheorghe, deci Sălajul e cu ţara. Se face, apoi, apel la istoria acestui ţinut şi la personalităţile sale marcante cum au fost Simion Bărnuţiu, George Pop de Băseşti, Ioniţă Scipione Bădescu sau Papiu Ilarian. În continuarea articolului se afirmă credinţa de dreptate şi libertate a sălăjenilor: "Sălajul e cu mult visata libertate şi tânjita DREPTATE. Am crezut că suntem slabi, marionete ale unor lozinci sterpe, ale unei dictaturi despotice, dar, iată, spre cinstea şi demnitatea noastră, nu suntem! Ne-am saturat să mai fim. Şi, graţie duhului sfânt al LIBERTĂţii, care s-a abătut peste noi, am devenit ceea ce trebuie să fim - adevăraţi români, adevăraţi patrioţi, aşa cum au fost moşii şi strămoşii noştri".

Din nou se subliniază faptul că Sălajul e cu ţara, aducându-se ca şi argument "marea demonstraţie populară", care a avut loc în municipiul Zalău pe data de 22 decembrie 1989, când "muncitori, funcţionari, ofiţeri şi ostaşi, intelectuali, printre care şi preoţi, da preoţi, elevi şi studenţi au manifestat paşnic, dar dârz pentru adevăratele idealuri ce ne animă sufletele". Se aminteşte, apoi de tristul balcon din Zalău de unde cuvânta Nicolae Ceauşescu în timpul vizitelor sale de lucru şi de unde acum au vorbit oameni simpli, "adevăraţi reprezentanţi ai poporului".

Într-un alt articol intitulat "Apel către toţi locuitorii Sălajului" se aduc informaţii asupra stării de fapt din ţară, asupra programului Frontului Salvării Naţionale şi se face un apel la calm şi raţiune şi la acceptarea noilor structuri ale puterii: "În aceste momente istorice pentru naţiune, daţi dovadă de calm şi înţelepciune, în primul rând prin prezenţa la locurile de muncă, prin ordine şi disciplină desăvârşite! Victoria e a noastră. S-o păstrăm, s-o apărăm! Urmaţi cu încredere consiliile locale provizorii ale Frontului Salvării Naţionale care acţionează numai şi numai în interesul dumneavoastră!" Acest apel este făcut către întreaga populaţie a judeţului indiferent de apartenenţă etnică, pentru a se da dovadă de "maturitate politică, de maturitate civică" şi să se preîntâmpine "manifestările de violenţă, teroriste, care pot perturba desfăşurarea vieţii normale a ţinuturilor sălăjene".

În articolul "Cuvânt către cititori", redacţia ziarului aduce la cunoştinţă sălăjenilor că de acum încolo ziaristii vor scrie liber, iar cititorii, de asemenea, vor "citi rândurile sale liberi". Se aminteşte că "până ieri şi noi (adică ziaristii -n.n) şi voi cei ce citiţi presa făceam aceste lucruri la comandă, aşa precum le făceam toate" şi se promitea că de acum încolo

presa va fi la dispoziția cetățeanului cititor și nu invers. "În vecii vecilor".

Tot pe prima pagină se aducea la cunoștința populației componența Consiliului Județean Provizoriu al Frontului Salvării Naționale din Sălaj, constituit în ziua de 22 decembrie 1989, la orele 14. Iată care era aceasta: 1. Ing. Nicolae Maier - președinte; 2. Spiridon Huchiu - Comandantul Granizoanei Zalău; 3. Teodor Mănăilă - Comandantul gărzilor patriotice; 4. Fabian Barbolovici - muncitor; 5. Ioan Pușcaș - medic; 6. Payer Zoltan - inginer; 7. Cornel Grad - istoric; 8. Ioan Ghiurco - preot; Gheorghe Stanciu - muncitor; 10. Dan Laza - profesor; 11. Eugen Teglaș - ziarist; 12. Cornel Halmaghi - inginer; 13. Gheorghe Șișeștean - profesor; 14. Călin Oros - inginer; 15. Szekely Istvan -paroh reformat; 16. Alexandru Matei - istoric; 17. Geczi Francisc - inginer; 18. Eugen Meseșan - avocat; 19. Marian Levi - pastor baptist; 20. Ioan Moldovan - jurist; 21. Gheorghe Ștețca - inginer; 22. Ioan Haș - inginer; 23. Liviu Goia - muncitor; 24. Nicu Filipaș - muncitor; 25. Florin Horvat - muncitor; 26. Poienaru Ioan - programator calculatoare; 27. Ștefănescu Mihail - inginer agronom; 28. Șildan Sergiu - inginer; 29. Bucur Florin - inginer; 30. Negrea Florin; 31. Gavrea Aurel; 32. Astaloș Jiga.

De asemenea, se aducea la cunoștință că toți membrii acestui consiliu urmau a fi aprobați de către colectivele din care proveneau. Se sublinia că acest organism a fost constituit "în condiții de maximă necesitate, fără timp de pregătire", urmând ca el să fie completat cu "reprezentanți din toate mediile și localitățile județului", așteptându-se, în acest sens, "propuneri din partea poporului, pentru a ne defini platforma, în scopul de a fi cât mai bine reprezentate interesele tuturor cetățenilor".

Potrivit Comunicatului Consiliului Central al F.S.N. din fiecare unitate urma să fie aleși câte 3-5 membri pentru conducerea organizațiilor frontului din aceste unități.

Din sumarul primului număr al ziarului mai amintim articolele "Armata - suflet din sufletul neamului", "S-a terminat cu uciderea satului românesc" și "Crăciun în libertate"⁸.

Din acest ziar mai apare un număr pe data de 26 decembrie, în care se aduc la cunoștință Comunicatul către țară al F.S.N., judecarea, capetele de acuzare și uciderea soților Ceaușescu. Mai amintim aici articolele "Revoluția a învins, țara este liberă", "Armata - alături de popor!", "Să muncim fără preget pentru țară, să apărăm ca lumina ochilor bunurile poporului!", "Contul Libertatea 1989" și "Glorie veșnică eroilor". Pagina 3 este dedicată minorității maghiare și cuprinde câteva articole în această limbă⁹.

Începând cu data de 30 decembrie 1989, ziarul își schimbă numele în "Graiul Sălajului", apare începând cu nr. 1, fiind, la început, un bisăptămânal politic, economic, social și cultural.

Iată ce se scria în articolul-program, intitulat "La început de drum": "Odată cu victoria revoluției, vechiul ziar "Năzuința" și-a încetat apariția, aceste rânduri fiind găzduite de primul număr al ziarului "Graiul Sălajului".

Am așteptat mult această clipă a puținței scrierii și rostirii adevărului și vom fi la înălțimea vremurilor pe care le trăim. Ne pare bine că oamenii ne caută, vin la redacție, ne scriu, înseamnă că și cred în noi. Pe de altă parte, ne dăm foarte

bine seama că mai avem multe de făcut, că pentru noi lupta abia acum începe, că sunt o mie și una de probleme nerezolvate, o mie și una de teme neîncepute. Forțe avem, curajul însă - de ce să n-o spunem? - trebuie înzecit, însutit. Vremurile de până mai ieri nu se vor mai întoarce niciodată, pentru că în lupta dintre bine și rău a învins și va învinge întotdeauna binele.

Scriem "Graiul Sălajului" cu mândrie, o mândrie întemeiată pe istoria milenară a acestor locuri și frumusețea neasemuită a limbii vorbite la poalele munților Meseșului și Plopișului, pe Someș, Crasna și Barcău, pe văile Almașului, Agriului și Sălajului. (...)

Pășim pe frontul adevărului, pe frontul cultivării sfintei limbi române: "Limba noastră-i foc ce arde / Într-un neam, ce fără veste / S-a trezit din somn de moarte / Ca viteazul din Poveste".

În continuare, autorii subliniază că urmau a fi primite și publicate fără a fi cenzurate, scrisori, mesaje și opinii din toate colțurile Sălajului. Se pornea la drum cu sloganul "Graiul Sălajului - în graiul curat și liber al sălăjenilor".

Din acest prim număr mai amintim următoarele articole: "Primul an nou în țară Liberă!", "Decret-lege privind constituirea, organizarea și funcționarea C.F.S.N. și a consiliilor teritoriale ale F.S.N.", "Apelul F.S.N.", "Constituirea Consiliului Județean Sălaj al F.S.N.", "Mesaj către țărănimea liberă a Sălajului". Pe ultima pagină apare un articol în care se face o sinteză a interviului acordat de către primul ministru al României, Petre Roman, Televiziunii Române Libere¹⁰.

Formarea partidelor politice în Sălaj, în anul 1990

Într-un articol din ziarul "Graiul Sălajului", în momentul când se înființa o nouă rubrică intitulată "Tribuna partidelor politice", erau amintite și partidele politice care aveau, deja, în luna martie 1990, filiale în județul Sălaj. Iată care erau aceste partide: Frontul Salvării Naționale, Partidul Național Țărănesc-Creștin și Democrat, Partidul Național Liberal, Partidul Socialist Democrat, Partidul Democrat al Muncii, Partidul Democrat Agrar, Partidul Național Democrat, Uniunea Democratică Maghiară, Minoritatea Slovacă și Organizația Tineretului Liber Democrat¹¹.

După cum se știe, Frontul Salvării Naționale s-a transformat în partid politic în ianuarie 1990, fiind, de fapt, urmașul formațiunii cu același nume înființată în decembrie 1989. Și la Zalău, pe data de 22 decembrie 1989, orele 14, s-a constituit Consiliul Județean Provizoriu al Frontului Salvării Naționale¹².

Pe data de 29 decembrie 1989, din rândul acestui consiliu, a fost ales Biroul Executiv de conducere. Astfel, președinte a fost ales Mănăilă Teodor, vicepreședinte Ioan Ghiurco și un alt vicepreședinte pe care urma să-l desemneze U.D.M.R.-ul, secretar, Ioan Moldovan, iar Sergiu Șildan, Mihail Ștefănescu, Istvan Barabași, Valentin Grama și Gheorghe Ștețca au fost aleși ca membrii ai acestui birou¹³.

În ziarul "Graiul Sălajului", la rubrica "Tribuna partidelor parlamentare" din 28 martie 1990, era prezentată această formațiune politică. Se sublinia că președintele Frontului, la nivel național, urma să fie ales la sfârșitul lunii martie, deși se știa deja că el este Ion Iliescu. De asemenea, se afirma că acest

partid era "rezultat al revoluției populare din decembrie 1989", care "reunește forțele politice și democratice ale țării, în scopul instaurării și apărării democrației, libertății și demnității poporului român, pentru creșterea generală a calității vieții în țara noastră". Era publicată, apoi, platforma-program a Frontului, dar nu se dau informații referitor la structurile lui de conducere din județul Sălaj¹⁴. Totuși, din lista de candidaturi pentru alegerile parlamentare ne dăm seama că liderii locali ai Frontului, care îndeplineau și funcții în Consiliul Județean al F.S.N. și apoi în C.J. al C.P.U.N. au fost Victor Hălmăjan, Ioan Moldovan și Teodor Mănăilă.

În zilele fierbinți din decembrie 1989 se reînființează și Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat. În județul Sălaj, conform informațiilor pe care le-am primit de la Vasile Pop, primul președinte al P.N.Ț.C.D. Sălaj, între 1990-1996 și deputat de Sălaj în legislatura 1992-1996, filiala partidului a fost constituită chiar în casa lor, în urma unui telefon pe care l-au primit de la Corneliu Coposu. Vasile Pop era fiul avocatului Simion Pop, ultimul președinte al P.N.Ț. Sălaj, înainte de desființarea sa în anul 1947, în urma capcanei întinse de către Securitate la Tămădău. La rândul său, Simion Pop era nepotul lui Gheorghe Pop de Oarța, primul prefect român al Sălajului, după 1918. Simion Pop a fost arestat și întemnițat, eliberat în anul 1954, când comuniștii și-au dat seama că era mai mult mort decât viu, decedând la scurt timp. La fel și fiul său, Vasile Pop a suferit ani grei de închisoare¹⁵.

Într-un anunț publicat în ziarul "Graiul Sălajului", pe prima pagină, intitulat "Chemare" se spuneau următoarele: "După o absență de mai bine de 40 de ani Partidul Național Țărănesc - creștin și democrat - cheamă pe toți oamenii de bine să se înroleze în rândurile sale, pentru a făuri o Românie cu adevărat democratică". Se arăta unde partidul își avea sediul din Zalău și se dădea numărul de telefon¹⁶.

Într-un alt articol din acest ziar, la rubrica "Tribuna Partidelor Politice" se arăta care era conducerea centrală a partidului, subliniindu-se faptul că președintele acestei formațiuni, Corneliu Coposu, era născut în Sălaj, la Bobota, și a suferit aproape 18 ani în închisorile comuniste. Conducerea provizorie a filialei din Sălaj era alcătuită din următorii: Vasile Pop - președinte, Aurel Gavrea și Ioan Poienaru - vicepreședinți, iar Mircea Bârdașu era secretarul organizației¹⁷.

Un alt partid nou, care și-a înființat o filială în județul Sălaj, a fost Partidul Național Democrat. Reprezentantul acestui partid pentru Sălaj era Aristide Ilișan¹⁸.

Într-un alt număr al ziarului era prezentat Partidul Liber-Schimbist, care avea ca emblemă portretul lui Caragiale, însoțit de deviza "Caragiale e cu noi". Imnul acestui partid se intitula "Mărire vouă, lupte seculare", iar oficiosul său era "Răcnetul Carpaților". Președintele partidului era Ștefan Cazimir, iar în Sălaj grupul de inițiativă care a înființat filiala era compus din următorii: Eugen Bâlc, economist la I.T.A., Adriana Pop, profesoară și Vasile Stejerean, subinginer¹⁹.

Venea apoi, rândul Partidului de Uniune Națională a Românilor din Transilvania, care, în prezentarea pe care și-o făcea recunoștea descendența sa din Vatra Românească și tenta sa naționalistă: "Partidul s-a născut din problematica specifică a străvechii vetre românești - Transilvania, leagănul și obârșia poporului român". Deviza sa era "Uniți în cuget și-n simțiri". Comitetul său de inițiativă la nivelul județului Sălaj era compus din următorii: inginer Cornel Miclea - președinte;

jurist Mircea Marinceș și inginer Avram Pop - vicepreședinți²⁰.

Și Partidul Democrat Agrar și-a înființat o filială în Sălaj. Comitetul său Județean Provizoriu era compus din următorii: inginer Gheorghe Hada - președinte; inginer Alexandru Bondor și inginer Nicolae Cadar - vicepreședinți și inginer Gheorghe Colcear - secretar²¹.

La începutul lunii mai 1990 și Partidul Uniunii Creștine din România, și-a înființat o filială în Sălaj, sub președinția avocatului Meseșan Eugen, fost teolog al Academiei greco-catolice din Oradea²².

Abia spre sfârșitul campaniei electorale găsim prezentată și oferta U.D.M.R., dar nu se prezintă și structurile sale de conducere din Sălaj²³.

Acestea erau așadar partidele care și-au înființat sau reînființat filiale în Sălaj. Partidele istorice, P.N.Ț.C.D. și P.N.L. aveau tradiție în Sălaj. Primul încă de la înființarea P.N.R. în 1869. De fapt originile sale sunt considerate a fi în tezele lui Simion Bărnuțiu și a generației pașoptiste. Acesta făcuse Marea Unire și a contribuit, alături de P.N.L., la bunul mers al democrației interbelice românești. P.N.L. a pătruns în Sălaj după 1918.

Un fenomen interesant care are loc în anul 1990 este acela al înființării a foarte multe partide, ceea ce a derutat electoratul românesc, dar se pare că aceasta a și fost scopul F.S.N.-ului, care a acceptat ca pentru a lua ființă un partid era nevoie de doar două sute și ceva de membrii. Fenomenul este similar cu cel din anii 1944-1947, când, deasemenea s-au înființat vreo 70 de partide minuscule, tot pentru a deruta electoratul partidelor istorice, în special cel al P.N.Ț., fiindcă foarte multe dintre ele purtau în titulatură noțiunea "țărănist" sau "țărănesc"²⁴.

Acum când s-au scurs 20 de ani de la evenimente am considerat că avem o datorie morală de a reaminti acele zile fierbinți din decembrie 1989 și, de asemenea, apariția "primilor muguri" ai democrației românești post comuniste.

Marin POP

Note:

1. Vezi, pe larg, printre altele, Virgiliu Țărău și Ioan Marius Bucur, *Strategii și politici electorale în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998

2. Domnița Ștefănescu, *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor Decembrie 1989-Decembrie 1994*, Editura Mașina de Scris, Buc., 1994, p.7

3. Ibidem

4. Ibidem, p. 8

5. Ibidem, vezi pp 9-12

6. Ibidem, p. 13

7. Ibidem, p.15

8. *Țara Silvaniei* (Zalău), nr. 1, 23 decembrie 1989

9. Idem, nr. 2, 26 decembrie 1989

10. *Graiul Sălajului* (Zalău), nr. 1, 26 decembrie 1989

11. Idem, nr. 32, 21 martie 1990

12. *Țara Silvaniei*, nr. 1, 23 decembrie 1989

13. *Graiul Sălajului*, nr. 1, 30 decembrie 1989

14. Idem, nr. 37, 28 martie 1990

15. Informații primite de la Vasile Pop din Zalău, primul președinte al P.N.Ț.C.D. Sălaj, după 1990

16. *Graiul Sălajului*, nr. 10, 31 ianuarie 1990

17. Idem, nr. 38, 28 martie 1990

18. Idem, nr. 44, 6 aprilie 1990

19. Idem, nr. 54, 21 aprilie 1990

20. Idem, nr. 56, 25 aprilie 1990

21. Idem, nr. 58, 27 aprilie 1990

22. Idem, nr. 63, 8 mai 1990

23. Idem, nr. 67, 12 mai 1990

24. Ibidem

Monografia localității Biușă (IV)

1. Aspecte social-economice a localității Biușă până la începutul secolului al XIX-lea

Primele date cu privire la structura populației din comitatul Sălaj provin din secolul al XVI-lea. Acestea, în general, sunt de trei feluri: urbării, conscrieri pentru diferite dijme și conscripțiile dicale, mai precis, conscripția "porților" (sesiilor) pentru perceperea impozitului regal.

După părerea noastră datele cele mai complete le asigură conscripțiile dicale, care erau făcute pentru perceperea impozitului regal. Ele luau ca bază de calcul "poarta" (sesia), indiferent de numărul familiilor care trăiau și gospodăreau o singură poartă. Acest obicei se baza pe dispoziția regilor angevini, încă din 1342, modificate în 1411 de către regele Sigismund de Luxemburg și apoi de regele Matei Corvin în 1467 și 1487, care a încercat să modifice darea regală în raport cu numărul familiilor. Potrivit acestor modificări, slugile și săracii erau scutiți de această taxă, în schimb jelerii, dacă dispuneau de pământ sau vie, erau și ei supuși impozitului regal. Conscripțiile dicale au taxat peste tot doar "porțile" stabilindu-le impozitul. Ele mai specifică, pe lângă familiile nobiliare, numărul porților vechi, a celor noi, a celor alodiale și părăsite, numărul țăranilor scutiți de impozit, precum și a slugilor care trăiau pe alodii sau lucrau la țărani mai înstăriți.¹

În jurul anului 1475 Jakcsi Peter, după moșia din Biușă (Bewshaza) a plătit un impozit de 11 forinți și 4 dinari. Conscripția din anul 1543 ne indică faptul că, în Biușă iobagii trebuiau să plătească darea regală după 9 porți, fiind scutiți de taxe judele (primarul), 4 libertini, 8 mercenari și 3 săraci.²

În anul 1549 iobagii lui Literatus Ferencz din Biușă trebuia să plătească taxe după 14 porți, iar iobagii lui Jakcsi Mihaly după o singură poartă. În afara celor 15 porți în sat existau la momentul respectiv un jude, 12 săraci, cinci servitori și 11 case noi.³

Având în vedere numărul destul de ridicat al sesiilor noi putem constata că, la mijlocul secolului al XVI-lea, populația satelor cunoștea o creștere semnificativă. Totodată, se constată că nu existau sesii alodiale, ceea ce înseamnă că nobilimea se baza în exclusivitate pe obligațiile iobăgești. Pe de altă parte, și numărul sesiilor părăsite este redus, drept urmare în acea vreme emigrarea sau fuga țăranimii nu reprezenta un fenomen răspândit.

Din partea supușilor era luat în evidență doar numărul familiilor sărace (probabil cu un sfert de sesie), slugi și alte categorii care beneficiau de scutire sau de reducere pentru impozitul regal. În consecință, numărul total al familiilor de iobagi sau jeleri l-am putea socoti doar în urma unor calcule estimative.

Pentru fiecare poartă, țăranii erau obligați anual, față de regele Ungariei la plata sumei de 1 florin. De asemenea, în schimbul arendării pământului de la nobil, trebuiau să-i dea acestuia o parte din recoltă și să presteze săptămânal zile de muncă pe moșia acestuia (robota). O altă obligație pentru credincioșii catolici era a zecea parte din recoltă.⁴

Pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea, conscripția din 1566 și cea din 1569 ne arată că localitatea Biușă

menționată sub numele *Bies* aparține domeniului Cehu-Silvaniei împreună cu alte 44 de sate.⁵

Populația iobăgească, potrivit acestor conscripții, se împarte în coloni, inquilini și liberi sau libertini, colonii, adică iobagii se subîmpart în integri și medii.

Censul a fost ridicat sensibil de Gheorghe Bathory, el făcând în medie un salt de la 42 de dinari pe cap de familie la 70 de dinari, dar probabil nu depășea 1 florin de sesie întreagă. Satele românești prezintă deosebiri față de cele ungurești. Darurile lor mai obișnuite sunt untul, cașul, brânza și mieii. Ferionul îl dau numai satele ungurești, care este completat de un dat de ovăz.

Dijme, none din semănături și din vin dau numai satele ungurești. Preoții reformați sau catolici au părți variabile din dijme, după conscripția din 1569 acestea pot ajunge până la a 16-a parte.⁶

În secolul al XVII-lea informațiile privind datele economice sunt puține. Pentru biserica reformată, la mijlocul secolului, localitățile Biușă, Benesat și Horoatul Cehului susțineau un singur preot. Pentru acesta locuitorii dădeau o clăie de grâu formată din 26 de snopi, aceasta numai dacă aveau peste 6 clăi. Din ovăz dădeau o clăie, iar cei care nu cultivau grâu sau ovăz trebuia să plătescă o taxă de 33 și respectiv 12 dinari.⁷

Din perioada 1696-1697 s-a păstrat lista veniturilor cetății Cehului, aparținând lui Francisc Gyulai. Din acest inventar rezultă că satele Aluniș și Benesat au dat drept dijmă (a zecea parte din recoltă) câte două clăi de ovăz și grâu fiecare, Biușă nu este menționată în inventar, dar fiind sate învecinate, aparținând aceluiași domeniu, și acesta a plătit dări asemănătoare. Dacă avem în vedere că la 1609 o clăie de grâu dădea 1,7 mierțe, iar la 1697 dădea 2,3 mierțe, se poate observa o creștere a productivității, aceasta este evidentă în condițiile în care, în decurs de 100 de ani producția agricolă s-a dublat. Totuși productivitatea este scăzută, dacă raportăm cantitatea de boabe la cea însemănată. De exemplu, între 1696-1697 o boabă de ovăz a dat numai cinci boabe, aceste cifre ne demonstrează stadiul slab de dezvoltare a agriculturii de la începuturile timpurilor moderne.⁸

În secolul al XVIII-lea domeniile nobiliare din Transilvania se caracterizează prin faptul că sunt mai reduse ca suprafață. Aici nu întâlnim domeniile mari ale Ungariei. Daniile s-au redus, s-au epuizat, moșiile prin înmulțirea nobilimii, prin moșteniri, prin subdivizări s-au redus și ele. Întâlnim aici magnați cu câte 100-200-300 familii de supuși. De exemplu moșiile contelui Ioan Rhedei erau concentrate în 36 de sate din comitatele Cluj, Dăbâca, Solnocul de Mijloc, Crasna, Turda și Alba, cu curți nobiliare sau economice în Cuzăplac (Cluj), Mera (Cluj), Biușă (Solnocul de Mijloc) și Sângerul de Câmpie (Turda).⁹

Situația țăranilor era în continuare grea, datorită condiției lor sociale. Înmulțirea populației a dus automat la împărțirea pământului, aducându-i pe unii iobagi în postura de jeleri. În categoria iobagilor au fost încadrați toți țăranii care primeau în arendă un sfert de sesie, iar în cea a jelerilor cei care nu puteau munci și nu posedau nici loc de casă și trăiau în casele altora, dar nu erau legați de pământul pe care

îl cultivau.¹⁰

Conform conscrierii urbariale din anul 1777, situația contribuabililor din localitatea Biușă se prezintă astfel: nu sunt menționați nobili sau văduve de nobili imposabili, în schimb sunt menționați 4 libertini, 27 de iobagi, 3 văduve de iobagi, 48 de jeleri, 4 văduve de jeleri, un externist și un țigan.¹¹

Impunerea pe terenul agricol se făcea conform categoriei de productivitate în care era încadrat pământul, cel din Biușă era încadrat în categoria a 3-a. Familiile impuse erau în număr de 88, suprafața arabilă era de 136 ½ jugăre, fânețele reprezentau 98 ½ care de fân. Capitația era de 188 de florini și 4 crăituri, totalul fiind de 390 florini și 44 de crăituri.¹²

Tot conscripția din 1777 menționează situația animalelor impuse, după cum urmează: 138 de boi, 72 de vaci, 8 junci, 151 de oi, 144 de porci, 4 stupi, suma totală ridicându-se la 139,9 florini.¹³

Conscripția militară din anul 1787 consemnează pentru Biușă un număr de 8 proprietari, Nemethi Istvan era un mic nobil cu o sesie și era scutit de dare, în schimb, Gavrilă Moldovan era impus. De asemenea, conscripția menționează în sat următorii funcționari plătiți: Pop Ioan, Babonas Ursz și Balint Istvan. Pe lângă aceștia, în categoria funcționarilor plătiți mai intrau preotul reformat Olaszi Istvan, preotul greco-catolic Daroczi Pop Petru, cantorul Pop Gabor și arendașul Zsido Hers.¹⁴

Mai înainte, conscripția urbarială din 1785 menționează și numele unor proprietari de vii din Biușă precum Ivek Mihally, Pop Gyorg în Pustălaș și Silagy Mihally în Feneș. Pe lângă aceștia, conscripția cuprinde un document întocmit de Gavrilă Moldovan la 16 septembrie 1785 către baronul Nicolae Inczedi de Oradea în care se prezintă statutul social al unor țărani din Biușă, documentul îl menționează pe Kiss Janos "inquin liber", Vicsai Janos "subinquin liber perpetuu" și Larully Andreika "colon liber să migreze".¹⁵

Pentru anul 1820 conscripția czirakyană ne prezintă situația foarte complexă a problemei iobăgești în ajunul revoluției de la 1848.¹⁶ Pentru localitatea Biușă sunt consemnați 8 nobili, 55 de supuși și 4 sesii părăsite. Un număr de 49 de iobagi cultivau 332 3/8 jugăre arătură (6,8 jugăre în medie pe cap de familie) și 51 1/8 jugăre fânețe (în medie un jugăr pe cap de familie). Suprafața redusă a pământurilor cultivate denotă preponderența creșterii vitelor și a oilor în hotarul comun nemăsurat.¹⁷

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, printre multiplele forme și încercări care s-au făcut cu privire la reglementarea sarcinilor țăranilor, deoarece obligațiile feudale și cele fiscale au fost nu numai menținute, ci și înăsprite, această stare de fapt s-a impus prin așa-zisele tabele de impunere ale contribuabililor. Întocmite anual pentru perioada 1818-1848, ele au un caracter statistic, oferind posibilitatea unor concluzii privind situația social-economică a populației rurale și urbane, apoi concluzii privind statutul feudal: teritoriu, demografie, toponimie, onomastică etc. De asemenea urbariilor, tabelele întocmite în favoarea stăpânului feudal, înseamnă înscrierea nominală a tuturor capilor gospodăriilor care erau impuse, cu terenurile și animalele lor, precum și contribuția totală pentru aceasta.¹⁸

Potrivit înscrisurilor din tabela contribuabililor, pământul localității Biușă avea clasa de fertilitate a

MONOGRAFII

pământului numărul 3. Vom prezenta sub formă de tabel numărul contribuabililor și taxele pe care aceștia trebuia să le plătească de-a lungul anilor în florini.¹⁹

ANUL	IOBAGI	JELERI	ALȚII	TOTAL	TAXA
1820	27	24	7	58	244,10
1825	31	23	6	60	253,42
1830	36	24	5	65	252,56
1835	39	20	6	65	207,54
1840	26	17	13	56	197,32
1845	40	14	9	63	209,36
1848	34	14	13	62	206,21

2. Localitatea Biușă în perioada 1848-1940

2.1. Localitatea în perioada revoluției de la 1848

Declanșarea revoluției de la 1848 în Imperiul Habsburgic are implicații directe și asupra situației din Transilvania. La 15 martie 1848, revoluția a ieșit biruitoare în Ungaria, iar la 18 martie Dieta de la Bratislava a adoptat un program de reforme prin care nobilimea liberală își impunea propriile opinii.²⁰ Printre altele era prevăzută desființarea robotei și a celorlalte obligații iobăgești.

Nobilimea transilvană, în speță cea săljeană nu recunoștea noile reglementări agrare, și sub pretextul asigurării publice, trimite funcționarii comitatului să-i oblige pe țăranii să execute în continuare sarcinile iobăgești. În acest sens, la Biușă se cerea mutarea comisiei polițienești din Cehu Silvaniei, întrucât aici nu se simțeau în siguranță.²¹ Țăranii au început să-și exprime nemulțumirea în diverse forme, de la refuzul îndeplinirii sarcinilor iobăgești până la uciderea unor comisari trimiși să liniștească satele. Judele din Biușă cerea schimbarea sa din funcție deoarece locuitorii erau nesupuși, nu-i dădeau ascultare, refuzau să participe la muncile de reparare a drumurilor, erau amenințatori, îl înjurau mereu, cu deosebire Chiș Georghe și Moldovan Gavrilă.²² Această nesupunere era întâlnită la toți țăranii români sau maghiari, și a atins apogeul la 17 aprilie, când la Biușă, solgăbirăul Bocze Karoly (prefectul plasei Cehu Silvaniei) declară comisiei polițienești că în plasa sa oamenii au refuzat să îndeplinească sarcinile iobăgești, că erau neliniștiți și agitați și urmăreau ocuparea unor pământuri alodiale.²³ Două zile mai târziu, baronul Huszar Zigmond din Biușă se plânge comisiei polițienești din Cehu Silvaniei că un om de al lui Huszar Karoly, nu numai că nu merge la muncă, dar îi instigă și pe ceilalți, că în loc să meargă la muncă, mai bine l-ar omorî pe domn și în consecință, cere arestarea acestuia.²⁴

Sosirea armatei maghiare la Cehu Silvaniei pune capăt protestelor, intrându-se într-o nouă fază a revoltelor, dominate de revendicări naționale.

Satele românești, luând act de opțiunile elitei românești de la Blaj, care protesta împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria și recunoașterea unei singure națiuni politice-cea maghiară, au opus rezistență autorităților maghiare și au sprijinit acțiunile monarhiei austriece, care recunoștea existența națională a românilor. Preotul greco-catolic din Benesat se plângea comisiei polițienești din Cehu Silvaniei că Șut Mitru din Benesat a adus de la Blaj o foaie volantă pe care o citește locuitorilor.²⁵

Frământările populare au scăzut în intensitate după

înfrângerea oastei maghiare în august 1849, punându-li-se capăt definitiv prin ordonanța din 29 decembrie/10 ianuarie 1850, când guvernatorul Transilvaniei Ludovic Wohlgemuth a acceptat validarea legilor agrare din 1848, a recunoscut desființarea iobăgiei și dreptul de proprietate a foștilor iobagi asupra loturilor urbariale.²⁶

2.2. Viața social-economică a localității după 1848

În intervalul de timp următor se produc schimbări importante în viața țărănimii, mai ales în plan economic și social, dar și în plan politic și cultural. În plan social se produce acum emanciparea țărănimii, problema agrară promisă încă din martie 1848 este reglementată abia în 1854, prin patentă pentru Transilvania din 9/12 iunie 1854.

Accasta recunoștea dreptul de proprietate al țăranilor iobagi eliberați și dreptul de a dispune liber de pământurile lor.²⁷

În plan economic, statistica agricolă maghiară din 1897 pentru localitatea Biușa prezenta următoarele date: 137 de gospodării, 1289 jugăre de pământ arător, 7 grădini, 163 de jugăre fânețe, 1 vie plantată, 23 de vii neplântate, 278 jugăre pășune, 140 de jugăre pășuni și 137 jugăre teren neproductiv. Totalul terenurilor este de 2036 jugăre din care 1991 erau folosite, 41 date în arendă și 4 erau luate în arendă. Utilajele existente la acea dată în sat erau: 16 atelaje cu doi cai, un atelaj cu trei cai, 15 atelaje cu doi boi, 7 atelaje cu patru boi, un atelaj cu bivoli, unul cu asini și măgari și 21 de atelaje trase de vaci.²⁸

Marii proprietari ai localității erau văduva lui Kaizler Antal, a cărei moșie se prezenta după cum urmează: 550 jugăre teren arabil, 4 grădini, 89 jugăre fânețe, 9 jugăre vie, 293 jugăre pășune, 288 jugăre pădure și 67 jugăre teren neproductiv. Totalul terenului era de 1300 jugăre în două localități. Pe lângă acestea, familia Kaizler mai deținea 15 servitori și o serie de utilaje agricole cum ar fi: 1 mașină de semănat, 1 mașină de treierat, 15 pluguri, 14 atelaje, 10 grape, 1 ciur, 1 tăvălug și o mașină de tocat paie. De asemenea, pe lângă cele mai sus amintite, familia Kaizler mai dispunea de 69 de vite, 15 cai, 445 de porci și 430 de oi.²⁹

2.3. Mișcarea de emancipare națională a românilor din localitate la sfârșitul secolului al XIX-lea

În secolul al XIX-lea apogeul luptei de emancipare națională a românilor ardeleni a fost marcat de mișcarea memorandistă din anul 1892, mișcare inițiată de frunțașii Partidului Național Român ca reacție la instaurarea dualismului austro-ungar în urmă cu 25 de ani și ca urmare a legislației antiromânești inițiate de către guvernarea de la Budapesta.

În cele cinci cercuri electorale din Țara Silvaniei s-au întocmit într-o atmosferă de mare însuflețire națională, listele delegaților care urmau să plece la Viena, după ce în prealabil, li s-a arătat românilor, care este mobilul "deputăției" însărcinate cu prezentarea Memorandului la Viena, stabilindu-se traseul și responsabilitățile pe toată durata deplasării. În biserici s-au făcut comunicări de ultimă oră, inclusiv în privința ținutei delegaților și ocrotirea acestora de către comunitățile locale, pentru a nu putea fi reținuți de organele polițienești.

Prezentarea Memorandului la Viena, prilejuiește românilor din Sălaj un moment de puternică afirmare a sentimentelor naționale, manifestate atât prin prezența lor, relativ numeroasă, în delegația vieneză, cât și prin mulțimea

scrisorilor de adeziune trimise pe adresa "Tribunei" din toate cercurile electorale. Aproape o șesime din numărul delegaților ce s-au prezentat la Viena cu Memorandul din 1892 au fost sălăjeni, printre care îl putem aminti pe preotul Emil Bran din Biușa, alături de alți preoți din zonă cum au fost: Alexandru Centea din Asuajul de Sus, Ioan Lenghel din Stremți, Matei Moldovan din Agrij, Vasile Mureșan din Săuca, Ioan Pop din Someș Uileac, Ioan Vașvari din Bărsăul de Sus, Iuliu Dragoș din Plopiș, Aurel Bîlțiu din Rus și Ioan Pocol din Buzaș.³⁰

Prezența preotului Emil Bran la Viena în delegația Memorandistă ne indică faptul că și românii din Biușa erau puternic anorați în evenimentele importante ale timpului.

2.4. Localitatea Biușa în perioada 1918-1940

Evenimentele de la sfârșitul primului război mondial, mai precis evenimentele premergătoare Marii Unirii, în toamna anului 1918 i-au cuprins și pe locuitorii satului Biușa. Cronica parohiei Biușa amintește că "în era maghiară Poșta, Telefonul și Telegraful erau în Biușa, dar în timpul revoluției din 1918 au fost culese firele de telefon..."³¹

De asemenea, introducerea administrației și organismelor românești în Transilvania a cuprins și zona Sălajului și zona studiată de noi. În plasa Cehu Silvaniei de organizarea Consiliilor Naționale Române și a Gărzilor Naționale s-a ocupat sublocotenentul Alexandru Vaida, care la 14 decembrie 1918 a pus bazele Consiliului Național Român din Biușa compus din: pr. Vasile Ghițiu-președinte, Teodor Vălean și Onuț Haidu-vicepreședinți, Simion Pop-notar. Pe lângă aceștia, Consilul mai avea în componență 14 membrii, după cum urmează: Ioan Darolți, George Podina, George Pop, Alexandru Văleanu, George Văleanu a lui Teodor, George Moldovan a lui Simion, George Gurza, George Cosma, Ioan Chișiu, George Moldovan a Marișchii, Lica Moldovan, Vasiliu Porumb, Vasiliu Vele și Teodor Moldovan. Tot la data de 14 decembrie 1918 a luat ființă Garda Națională Română, cu scopul de a menține ordinea publică, compusă din 19 membrii, comandant fiind Teodor Darolți, iar subcomandant George Moldovan a lui Vasile.³²

În perioada anilor 1920-1921, cu ocazia lucrărilor premergătoare reformei agrare, au fost date în arendă forțată următoarele terenuri dintr-o suprafață totală de 900 jugăre deținute de proprietarul Kaizler Gyorgy.³³

TERENUL	1920	1921
ARĂTOR	25	240
FÂNEȚE	-	10
PĂȘUNE	75	75

În tabelul de mai jos redăm suprafețele arendate în funcție de utilitatea acestora:

Prețurile de arendă au fost:

-arător=40 lei/jugăr în 1920 și 60 lei/jugăr în 1921

-fânețe=80 lei/jugăr în 1920

-pășune=40 lei/jugăr în 1920.

Contrar hotărârilor Comisiei județene de expropriere din Sălaj cu numărul 48/1923 privitoare la fixarea prețului de despăgubire pe jugărul cadastral pe categorii de calități de pământ al terenului expropriat, proprietarul Kaizler Gyorgy înaintează Curții de Apel Oradea o contestație, în care arată printre altele:

"În hotarul comunei Biușa toate pământurile și așa

imobilele noastre sunt foarte bune și roditoare. Un jugăr cadastral de pământ arător în comuna Biușa în anii 1913 și 1914 era cel puțin 3000 de coroane, adică 1500 lei, un jugăr cadastral de fânețe cel puțin 4000 de coroane, adică 2000 lei și un jugăr cadastral de pășune 2000 de coroane, adică 1000 de lei a ajuns și cu prețurile acestea s-au plătit. Prețuirea onoratei comisiuni județene când jugărul arătorilor numai în 700 de lei și jugărul pășunei numai în 300 lei la statorit nu corespunde prețurilor reale din anii mai sus amintiți și în cazul în care contravaloarea imobilelor noastre expropriate numai în sumele acestea se vor statorii am suferit o daună foarte mare și nu vom fi deloc despăgubiți prin procedura exproprierii".³⁴

Curtea de apel Oradea, în ședința din 7 iulie 1923 respinge contestația depusă.

Puținele documente pentru perioada interbelică nu ne permit să facem o analiză completă a situației social-economice, cultural și politice a localității. Pentru anul 1924 se păstrează o hotărâre a adunării generale a reprezentanților comunei Biușa din 17 iulie referitoare la destinația fondurilor comunale (un total de 660 lei), fonduri care să fie întrebuințate în scopul edificării podurilor comunale. Hotărârea este ratificată de către subprefectul județului Sălaj la 5 septembrie 1924.³⁵

În perioada interbelică în comuna Biușa se afla sediul notariatului, notar fiind Alexandru Katz, prin 1936 primar al comunei era Vălean Vasile, ajutor de primar Vicsai Ștefan, iar membrii ai consiliului au fost Moldovan Ioan, Balog Arpad, Darolți Ioan, Cerghezan Vasile, Peter Mihai, Podina Gheorghe, Vălean Alexandru și Boroș Iosif. Consilieri de drept au fost Laurențiu Bran-preot și Romoceca Victor-învățător. Funcționarii administrativi ai notariatului au fost Vasile Pop și Costea I. Valeriu.³⁶

În anul 1926, în localitatea Biușa s-a construit școala primară de stat din piatră și cărămidă cu două săli de clasă, birou și locuința directorului. În 1930 a fost construit podul mare peste vale, către pășunea de la Horoat și s-a curățat de spini pășunea comună pe o suprafață de 101 jugăre. În 1931 s-au procurat 1600 kg îngrășământ chimic pentru fertilizarea pășunii comunale și s-a construit grajdul și șura pentru școala primară.

În perioada următoare, mai precis în anul 1932, comuna a achiziționat un taur din rasa Siementhal pentru proliferarea rasei cornutelor din comună. Pentru 1933 Biroul notarial a fost dotat, prin fonduri proprii cu o mașină de scris și mobilier. Anul următor, pentru ameliorarea terenurilor degradate s-au plantat 1000 de salcâmi, s-au cărat 130 m cubi pietriș pe drumuri și s-au subscris la împrumutul de înzestrare al țării obligațiunii în valoare nominală de 32 000 lei.

Din fondurile comunei, în anul 1935 s-a pavat cu piatră mare drumul ce duce spre Arduzel pe o lungime de 160 de m, iar drumul ce duce la cimitirul reformat pe o întindere de 30 de m. Pentru construirea biroului notarial au fost arse 55000 de cărămizi și s-au exploatat din cariera comunei 120 m. cubi de piatră. Grădina unde s-a construit biroul notarial a fost achiziționată la valoarea de 17 270 lei.

În anul 1937, începând de la șoseaua națională s-au plantat pe marginea drumului 50 de meri altoi, unii dintre aceștia mai există și astăzi.³⁷

Considerăm oportună tratarea evenimentelor istorice

până la acest moment, deoarece perioadele următoare, al doilea război mondial, perioada comunistă, pot constitui un subiect aparte într-o abordare viitoare.

Gheorghe BANCEA

Note:

1. Geza Kovach, *Structura populației în Sălaj la mijlocul secolului al XVI-lea*, în AMP, XIX, Zalău, 1995, p. 95-96.

2. Petri Mór, *Szilágy varmegye monographiája*, vol III, Budapesta, 1902, p.164; Ernest Wagner, *Sălajul în epoca luptei pentru unirea lui Mihai Viteazul*, în Mihai Viteazul și Zalăul, Guruslău 375, Zalău, 1976, p. 380.

3. Petri Mór, *Op. cit.*, p.164.

4. Geza Kovach, *Op. cit.*, p.105.

5. David Prodan, *Iobăgimea în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol.II, București, 1968, p.195.

6. *Ibidem*, p. 195-221.

7. Petri Mór, *Op. cit.*, p.169.

8. Ernest Wagner, *Aspecte din istoria cetății și a domeniului Cehu Silvaniei*, în AMP, VIII, Zalău, 1984, p. 314.

9. David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700-1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 55.

10. Ioan Ciocian, *Aspecte privind viața social-economică în Comitatul Solnocul de Mijloc în deceniul al III-lea al secolului al XVIII-lea*, în AMP, XII, Zalău, 1988, p.376; sesie=pământ deținut în arendă de către iobag, având în intravilan ½ jugăre (loc de casă și grădină), în extravilan 32 jugăre și fânaș cât cosește un țăran în 12 zile (David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700-1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 30.).

11. Ioan Ciocian, *Op. cit.*, p.379.

12. *Ibidem*, p. 381.

13. *Ibidem*, p. 385.

14. Petri Mór, *Op. cit.*, p.169.

15. A N Sălaj, Colecția Ion Ardeleanu Senior, *Conscripții Urbare*, Colecția microfilme, Act Nr.27, Biușa, Rola 1.

16. Gheza Kovach, *Situația iobăgimii din sălaj la începutul secolului al XIX-lea*, în AMP, V, Zalău, 1981, p.434.

17. *Ibidem*, p. 440.

18. AMP, IV, 1980, p. 496.

19. A N Sălaj, Fond *Tabela Contribuabililor*, localitatea Biușa, mapa CVII.

20. Elisabeta Moroti, *Revoluția de la 1848 în Sălajul istoric*, în AMP, XXII, Zalău, 1998, p. 61.

21. *Ibidem*, p. 81.

22. *Ibidem*, p. 83.

23. *Ibidem*, p. 88.

24. *Ibidem*, p. 90.

25. *Ibidem*, p. 94.

26. *** *Istoria Românilor*, VII, tom I, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 710.

27. *Ibidem*, p. 714.

28. A Magyar Korona orszagainak, *A Magyar mezogazdasági Statisztika Fejlődése*, vol.I, Budapest, 1897, p. 502-505.

29. *Idem*, vol II, 1897, p.404-405.

30. Ioan Ciocian, *Biserica și societatea românească din Transilvania, Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. "V. Goldiș" University Press, Arad, 2000, p.253.

31. Pr. Rablău Vasile, *Monografia Localității Biușa*, manuscris, 1983.

32. Ioan Tomole, *Aspecte ale revoluției populare din toamna anului 1918 în Sălaj*, în AMP, VIII, Zalău, 1984, p.233-234; Cornel Grad, Doru E. Goron, *1918/1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Ed. Limes, Zalău, 2000, p.60.

33. A N Sălaj, *Fond Comisia Județeană de expropriere*, dosar Nr. 59.

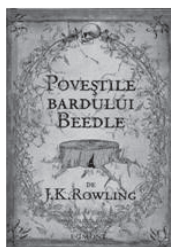
34. Pr. Rablău Vasile, *Op. cit.*

35. A N Sălaj, *Fond Prefectura Județului Sălaj*, dosar 5971/1924.

36. A N Sălaj, *Fond Prefectura Județului Sălaj, Cartea de Aur a Sălajului*, Biușa, 1936, filele 46-47.

37. *Ibidem*, fila 47.

NOUTĂȚI EDITORIALE achiziționate de Biblioteca Județeană (septembrie - octombrie)

Editura POLIROM

Fiarele n-au patrie - Uzodinma Iweala
Lucruri transparente - Vladimir Nabokov
Grădina raiului - Ernest Hemingway
Magul - W. Somerset Maugham
Introducere în filosofia politică - Adrian

Miroiu

Apărarea lui Galilei - Octavian Paler

Neantul românesc. O convorbire - Emil Cioran, Luca Pitu, Sorin Antohi

Aspidistra să trăiască! - George Orwell

Istoria romanțată a unui safari - Daniela Zeca

Maigret și cadavrul fără cap - Georges Simenon

Ți-am plătit-o! - Jane Fallon

Teste psihologice pentru orientarea în carieră - Nicolae

Radu

Supraviețuitor - Chuck Palahniuk

Țara mlaștină li alte poeme - Seamus Heaney

Prin perdea - Aurora Liiceanu

Psihologia învățării - Dorina Sălăvăstru

Trucuri psihologice pentru părinți - Suzanne Vallières

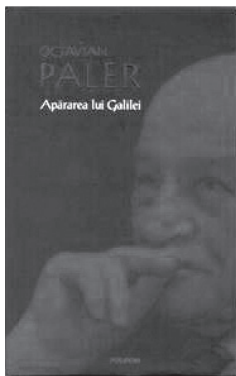
Mihai Șora - o filosofie a bucuriei și a speranței - Leonid

Dragomir

Regele cu pene - Constantin Ciucă

Apărarea lui Galilei - Octavian Paler

"Apărarea lui Galilei este una dintre cele mai importante cărți ale lui Octavian Paler, una dintre acele cărți care-i definesc profilul, natura dilematică; și este totodată un text ce dă seama, în mod exemplar, despre dilemele unei epoci. *Apărarea lui Galilei* propune ca temă de reflecție dificultatea de a opta, în condiții de represiune politică, între a spune răspicat adevărul, cu riscul definitivei anihilări, și a-l (re)nega oficial - pentru a-l putea reafirma pe căi ocolite și mai puțin primejdioase-, cu riscul de a te compromite moral în fața semenilor și în fața propriei conștiințe."

Bianca Burța-Cernat

Editura VITRUVIU

Știința, Sensul și Evoluția. Eseu asupra lui Jakob Böhme - **Basarab Nicolescu**

Epifaniile Poetului și ale Poeziei - **Pan Izverna**

Amar de Vreme - **C. D. Zeletin**

Distinguo - **C. D. Zeletin**

Gâsca lui Stalin - **V. Zamfirescu**

Basme Române - **G. Dem. Teodorescu**

Carte de Povești - **Marta Cozmin**

Povești, Povești - **Marta Cozmin**

Fum - **Tudor Alexander**

9 Ani Medic pe Front - **Dr. David Iancu**

Principesa Elena Bibescu, Marea Pianistă - **C.D. Zeletin**

Teatru (I, II, III și IV) - **Marta Cozmin**

Teatru - **Radu Mărculescu**

Comedii - **Nicolae Mateescu**

Viețile Voievozilor, Domnilor și Regilor Poporului

Român - **Petru Demetru Popescu**

Principesa Elena Bibescu, Marea Pianistă - **C.D. Zeletin**

Pianistă de notorietate europeană, interpretă de excepție a lui Chopin, Beethoven, Liszt etc., principesa Elena Bibescu (1855 - 1902) a întreținut la Paris, vreme de peste un sfert de veac, unul dintre cele mai ilustre saloane artistice.

Existența ei este foarte puțin cunoscută azi. Pentru a-i sublinia importanța, ar fi suficient să amintim faptul că, în convorbirile lui cu Bernard Gavoty, George Enescu i-a închinat întreaga sa operă de până la *Oedip* ce nu purta dedicații.

A impus de timpuriu geniul componistic al lui George Enescu în Franța. Posteritatea i-a confirmat intuițiile. Moartă de tânără, ea nu a mai apucat să-i asculte nici măcar *Rapsodiile*, ci numai *Poema română*.

Editura CURTEA VECHE PUBLISHING

Cele ce plutesc. Variațiuni pe tema unui scenariu - Mircea Daneliuc

Confesiunile unui agent de contraterorism - **Fred Burton**
Criminalistică. Tradiție și modernism - **Prof. univ. dr.**

Lazăr Cârjan, Asist. univ. Mihai Chiper

Democrația - o religie a Marii Mame sau Despre triumful Ereziei Europene vol 1,2,3: Coriolan Babeți

Despre noi și despre alții - **Valeriu Anania, Aurel Sasu**
Diversitatea experienței științifice - O viziune personală asupra căutării lui Dumnezeu - **Carl Sagan**

Dumnezeul naturii - Întruparea și știința contemporană - **Christopher C. Knight**

Eroi - **Ray Loriga**

François Truffaut, bărbatul care iubea filmele - Magda Mihăilescu

Geopolitica Matrioșkăi - Rusia postsovietică în noua ordine mondială, vol. 1 - **Adrian Cioroianu**

Infern '89. Povestea unui condamnat la moarte - Mircea Răceanu

Ioan Paul al II-lea - Un Papă Sfânt - **Nicolae Mares**

Kremlinul de zahăr - **Vladimir Sorokin**

Labirintul - **Panos Karnezis**

Limbajul lui Dumnezeu - Un om de știință aduce dovezi în sprijinul credinței - **Francis S. Collins**

Ludovic Spiess - **Costin Popa**

Miracole mici și mijlocii - **Carmen Firan**

Pe scurt, vă rog! - **Václav Havel**

Psihonautica - **Paul Doru Mugur**

Secretele celebrităților - Dosarele oficiale ale celor

bogați și faimoși - **Nick Redfern**

Supleantul - **Petru Popescu**

Târfe asasine - **Roberto Bolaño**

Tratatul practic. Gnosticul - **Evagrie Ponticul**

Ultima iubire a președintelui - **Andrei Kurkov**

Serie nouă, Anul V, Nr. 11 (58), noiembrie 2009

Dante și rozicrucianismul*

René Guénon

Același reproș legat de insuficiență pe care l-am formulat în legătură cu Rossetti și Aroux poate fi adus și lui Éliphas Lévi, care, deși a afirmat un raport cu misterele antice, a văzut aici mai ales o aplicație politică sau politico-religioasă (ce nu are în ochii noștri decât o importanță secundară), făcând mereu greșeala de a presupune că organizațiile propriu-zis inițiatice sunt direct angajate în luptele exterioare. Iată, într-adevăr, ce spune acest autor în a sa *Histoire de la Magie*: «S-au înmulțit comentariile și studiile asupra operei lui Dante, dar nimeni, din câte știm, nu i-a semnalat adevăratul caracter. Opera marelui ghibelin este o declarație de război adresată Papalității prin revelarea îndrăzneță a misterelor. Epopeea lui Dante este ionană¹ și gnostică; ea este o aplicație curajoasă a figurilor și numerelor Kabbalei la dogmele creștine, și o negație secretă a tot ce este absolut în aceste dogme. Călătoria sa prin lumile supranaturale se realizează ca și inițierea în misterele de la Eleusis și Theba. Virgiliu este cel ce îl călăuzește și îl ocrotește în cercurile noului Tartar, ca și cum, tandrul și melancolicul profet al destinului fiilor lui Pollion, ar fi în ochii poetului florentin părintele ilegal, dar adevărat, al epopeii creștine. Grație geniului păgân a lui Virgiliu, Dante scapă din acest abis pe poarta căruia avea să citească o sentință lipsită de speranță; el scapă *punându-și capul în locul picioarelor și picioarele în locul capului*, adică luând-o în răspărul dogmei, și astfel urcă spre lumină folosindu-se de demonul însuși ca de o scară monstruoasă; el scapă de spaimă prin groază, de oribil prin oroare. Infernul, se pare, nu este un impas decât pentru cei ce nu știu să se întoarcă; el îi întoarce diavolului pielea pe dos, dacă-mi este permis să folosesc aici această expresie familiară, și scapă prin cutezanța sa. Protestantismul este deja depășit, poetul inamicilor Romei devenind Faustul ce urcă la cer pe capul Mefistofelului învins²».

În realitate, voința de «a revela misterele», presupunând că acest lucru ar fi posibil (și nu este, deoarece nu este mister adevărat decât inexprimabilul), și preconcepția de a o lua «în răspărul dogmei», sau de a inversa în mod conștient sensul și valoarea simbolurilor, nu sunt semne ale unei inițieri prea înalte. Din fericire, în ce ne privește, nu vedem nimic asemănător la Dante, al cărui ezoterism este acoperit, dimpotrivă, de un văl destul de greu penetrabil, sprijinit în același timp pe baze strict tradiționale; a face din el un precursor al protestantismului, și poate și al Revoluției, doar pentru că a fost un adversar al Papalității pe teren *politic*, înseamnă a ignora cu totul gândirea sa și a nu înțelege nimic din spiritul epocii sale.

Mai este ceva ce ni se pare greu de susținut: opinia ce constă în a vedea în Dante un «kabbalist» în sensul propriu al acestui cuvânt; și suntem cu atât mai îndreptățiți să ne îndoim de acest lucru, cu cât știm prea bine cât de ușor se iluzionează unii dintre contemporanii noștri asupra acestui subiect, crezând că întâlnesc Kabbala peste tot unde există o formă oarecare de ezoterism. Am văzut un scriitor mason ce afirma cu gravitate că *Kabbala* și *Cavaleria* sunt unul și același lucru, și, în ciuda celor mai elementare noțiuni lingvistice, că înseși cele două cuvinte au o origine comună³. În fața unor asemenea lucruri incredibile, se va înțelege necesitatea de a ne arăta

circumspecți și de a nu ne mulțumi cu câteva apropieri vagi pentru a face din cutare sau cutare personaj un kabbalist; or Kabbala este esențialmente tradiția ebraică⁴, și n-avem nicio dovadă că s-ar fi exercitat vreo influență evreiască directă asupra lui Dante⁵. O asemenea opinie a luat naștere doar datorită faptului că el a folosit știința numerelor; dar, dacă această știință există efectiv în Kabbala ebraică și ocupă aici un loc dintre cele mai importante, ea se găsește de asemenea în alte părți; ar trebui deci să se pretindă deopotrivă, sub același pretext, că Pitagora a fost un kabbalist⁶? Cum am spus-o deja, Dante ar putea fi pus mai degrabă în legătură, sub acest raport, cu pitagorismul decât cu Kabbala, el cunoscând foarte probabil iudaismul mai ales din ceea ce a păstrat creștinismul în propria sa doctrină.

«Să remarcăm de asemenea, continuă Éliphas Lévi, că Infernul lui Dante nu este decât un *Purgatoriu negativ*. Să ne explicăm: Purgatoriul său pare să se fi format în Infernul său ca într-un tipar, ca un capac și ca un dop al abisului, și înțelegem că titanul florentin, urcând în Paradis, vroia să arunce Purgatoriul în Infern cu o lovitură de picior». Acest lucru e adevărat într-un anumit sens, deoarece muntele Purgatoriului s-a format, în emisfera australă, din materiale aruncate din sânul pământului atunci când abisul s-a adâncit prin căderea lui Lucifer; dar totuși Infernul are nouă cercuri, care sunt ca un reflex invers al celor nouă ceruri, pe când Purgatoriul nu are decât șapte diviziuni; simetria nu este așadar exactă sub toate raporturile.

«Cercul său se compune dintr-o serie de cercuri kabbalistice divizate de o cruce ca și pentaclul lui Ezechiel; în centrul acestei cruci înflorește un *trandafir*, și vedem apărând pentru prima oară, expus public și aproape fățiș explicat, simbolul Rosa-Crucii». De altfel, cam în aceeași epocă, același simbol apărea de asemea, deși poate într-un mod mai puțin clar, într-o altă operă poetică celebră: *Romanul Trandafirului*. Éliphas Lévi cred că «*Romanul Trandafirului* și *Divina Comedia* sunt cele două forme opuse (ar fi mai just să se spună complementare) ale aceleiași opere: inițierea în independența spiritului, satira tuturor instituțiilor contemporane și formula alegorică a marilor secrete ale Societății Roza-Cruce», care, la drept vorbind, nu purta încă acest nume, și în plus, o repetăm, n-a fost niciodată (cu excepția câtorva ramuri târzii și mai mult sau mai puțin deviate) o «societate» constituită cu toate formele exterioare pe care le implică acest cuvânt. Pe de altă parte, «independența spiritului» sau, mai bine spus, independența intelectuală nu era, în Evul Mediu, ceva atât de excepțional pe cât își închipuie de obicei modernii, călugării înșiși nelipsindu-se de o critică foarte liberă, ale cărei manifestări pot fi găsite până și în sculpturile catedralelor; toate acestea nu au nimic propriu-zis ezoteric, și există, în operele de care e vorba, ceva mult mai profund.

«Aceste importante manifestări ale ocultismului, mai spune Éliphas Lévi, coincid cu epoca prăbușirii Templierilor, din moment ce Jean de Meung sau Clopinel, contemporan bătrâneții lui Dante, prospera în cei mai frumoși ani ai săi la curtea lui Filip cel Frumos. Este o carte profundă sub o formă lejeră, o revelație la fel de savantă a misterelor ocultismului ca

și cea a lui Apuleius. Trandafirul lui Flamel, cel al lui Jean de Meung și cel al lui Dante s-au născut pe același arbust⁷».

Nu vom emite decât o rezervă asupra acestor ultime rânduri: cuvântul «ocultism», care a fost inventat chiar de Éliphas Lévi, e foarte puțin potrivit pentru a desemna ceea ce exista înaintea lui, mai ales dacă ne gândim la ce a devenit ocultismul contemporan, care, deși se dă drept o restaurare a ezoterismului, n-a ajuns să fie decât o grosolană contrafacere a sa, deoarece conducătorii săi n-au fost niciodată în posesia unor principii veritabile nici a vreunei inițieri serioase. Éliphas Lévi ar fi fără îndoială primul ce ar dezavua pretențiile succesorilor săi, cărora le era cu certitudine mult superior intelectualmente, deși era departe de a fi atât de profund pe cât vroia să pară, făcând greșeala de a considera toate lucrurile prin mentalitatea unui revoluționar de la 1848. Dacă am întârziat puțin în a-i discuta opinia, e pentru că știm cât de mare a fost influența sa, chiar asupra celor ce nu l-au înțeles aproape deloc, și credem că e bine să fixăm limitele în care poate fi recunoscută competența sa: principala sa greșală, care este cea a timpului său, e de a fi pus preocupările sociale pe primul plan și de a le fi amestecat în toate, fără deosebire; în epoca lui Dante, se știa cu siguranță mult mai bine să se așeze fiecare lucru la locul ce trebuie să-i revină în mod normal în ierarhia universală.

Un interes cu totul particular pentru istoria doctrinelor ezoterice îl oferă constatarea că multe din manifestările importante ale acestor doctrine coincid, la câțiva ani aproape, cu distrugerea Ordinului Templului; există o relație incontestabilă, deși destul de dificil de determinat cu precizie, între aceste evenimente diverse. În primii ani ai secolului XIV, și fără îndoială deja în cursul secolului precedent, exista așadar, atât în Franța cât și în Italia, o tradiție secretă («ocultă» dacă se preferă, dar nu «ocultistă»), chiar aceea care trebuia să poarte mai târziu numele de tradiție rozicruciană. Denumirea de *Fraternitas Rosae-Crucis* apărea pentru prima oară în 1374, sau chiar, după unii (mai ales Michel Maier), în 1413; și legenda lui *Christian Rosenkreuz*, presupusul fondator al cărui nume și viață sunt pur simbolice, n-a fost poate în întregime constituită decât în secolul XVI; însă, am văzut că simbolul însuși al Rozei-Crucii este cu siguranță mult anterior.

Această doctrină ezoterică, orice denumire particulară i s-ar fi dat până la apariția Rozicrucianismului propriu-zis (dacă totuși se găsește necesar să i se dea una), prezenta unele caractere ce permit să fie cuprinsă în ceea ce se numește destul de general hermetism. Istoria acestei tradiții hermetice este intim legată de cea a Ordinului cavaleriei; și, în epoca de care ne ocupăm, ea a fost păstrată de organizații inițiatice precum *Fede Santa* și *Fedeli d'Amore*, de asemenea de acea *Massenie du Saint Graal* despre care istoricul Henri Martin vorbește în acești termeni⁸, tocmai în legătură cu romanele cavalești, care sunt încă una din marile manifestări literare ale ezoterismului Evului Mediu: «În *Titarel*, legenda *Graal*-ului își atinge ultima și splendidă sa transfigurare, sub influența ideilor pe care Wolfram⁹ pare să le fi împrumutat din Franța, și mai ales de la Templieri din sudul Franței. *Graal*-ul nu mai era păstrat în insula Britaniei, ci în Galia, la hotarele cu Spania. Un erou numit *Titarel* fondează un templu pentru a adăposti în el sfântul *Vas*, profetul Merlin dirijând această construcție misterioasă, acesta fiind inițiat de Iosif din Arimateea în persoană în planul Templului prin excelență, Templul lui

Solomon¹⁰. *Cavaleria Graal*-ului devine aici *Massenie*, adică o Franc-Masonerie ascetică, ai cărei membri se numeau *Templistes*, putându-se sesiza aici intenția de a lega de un centru comun, figurat prin acest Templu ideal, *Ordinul Templierilor* și numeroasele *confrerii ale constructorilor* ce reînnoiau atunci arhitectura Evului Mediu. Se întrevăd clar aici deschiderile spre ceea ce s-ar putea numi istoria subterană a acelor timpuri, mult mai complexe decât se crede de obicei... Ceea ce este foarte curios și aproape neîndoiește, e faptul că Franc-Masoneria modernă urcă din treaptă în treaptă până la *Massenie Sfântului Graal*¹¹».

Ar fi poate imprudent să se accepte într-un mod prea exclusiv opinia exprimată în ultima frază, pentru că legăturile Masoneriei moderne cu organizațiile anterioare sunt, și ele, extrem de complexe; dar e bine totuși să fie luată în considerare, căci se poate vedea în ea cel puțin indiciul uneia dintre originile reale ale Masoneriei. Toate acestea ne pot ajuta să înțelegem, într-o oarecare măsură, mijloacele de transmitere a doctrinelor tradiționale de-a lungul Evului Mediu, ca și obscura filiație a organizațiilor inițiatice în cursul aceleiași perioade, în timpul căreia ele au fost secrete în cea mai completă accepțiune a acestui cuvânt.

Traducere de Daniel HOBLEA

* Acest text constituie Capitolul IV al volumului *Ezoterismul lui Dante* (trad. de Daniel Hoblea, Editura Aion, Oradea, 2005).

1 Sfântul Ioan este adesea considerat conducătorul Bisericii *interioare* și, după unele concepții cărora le găsim aici un indiciu, se intenționează cu acest titlu să fie opus Sfântului Petru, conducătorul Bisericii *exterioare*; adevărul este mai degrabă că autoritatea lor nu se aplică aceluiași domeniu.

2 Acest pasaj din Éliphas Lévi, ca multe altele (luate mai ales din *Dogme et Rituel de la Haute Magie*), a fost reproduș textual, fără indicarea provenienței, de Albert Pike în *Morals and Dogma of Freemasonry*, p. 882; de altfel, chiar titlul acestei lucrări îl imită vizibil pe cel al lui Éliphas Lévi.

3 Ch.-M. Limousin, *La Kabbale littéraire occidentale*.

4 Cuvântul însuși înseamnă «tradiție» în ebraică, și, dacă nu se scrie în această limbă, nu are niciun sens să fie folosit pentru a desemna orice tradiție în mod indistinct.

5 Trebuie spus totuși că, după unele mărturii contemporane, Dante ar fi cunoscut un evreu foarte instruit, poet el însuși, Immanuel ben Salomon ben Jekuthiel (1270-1330); dar nu e mai puțin adevărat că noi nu vedem nicio urmă de elemente specific iudaice în *Divina Comedia*, în timp ce Immanuel s-a inspirat din aceasta într-una din lucrările sale, în ciuda opiniei contrare a lui Israël Zangwill, pe care compararea datelor o face cu totul de nesășit.

6 Această opinie a fost efectiv emisă de Reuchlin.

7 Éliphas Lévi, *Histoire de la Magie*, 1860, pp. 359-360. - E important de remarcat de asemenea în această privință că există un fel de adaptare italiană a *Romanului Trandafirului*, intitulată *Il Fiore*, al cărei autor, «Ser Durante Fiorentino», pare să nu fi fost altul decât Dante însuși; adevăratul nume al acestuia era într-adevăr Durante, Dante nefiind decât o formă prescurtată a sa.

8 *Histoire de France*, t. III, pp. 398-399.

9 Templierul șvab Wolfram d'Eschenbach, autorul lui *Parceval*, și imitatorul benedictinului satiric Guyot de Provins, pe care-l desemnează de altfel sub numele extrem de deformat de «Kyot de Provence».

10 Henri Martin adaugă aici în notă: «Perceval sfârșește prin a transfera *Graal*-ul și a reconstrui templul în India, *Preotul Ioan*, acest conducător fantastic al unei creștinătăți orientale imaginare, moștenind păzirea sfântului *Vas*».

11 Atingem aici un alt punct foarte important, dar pe care nu-l putem trata fără a ne îndepărta de subiectul nostru: există o relație foarte strânsă între simbolismul însuși al *Graal*-ului și «centrul comun» la care face aluzie Henri Martin, dar fără a-i bănuși se pare realitate profundă, neînțelegând în mod evident nici ceea ce simbolizează, în aceeași ordine de idei, numele *Preotului Ioan* și a misteriosului său regat.

Noiembrie

ANIVERSĂM

01.11.1929 - Vasile NICOLESCU (†1990), poet; - **1934** - George BOITOR († 1976), poet și prozator;

02.11.1869 - Iulia HAȘDEU († 1888), poet, prozator și traducător;

03.11.1924 - Grigore BEURAN (†1999), prozator; - **Paul CORNEA**, critic, istoric, teoretician literar și comparatist; - **1949** - Mihai MINCULESCU, poet și prozator;

05.11.1949 - Angela NACHE - MAMIER, poet;

06.11.1914 - Alexandru MITRU (†1989), prozator, autor de literatură pentru copii; - **1964** - Iustin PANTA († 2001), poet și publicist;

07.11.1914 - Ion BĂNUȚĂ († 1986), poet și publicist; - **1954** - Mihaela MUDURE, eseistă și traducătoare;

08.11.1924 - Despina Mihaela BOGZA († 2008), poet; - **1929** - Ion BRAD, poet, prozator, diplomat;

10.11.1934 - Ovidiu GENARU, în acte - Ovidiu Bibire, poet, prozator, publicist ;

11.11.1934 - Vasile REBREANU, prozator, publicist și scenarist;

12.11.1914 - Nadia LOVINESCU († 1986), traducător și editor; - **1944** - Mihai NEMEȘ († 2005), traducător, publicist;

13.11.1909 - **EUGEN LOVINESCU - CENTENAR** (†1994), prozator, dramaturg, traducător și eseist de limbă română și limbă franceză (EUGÈNE IONESCO);

14.11.1934 - Andrei BREZIANU, eseist, prozator și traducător american de origine română;

15.11.1929 - Roger CÂMPEANU († 2000), prozator și jurnalist; - **1934** - Ion VĂDUVA-POENARU, poet, prozator, publicist, editor;

16.11.1889 - Bernard CAPESSIUS († 1981), scriitor;

18.11.1919 - Georgeta PĂDURELEANU, traducător de limba engleză; - **1924** - Iordan CHIMET († 2006), prozator, poet și eseist ;

20.11.1924 - Dumitru MIRCEA († 1998), prozator și publicist obedient puterii comunisto-dejiste; - **1939** - Stelian TĂBĂRAȘ, prozator și publicist;

21.11.1939 - Constantin CRIȘAN († 1996), critic, istoric și sociolog literar;

22.11.1919 - Petru SFETCA († 1987), poet, prozator, publicist;

23.11.1939 - Zaharia SÂNGEORZAN, critic literar; - **1969** - Ioan BUTEANU, poet; - **1979** - Lucian BĂGIU, poet și eseist ;

24.11.1889 - Ionel POP († 1985), poet; - **1909** - **Ion Sofia MANOLESCU - CENTENAR** († 1993), poet și publicist; - **1914** - Ecaterina ANTONESCU-TANASOVA († 1991), traducător; - **1919** - Dumitru COSTEA († 2009), scriitor pentru copii; - Nicolae TĂUTU († 1972), prozator, poet și jurnalist militar;

26.11.1929 - **Ion VLAD**, apreciat critic și teoretician literar,

Ion Vlad

Nicolae Manolescu

Nina Cassian

Stelian Tabaras

Ovidiu Genaru

Gh. Asachi

Magda Isanos

Eta Boeriu

Laurentiu Fulga

Anton Pann

27.11.1924 - Nina CASSIAN, (pseudonim literar pentru Renée Annie Cassian-Mătășaru), poet, prozator, eseist și traducător; - **1939** - Nicolae MANOLESCU, istoric și critic literar, eseist; - **1949** - Vasile SAV († 2003), poet, publicist și traducător de limbă latină;

28.11.1874 - Jean BART (1933), pseudonim al lui Eugeniu Botez, prozator; - **1919** - Cornel REGMAN (), critic și istoric literar; - **1954** - Traian T. COȘOVEI, poet și publicist;

30.11.1874 - Paul ZARIFOPOL (), istoric și critic literar;

COMEMORĂM

02.11.1854 - Anton PANN (n. Anton Pantoleon-Petroveanu, în 1793/ 97), poet, culegător de folclor, componist;

05.11.1979 - Matei ALEXANDRESCU (n. 1906), poet, prozator și cronicar literar;

12.11.1869 - Gheorghe ASACHI (n.1788), poet, prozator, dramaturg, gazetar, ctitor de școală românească;

13.11.1914 - Dimitrie ANGHEL (n.1872), poet, prozator și publicist; - **1984** - Eta BOERIU (n.1923), poetă, eseistă și traducătoare;

16.11.1979 - Eugen SECELEANU (n. 1940), prozator; - **1984** - Laurentiu FULGA (n. 1916), prozator și publicist; - **2004** - Grigore C. BOSTAN (n. 1940), poet și istoric literar;

17.11.1944 - Magda ISANOS (n. 1916), poetă, prozatoare și publicistă;

19.11.1919 - Alexandru VLAHUȚĂ (n.1854), poet, prozator, publicist;

23.11.1949 - Carol ARDELEANU (n. 1883), prozator;

28.11.2004 - Ioana POSTELNICU (n. Eugenia Banu, în 1910), prozatoare, publicistă;

29.11.1994 - Titus POPOVICI (n. 1930), prozator și scenarist aservit puterii comuniste;

30.11.1934 - Cincinat PAVELESCU (n.1872), poet, epigramist, autor de romane și cantilene.

Viorel TĂUTAN

Caiete Silvine

Sălăjeni la ei acasă - 2009

Biblioteca Județeană "I.S.Bădescu" a organizat, în 15 octombrie 2009, cea de-a V- a ediție a manifestării, devenită tradiție, la care sunt invitați cei care, născuți în Sălaj, sau petrecându-și o parte a vieții pe meleaguri silvane, au făcut cunoscute aceste ținuturi prin realizările lor, fiecare în domeniul său de activitate. Rolul instituției noastre fiind acela de a consemna, conserva și pune la dispoziția celor interesați informații, nu emitem judecăți de valoare, noi îi cinstim pe cei care au dăruit Sălajului și celor care doresc să-l cunoască, o parte din gândirea și truda lor. An de an, toamna, atunci când se adună roadele, bibliotecarii îi omagiază pe cei care au dăruit și dăruiesc comunității informații, considerând că întotdeauna Cartea a fost și va rămâne simbol al unității și perenității unui neam, aici găsindu-se moștenirea de idei, trăiri și fapte ale tuturor vremurilor. Dintre personalitățile aniversate în anul 2009, au fost prezente: Victor Hălmăjan, Joikits Attila, Petru Galiș, Beko Ildiko, Gergely Mihai, Silvia Bodea Sălăjan, Gaspar Attila, Kiss Lehel, Fejer Laszlo, Cornel Grad, Alexandru Liviu Șerban, Ioan F. Pop. Celor

prezenți li s-au oferit Diplome de Onoare: "Oameni de seamă ai Sălajului", un dar muzical, precum și alte atenții oferite de Biblioteca Județeană. Mai presus de toate se cuvine să le acordăm recunoștința și respectul nostru, al tuturor.

Florica POP și Colectivul Bibliotecii Județene Sălaj

Personalități sălăjene aniversate și comemorate - 2009

(eveniment marcat în 15 octombrie 2009)

4 ianuarie 1959 - **IOAN F. POP** - 50 de ani de la nașterea scriitorului

6 ianuarie 1939 - **IOAN GRIGORE BĂLAN** - 70 de ani de la nașterea poetului

22 ianuarie 1934 - **ION TALOȘ** - 75 de ani de la nașterea etnologului și folcloristului

22 ianuarie 1859 - **ZILAHY GYULA, BALOGH** (pseudonim: Zsül) (m. 1938) - 150 de ani de la nașterea actorului

24 ianuarie 1949 - **ALEXANDRU LIVIU ȘERBAN** - 60 de ani de la nașterea ofițerului, poetului

28 ianuarie 1939 - **KUI JÁNOS** - 70 de ani de la nașterea profesorului, ziaristului

30 ianuarie 1949 - **CORNEL GRAD** - 60 de ani de la nașterea istoricului

1 februarie 1939 - **GRIGORIE M. CROITORU** - 70 de ani de la nașterea profesorului

13 februarie 1939 - **FEJÉR LÁSZLÓ** - 70 de ani de la nașterea ziaristului

5 martie 1984 - **SZALONTAI BARNABÁS** (n. 1919) - 25 de ani de la moartea etnografului

20 martie 1939 - **VASILE - ROMUL POP** (pseudonim: Radu Petre) - 70 de ani de la nașterea preotului, profesorului, eseistului

6 aprilie 1984 - **SZTANKÓCZY GYÖRGY** (n. 1906) - 25 de ani de la moartea statisticianului, redactorului de lexicoane

15 aprilie 1949 - **LUCIA CÎLB** - 60 de ani de la nașterea farmacistei

16 aprilie 1949 - **VIOREL ISPAS** - 60 de ani de la nașterea inginerului, profesorului

20 aprilie 1959 - **MOLNÁR MIKLÓS** (Löwinger) (n. 1922) - 50 de ani de la moartea economistului

15 mai 1909 - **GHEORGHE PERNEȘIU** (m. 2008) - 100 de ani de la nașterea profesorului

18 mai 1984 - **KISS LEHEL** - 25 de ani de la nașterea poetului

21 mai 1949 - **ARI-NAGY SÁNDOR** - 60 de ani de la nașterea profesorului, muzicologului

31 mai 1949 - **GÁSPÁR ATTILA** - 60 de ani de la nașterea profesorului

31 mai 1949 - **SILVIA BODEA SĂLĂJAN** - 60 de ani de la nașterea profesoarei și poetei

12 iunie 1939 - **GERGELY MIHAI** - 70 de ani de la nașterea funcționarului public

20 iulie 1939 - **MIRCEA TRAIAN GOZARU** - 70 de ani de la nașterea scriitorului

24 iulie 1934 - **ALEXANDRU JULA** - 75 de ani de la nașterea solistului de muzică ușoară

4 august 1959 - **BEKŐ N. ILDIKÓ** - 50 de ani de la nașterea prozatoarei

16 august 1859 - **KINCS GYULA** (m. 1915) - 150 de ani de la nașterea scriitorului, ziaristului

26 august 1924 - **TAKÁCS ADALBERT** - 85 de ani de la nașterea economistului, muzeologului

3 septembrie 1929 - **LŐRINCZI GYULA** - 80 de ani de la nașterea matematicianului, geodezului, politicianului

10 septembrie 1949 - **PETRU GALIȘ** - 60 de ani de la nașterea învățătorului

11 septembrie 1959 - **BÖLÖNI GYÖRGY** (n. 1882) - 50 de ani de la moartea scriitorului, publicistului

22 septembrie 1939 - **JOIKITS ATTILA** - 70 de ani de la nașterea profesorului

2 octombrie 1934 - **HARY BÉLA ADALBERT** - 75 de ani de la nașterea compozitorului, dirijorului

4 octombrie 1904 - **IONIȚĂ SCIPIONE BĂDESCU** (n. 1847) - 105 de ani de la moartea gazetarului și poetului

11 octombrie 1929 - **TRAIAN POP** - 80 de ani de la nașterea profesorului

16 octombrie 1939 - **KISFALUSSY BÁLINT** - 70 de ani de la nașterea compozitorului, actorului

25 octombrie 1809 - **WESELÉNYI MIKLÓS** (n. 1750) - 200 de ani de la moartea baronului, politicianului

6 noiembrie 1919 - **MÓZES TERÉZ** - 90 de ani de la nașterea etnografului, istoricului de artă

15 noiembrie 1934 - **IOAN MUREȘAN** - 75 de ani de la nașterea profesorului

11 decembrie 1934 - **VICTOR HĂLMĂJAN** - 75 de ani de la nașterea inginerului

Cercuri pe apă

Străini în... cultură

Titlul de mai sus mi-a fost inspirat, este evident, de anularea spectacolului "Străini în noapte", programat pentru sfârșitul lunii octombrie la Casa de Cultură a Sindicatelor din Zalău. Cei 43 de iubitori de teatru, care și-au cumpărat bilete, au primit banii înapoi cu regretul că nu pot vedea - sau revedea - această comedie romantică de excepție, care de doi ani se joacă cu casa închisă în multe localități din țară și care s-a jucat, anul trecut, și la Zalău. Piesa lui Eric Assous a fost pusă în scenă de maestrul Radu Beligan și este interpretată, genial, de îndrăgiții actori Florin Piersic și Emilia Popescu. Jocul protagoniștilor, care transmit mesajul artistic și dincolo de replicile savuroase, nostalgia anilor tinereții, dar și convingerea că orice vârstă are farmecul ei au făcut ca această piesă de teatru despre viață, cu minciunile și infidelitățile ei, cu pasiunile și trădările în care ne-am regăsit fiecare câte puțin au făcut ca această piesă să aibă atâta succes. Bucuria de a ieși, cu folos pentru spirit, din cenușiul cotidian nu s-a împlinit de această dată pentru zăläuani. De ce oare? - ar urma fireasca întrebare. Cei mai mulți ar răspunde că din

cauza lipsei de bani. Și poate că au dreptate. 50 de lei (500.000 lei vechi), cât costă un bilet, ar aduce un gol de cel puțin 100 de lei - la teatru se merge cel puțin în doi, nu?! - în bugetul unei familii. Or, în vreme de criză, 100 de lei - dacă-i ai! - sunt bani pentru traiul familiei vreme de-o săptămână... Alții ar putea invoca lipsa de timp ori de dispoziție, starea de stres, fără să se gândească la faptul că terapia prin teatru, prin cultură, în general, poate ajuta cel mai bine și mai neofensiv la gestionarea stresului. Cert este că tot mai puțină lume intră în librării și majoritatea doar pentru a răsfoi câte-o carte, că sunt nu numai orașe, ci chiar județe fără nici un cinematograful, că teatrele, filarmonicile și operele din marile orașe nu mai fac de mult turnee (vă amintiți de "Hamlet" și de "Aida" la Zalău?), că încet, încet, când auzim de cultură (bine măcar că nu scoatem pistolul!) nu prea facem nici un gest, cel mult butonăm televizorul sau mânuim mouse-ul... Încât riscăm să devenim ... străini în... noapte.

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

APĂRAREA

"Armonii" de toamnă

Citesc stupefiat într-o revistă că, pe vremea consolidării comunismului în România, Nichita Stănescu avea 10.000 lei pe lună, fără să știe nici măcar la ce publicații literare colabora. Și Adrian Păunescu, Vadim Tudor, Mircea Micu, alții și alții - în timp ce salariul unui învățător era de cca. 800 lei! Aștia trântori, nu amărății de azi care-și fac firme pentru a scoate bani și cu banii - a-și tipări opera!

Orice s-ar spune, găstiile de scriitori sunt gata realizate: unii muncesc, alții au bani. Această infernală disproporție datează din vremi imemorabile, dacă ne gândim fie și numai la "Sonetele solare" ale lui Michelangelo, dacă ar fi să avem și numai exemple ca lord Byron, sir Shakespeare, "tavarăș" Sadoveanu... Oare și Ana Blandiana avea în 1968 - 10.000 lei? Și Gheorghe Pituț?

Cineva îmi scrie că Mircea Ivănescu e terminat, că a devenit un moșneguț oarecare, într-un Sibiu cucerit de indivizi de calibru inferior. M. Ivănescu, traducătorul

"Omului fără însușiri"! Lui cât i s-a plătit pentru această muncă? Ce bani a luat George Sâmpetean pentru traducerea din germană a prozei lui Rilke sau pentru "Cronica Akashică" a lui Peter Krassa?

La acestea mă gândesc azi, în timp ce niște echipe de muncitori execută lucrări de finisaje la viloaia cât un bloc a unui fost prefect.

Să purcedem, așadar, la străbateră viciilor noastre de scriitori, să ne străduim să nu ne pierdem mințile, să nu furăm, să nu mințim, să nu ucidem, să nu... Ajută-ne, Doamne, noi, cel puțin "să nu..."

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Dialectică și istorie

Există o posibilitate de a intra în timpul istoriei, conținută în noțiunea de experiență istorică. Posibilitatea reală pe care ne-o oferă cunoașterea istoriei (a ființei istorice) este dată de înțelesul experienței istorice drept o formă a comuniunii realizate în timp: sensul oricărei cunoașteri, sensul originar al dialecticii platoniciene, sens de care ne-a îndepărtat știința modernă, prin reificare și logicizare extremă a realității pe care dorim să ne-o apropiem prin cunoștință. Adevărul nu poate fi îndepărtat de om, el fiind un întreg: îl dobândim în dialog, în comuniune. Istoria participă la ființa adevărului, devenirea faptului istoric (mărturie ce durează) oferă sens timpului, îl transformă în timp al *logos*-ului (timpul rostitor sau logic, la Constantin Noica).

Experiența istorică este un concept vag în filosofia greacă. Dacă vom insista, totuși, în cercetarea surselor, nu trebuie să căutăm mai departe de Platon pentru a găsi un sprijin al afirmației moderne (Hegel, Vico, Toynbee, Collingwood) referitoare la legătura dintre devenire (temporalitate) și conștiința de sine. Legea Universului - expusă pe larg în *Timaios*¹ - păstrează un raport just între devenire (instituită odată cu temporalitatea, mediu și motiv al dezordinii) și ordinea prestabilită, dar nu mai puțin încercată de o "devenire" mai înaltă, aceea a dialecticii: "Dorind deci ca toate să fie bune și, atât cât îi stătea în putință, nimic să nu fie imperfect, Demiurgul a luat tot ce era vizibil, lipsit de repaus și aflat într-o mișcare discordantă și haotică și l-a condus din dezordine în ordine, considerând că ordinea este întru totul mai bună decât dezordinea."²

Nu trebuie să uităm că *Timaios* pune în dialog conceptul devenirii pentru a postula identicul și armonia modelului universal (al ideilor) în opoziție cu istoria care degradează conceptul. Modelul este intangibil, ceea ce este identic cu sine este izvor de desăvârșire și pentru lumea istorică, timpul însuși este copie a eternității. Depărtarea însă de armonia prestabilită este săvârșită prin devenire; devenirea corupe legea; "Când însă Demiurgul privește la ceea ce se află în devenire și se folosește de acest model supus devenirii, el va săvârși totul ca pe ceva departe de a fi frumos."³

Experiența, înțeleasă în sensul ei cel mai larg, înseamnă contact direct cu realitatea, sursa și proba inițială, de la care pornind, construim conceptul. *Experientia (experiri)* ne apropie de realitate în modul cel mai direct, la nivel de senzații. În sens larg, ca experiență de viață, ca sinteză a învățării - prin eșecuri repetate și eliminarea lor în timp -, poate fi inclusă și experiența istorică. În teoria cunoștinței, primul sens (și cel dintâi utilizat, atunci când avem în vedere aspectul gnoseologic) contribuie la deklasarea experienței, ca și la restrângerea valabilității de criteriu al cunoștinței (legii generale), care i se consacră, criteriu întărit de experiment. Știința modernă a supralicitat experimentul, ajungându-se, în fizica actuală, ca experimentul să nu mai poată fi construit fără mijloace teoretice, ba chiar să fie neconcludent în sensul clasic, de probă concretă.

Preluarea primului sens al experienței, folosit mai întâi în științele naturii, conduce la dualism. Orice interpretare a unui fapt se realizează în termenii acestei realități, la care adăugăm un grad de generalitate (conceptul). Dar, limitând experiența la particular, minimalizând rolul ei în formarea cunoștinței,

prin compensație acordăm un credit mai mare conceptului, până a-i tăia orice sprijin în faptul concret (raționalism). Același lucru îl constatăm și în istorie, poate mai ales aici, unde experiența nu e directă (nu avem acces direct la faptul de viață istoric), ci temporală și intermediată de mărturii (documente). Distincția dintre individual și particular este o abstracție necesară științei, așa cum observa Collingwood, dar care nu trebuie absolutizată, deoarece cunoașterea e un act complex, iar particularul pur și universalul pur nu sunt decât false abstracții⁴.

Dacă vom diminua prestanța epistemică a individualului în construcția conceptului este ca și când am amputa cunoștinței rădăcina ei axială, adică realitatea și prestigiul faptului pe care este menită să ni le dezvăluie. Caracterele individuale, mai cu seamă în realizarea unei cunoașteri istorice, nu pot fi puse în umbră. În individual, prin experiență, verificăm generalitățile formulate prin abstracții succesive. Știința în genere, istoria în special, verifică statornicia calităților individuale, ridicându-le, în grade succesive, până când face din calitate o permanență, o categorie a existenței⁵. Cunoașterea fenomenelor se face prin individual, repetat, dar continuu, nu cu sincope. Continuitatea este dată de permanența universalului care se răsfrânge și în faptele individuale. Faptul că ridicăm la nivelul conceptului caractere pe care le găsim în faptul individual (inducție) ne oferă încredere în capacitatea de a sustrage temporalității (schimbării) acele elemente din realitatea de cunoscut menite să dureze. "Știința anume pare a fi ceva statornic și pare a se împotrivi schimbării sau pierderii, chiar dacă a fost dobândită în măsură redusă (...); și totuși virtutea, cum ar fi dreptatea, cumpătarea și orice de acest fel, pare a nu se pierde ușor sau a suferi o schimbare."⁶

Schimbarea este un concept care derutează spiritul. Schimbarea aparține temporalității, de fapt, schimbare, dezvoltare, devenire, prin temporalitate, insuflă experienței - altfel, un concept "așezat" și delimitat strict de generalul care construiește durabil cunoștința - dimensiunea sa istorică.

În celelalte forme de experiență - artistică, religioasă, chiar și în experiment - există și un element temporal, însă el nu este așa de vizibil ca în experiența istorică.

Experiența istorică - formă a comuniunii în timp

S-au inoculat de-a lungul timpului doze de neîncredere în experiență, fiind pusă în opoziție ireconciliabilă cu universalul legii spre care tinde știința. Am putea spune că, dincolo de empirism, ori poate datorită și acestuia, maladia modernă a istorismului - falsă maladie - nu va corupe istoria și experiența, ci le va întări. Kant însuși nu vede posibilitatea unei cunoașteri oferite strict de categoriile gândirii, pornind de la premisa că există o diferență între a gândi și a cunoaște un obiect⁷. Posibilitatea de a fi a cunoștinței (dimensiunea ei transcendentală) nu sustrage obiectului posibilitatea de a se întemeia intuitiv. "Orice intuiție posibilă pentru noi este sensibilă (Estetica), prin urmare gândirea unui obiect în genere cu ajutorul unui concept pur al intelectului nu poate

deveni în noi cunoaștere decât întrucât acest concept este raportat la obiectele simțurilor."⁸ Apriorismul este numai un accent pus pe gândire, dar nu lasă o umbră densă peste faptele experienței. Distincția, de sorginte scolastică, *a posteriori* - *a priori* folosește nu atât anulării raportului benefic (și necesar) dintre experiență și gândire, cât accentuării celor două moduri de a aborda realitatea. Just este să le punem, cum o face Florian, în relație recesivă, altfel ne vom lovi întotdeauna de dualismul experiență - rațiune.⁹ Experiența și rațiunea nu vor fi niciodată inculcate și puse să pledeze una împotriva celeilalte. Sprijinindu-se una pe cealaltă, ele își vor justifica rezultatele împreună: cunoștința faptului este punerea lor de acord și conlucrarea pentru realizarea unui scop comun, și nu un proces al conștiinței adjudecat fără drept de apel de către una din ele. De aceea concluzia la care ne poate duce apriorismul nu este o acuză adusă experienței, ci o recunoaștere a ei: "În consecință, conceptele pure ale intelectului, chiar când sunt aplicate la intuiții *a priori* (ca în matematică), nu procură cunoștință decât în măsura în care aceste intuiții, și cu ajutorul lor și conceptele intelectului, pot fi aplicate la intuiții empirice. (...), categoriile n-au altă folosire pentru cunoașterea lucrurilor decât numai întrucât acestea sunt considerate ca obiecte ale unei experiențe posibile."¹⁰

Tendința firească a oricărui itinerariu logic și istoric în analiza experienței este alăturarea sa cunoașterii, deși, prin formele sale, dar mai ales prin cele trei îndeobște observate - experiența istorică, religioasă și artistică -, trebuie să reflectăm și la o componentă nu mai puțin importantă, aceea de comuniune spirituală. În euharistie (gr. *eukharistia* < *kharis*, favoare, har) atingem esențialul acestui raport, păstrat în mai toate religiile = împărtășanie, cuminecătură, participarea totală, deși simbolică în comportamentul ritualic, ori în interpretările antropologice și sociologice, la creația originară, întoarcerea la principiu, la zeu. Există o asemenea tendință și în experiența artistică, însă nu de aceeași natură. Experiența artistică presupune o comuniune de un gen deosebit celei religioase, care are loc și se manifestă în două direcții: pe de o parte ca trăire a artistului în obiectul investigat, care este ținta creației; pe de altă parte prin participarea receptorului de artă, care se împărtășește din drama (sau bucuria) transmisă de cel care creează. Ambele trăiri se opun conceptului modern de experiment, care este legat de tehnică, inovație, de reproducere mecanică și introducerea în realitatea originară, *invadată* prin tehnica experimentală, a cel puțin unui factor alogen, care îndepărtează subiectul de o sursă necontaminată de truism, îl îndepărtează de trăirea directă.

Experiența istorică transgresează însă, cel puțin prin intențiile originare, ideea unei cunoașteri invazive. Ideea sa originară este *comuniunea*. Sensurile derivate (fr. *communion*, lat. *communio*) se reduc însă la unul singur, prezent și în *euharistie*, care presupune o trăire intensă, de durată, o uniune la care cel/cei care participă aderă de bunăvoie. Un sens derivat conduce însă și la exprimarea acestei trăiri, comuniune de idei sau sentimente (fr. *comunier*), dar și trecerea lor mai departe, celorlalți, prin *comunicare*: a crea legături între idei împărtășite.

Comunicarea, pe de altă parte, nu înseamnă pur și simplu punere în comun (de bunuri), cât punere de acord, în sens

spiritual, care poate avea două semnificații: primul, cel originar, de credință împărtășită necondiționat și total, al doilea, de punere în acord asupra unei idei prin trecerea ei de la unul la celălalt, dar nu atât ca trăire, cât prin căutare de gen, prin ridicare la concept, prin dialog - dialectica platoniciană.

Dialectica însă conjugată cu timpul, cu devenirea istorică, tinde să-și piardă sensul inițial, cel puțin la Hegel. Logica istorică poate fi mai repede apropiată de o dialectică tetrică, atunci când gândim devenirea (și istoria) în circularitatea care o împlinește (devenire într-o ființă la Noica), genurile supreme la Platon (ființa, mișcarea, același sau identicul, altul sau diferitul), sau de una pentadică ce poate oferi o structură deschisă, cum este devenirea socială, dar și cea culturală. Structurile pentadice erau rezervate de către pitagoreici, de exemplu, vieții umane în general, "dar și celor mai profunde structuri ale materiei, considerate de natură geometrică (cele cinci corpuri perfecte), ca și domeniilor artistice (în muzică, arhitectură, sculptură și pictură sunt valabile și astăzi reprezentările lor pentadice care constituie elemente esențiale din pentamorfiza artei)."¹¹

Apropierea temporală - comunicare (mărturisire) a realității istorice

Paradoxul cunoașterii istorice este în condiția faptului istoric - fapt individual, dar care conține un universal relevant în timp, prin cunoștința istorică. Cel care cunoaște folosește criteriile timpului său pentru a-și apropia o realitate la care nu are acces direct. De altfel, nicio cunoaștere nu este directă, nici cea din științele naturale, și în fiecare gen este o barieră temporală. Dacă vom gândi realitatea fizică, la nivel macro, sau la nivel cuantic, întotdeauna între subiect și obiect este un prag temporal care, în analiza structurilor de dincolo de sistemul nostru solar, de pildă, depășește ca ordin de mărime dimensiunea temporală a culturii umane. Însă ne va interesa aici nu atât condiția faptului-obiect, cât a faptului-mărturie. Pentru ideea de comuniune istorică, realizată *în timp*, condiția mărturiei (martor în timp, pentru celălalt, care mă va înțelege, va intra în timpul meu și, implicit, mă va aduce în timpul său, mă va mărturisi) este tocmai legătura între două entități care se identifică în timp: cel care cunoaște devine el însuși cunoscut. Aici putem vorbi de reversibilitatea timpului istoric, de migrarea faptului istoric între două realități istorice, care devin una: cunoașterea istorică. Dacă facem abstracție de această posibilitate pe care experiența istorică în primul rând o poate provoca (o și conține), cunoașterea istorică va fi viciată în însăși scopul ei - aducerea în legătură a două lumi care, aparent, sunt scindate temporal. Indecizia de fond a relației cunoaștere și existență istorică va aduce la neîncrederea în capacitatea ființei istorice de a se cunoaște pe sine. Realitatea care devine, prin faptul că devine, este. "Noi, în schimb, nu numai că am dovedit cele ce nu sunt cum că sunt, dar chiar am scos în evidență ideea ce revine lui «ce nu este». Căci dovedind cum că există o anumită natură a alterității și că ea e distribuită asupra tuturor realităților unele față de altele, am cutezat să spunem, cu privire la partea opusă față de fiecare existent, cum că ea ca atare este cu adevărat ceea ce nu este."¹² Faptul istoric devine, nu e fixat,

imobil într-o lume apasă: prin devenirea sa mărturisește despre însăși lumea care l-a creat, mărturisește despre om.

Mărturia istorică - așa cum sunt catalogate cele mai multe dintre izvoarele istorice - poartă cu sine intenția comuniunii: un arc în timp, o racordare (reunire) a două prezențe, o comunicare spirituală care constituie esența ființei istorice - ființă care traversează timpul și îl asumă. Eu nu pot fi înțeles (nu am un rost) decât de către tine, cel care mă vei urma. Concomitent, tu, cel care mă înțelegi, nu ai un rost - nu intri în timpul tău - dacă nu mă mărturisești. Te cunosc fiindcă mă vei asimila (comunica, împărtăși). Comuniune - punere împreună - poate însemna și rostirea adevărului prin timp, căutarea împreună a adevărului: dialectica în chip platonice. Dialecticianul nu este un hermeneut, el transportă esența lumii în rostire, căutând calea nobilă, a cunoașterii, pe care omul o poartă cu sine. În *Sofistul* aflăm despre această menire a învățatului de a alege între cele ce sunt și cele ce nu sunt câtă vreme genurile sunt amestecate. Astfel, nu posibilitățile irosite definesc drumul omului: ființa istorică se afirmă peste tot unde se regăsește pe sine. Firește este să ne însușim o experiență care ne pune în legătură nu cu faptul concret de viață cotidiană (accident temporal), ci cu spiritul, cu semnificația vieții istorice. O formă - prima formă, în ordinea importanței, și ca sens - a dialecticii este realizarea, în spiritul viu a dialogului, a corespondenței între cele ce sunt, punerea lor sub gen¹³. Și totuși, nu ne oprim aici, la nivelul dialogului din *Sofistul*, căci vom rămâne departe, încă, de menirea dialecticii: metoda ei ne dezvăluie principiile, ne face să contemplăm esențele (*Politeia*), aduce științele - în funcție de accesul lor către ființă - în ierarhia firească, al cărui vârf și-l arogă; țința ei finală este de a "atinge esența suprasensibilă, Binele"¹⁴. Binele se contemplă, se distribuie în mod total și egal fiecăruia, dar nu se împarte. Dacă țința dialecticii a fost lămurită încă din timpul lui Platon și de către comentatorii imediați, modalitatea ei de realizare, forma dialogală, nu a putut scăpa analizei care ne-o relevă ca pe una din calitățile esențiale de a întemeia adevărul în sfera ființei. Grecii apreciau în mod deosebit calca orală de dezbatere, de căutare și argumentare. Interogativ, arta de apune întrebări și stăpânirea înțeleșurilor cuvintelor sunt însușirile în lipsa cărora dialectica nu poate fi practică. *Sophistes*, ca majoritatea dialogurilor, ne pune în temă cu acest aspect, mai mult, ne aduce la esența procesului platonician al convingerii filosofice: modalitate de a "tălmăci" gândul și de a ne apropria adevărul ființei în timp, iar acesta fără intenții ascunse, de a denatura adevărul, așa cum ar face-o sofistul, ca un fals practician al dialogului despre principii.

Nu trebuie să ometem însă că poziția sofistului în societatea platoniciană în genere, ca și în lumea grecească particulară, din timpul istoric al Academiei, poate să distribuie membrilor săi interesați să-l asculte și să-l critice un adevăr mai greu de prins: realitatea este un amestec de ființă și neființă, diferența, alteritatea nu trebuie ocolite, ci aduse în lumină; ele fac rostul vieții, al gândirii și al metafizicii.

Afirmția acestei situații reale, fără argumentare, fără metodă (dialectică) este nu numai lipsă de tact, e lipsă de "maturitate în contactul cu realitatea"¹⁵. De aceea, sofistul, care nu performează metoda în sine, ci o falsă artă a dialogului, dorește să convingă oponentul (partenerul), prin

persuasiune. *A persuada* trimite și la *convingere*, putând fi o atitudine proprie filosofului (dialecticianului), dar și la *intenție* de a persevera pe un drum cu argumente înșelătoare, proprie uneori retorului, discursului politic sau artei poetului. Dialectica însă, spontană, vie și fără interese meschine, persuadează prin convingere și din credința în valoarea principiului, ea este "cea care dă, prin analiză, fondul de cunoștințe, retorica nefiind decât o știință subordonată; (...) dialectica este cu adevărat o știință vie."¹⁶

Pentru tema noastră, în care propunem ca analiza experienței în sfera istoriei să fie abordată și sub forma concesiunii spirituale, dialectica platonice este o dovadă elocventă, care acoperă în cea mai mare parte sensul pe care îl atribuim comuniunii istorice în spirit și timp. Mai mult decât alte căi de intrare în comuniune cu ființa (cu ființa istorică, în cazul acesta), știința dialecticii (care îmbracă și forma artistică a dialogului, pornind de la principii, desăvârșită în operele lui Platon) este o căutare și mărturisire despre ființă. Modalitatea sa de realizare este iarăși un argument că în comunicare trebuie să intri în primul rând prin cuvânt (logos), care poartă adevărul și este exprimat din credință: "Dialectica e mai mult decât știința întrebărilor pregătite și a răspunsurilor. E știința spontaneității desăvârșite, atât la cel care întreabă, cât și la cel care răspunde. Condamnarea atât de aspră a scrisului, sub cuvânt că interzice orice spontaneitate, trebuie să dea de gândit însemnătății pe care o dă Platon celor de mai sus."¹⁷

Mihai POPA

Autorul este redactor - șef al Editurii Academiei Române și vicepreședinte al Asociației Publicațiilor Literare și Editurilor din România (APLER)

¹ Platon, *Timaios*, traducere de Petru Creția și Cătălin Partenie, în *Opere complete*, vol. V, București, Editura Humanitas, 2004, pp. 274-373.

² *Ibidem*, 30 a.

³ *Ibidem*, 28 b.

⁴ Vezi Sergiu Bălan, *Între istorie și filosofie. Sistemul lui R. G. Collingwood*, București, Editura Academiei Române, 2009, pp. 88 - 89.

⁵ Aristotel, *Categorii*, traducere de Traian Brăileanu, revizuirea traducerii, postfață și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Paideia, 2006, pp. 28 - 29.

⁶ *Ibidem*, 8 b, 25 - 35.

⁷ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Iri, 1998, p. 141.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, București, Editura Fundației Pro, 2003, p. 253.

¹⁰ Immanuel Kant, *Op. cit.*, p. 142.

¹¹ Alexandru Surdu, *Ipostazele dialecticii*, în *Cercetări logico-filosofice*, București, Editura Tehnică, 2008, p. 86.

¹² Platon, *Sofistul*, 258 d - 258 e, în *Opere complete*, ediție îngrijită de Petru Creția, Constantin Noica și Cătălin Partenie, București, Editura Humanitas, 2004, pp. 78-79.

¹³ Platon, *Sofistul*, 258 e - 259 a.

¹⁴ Constantin Noica, *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 52.

¹⁵ Platon, *op. cit.*, p. 50.

¹⁶ C. Noica, *op. cit.*, p. 50.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 50-51.

OLEG DENISENKO

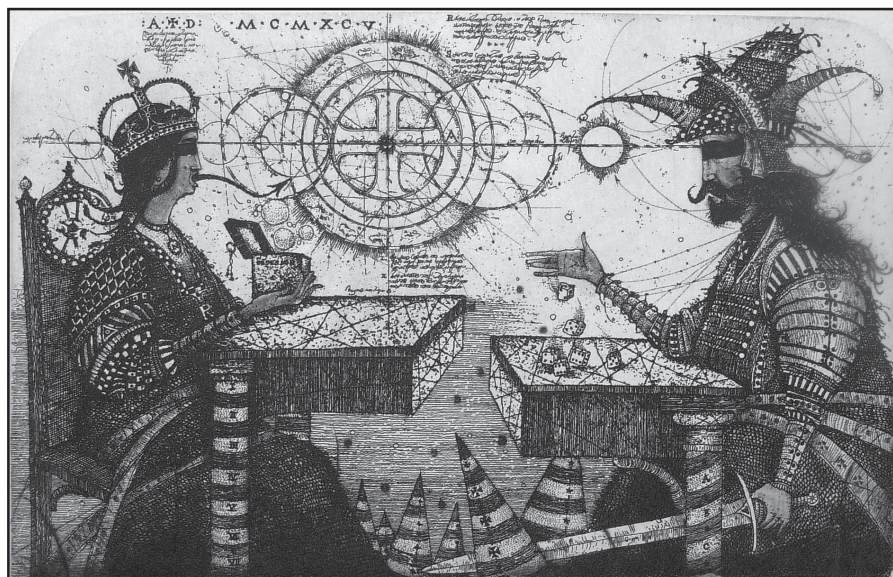
Născut la 27 martie 1961 în Lviv, Ucraina. A absolvit Academia Ucrainiană de Gravură, specialitatea arte grafice.

EXPOZIȚII PERSONALE

1992 - Galeria "Galart", Lviv, Ucraina
 1992 - Galeria Linjen "Vastervik", Suedia
 1992, 1994 - "Susekullen", Olofström, Suedia
 1997 - Galeria "Epreuve d'Artiste", Antwerpen, Belgia
 1998 - Galeria "Oeral" Assen, Olanda
 1998 - "Muzeul Gravurii", Mappel, Olanda
 1999 - Galeria "Dzyga", Lviv, Ucraina
 2000 - "Galeriile Davidson", Seattle, SUA
 2000 - "Galeria Amacla", Toulouse, Franța
 2000 - Galeria "Tadzio", Kiev, Ucraina
 2001 - Galeria "Michalaski Dvor", Bratislava, Slovacia
 2001 - "Galeria Veche", Cluj-Napoca, România

EXPOZIȚII INTERNAȚIONALE (selectiv)

1990
 - Expoziție Internațională de Grafică "Interprint-90", Lviv, Ucraina
 - Expoziție Internațională de Grafică "Miniature-5", Fredrikstad, Norvegia
 1991
 - Expoziție Internațională de Grafică "Miniart-91", Olofström, Suedia
 - Biala Internațională "Impreza-91", Ivano-Frankivsk, Ucraina
 - Expoziție Internațională de Grafică "Miniature-6", Fredrikstad, Norvegia
 1992
 - A 14-a Bială Internațională de Ex Libris Contemporan, Malbork, Polonia
 - Biala Internațional de Grafică "Interprint-92", Lviv, Ucraina
 - A 2-a Bială Inter-unională a Artelor Grafice, Kaliningrad, Rusia
 - A 10-a Trienală Internațională de

Obsession

Grafică, Fredrikstad, Norvegia
 - Expoziție Internațională de Ex libris, Bratislava, Slovacia
 - A 2-a Anuală Internațională de Grafică Mică, Napa, SUA
 - "Timpul tranziției" Gravură Contemporană din Rusia și Ucraina, Marea Britanie, expoziție itinerată 1992-1994
 - A 17-a Expoziție Internațională de Grafică, Kanagawa, Japonia
 1993
 - Expoziție Internațională de Grafică Mică, Lodz, Polonia
 - A 5-a Bială de Grafică Mică și Ex Libris, Ostrow Wielkopolski, Polonia
 - "Minibiennial-93", Olofström, Suedia
 - Expoziția de Vară a Academiei Regale, Londra, Anglia
 - A 3-a Anuală Internațională de Grafică Mică, Napa, SUA
 - Biala Internațională de Grafică, Maastricht, Olanda
 - Expoziție Internațională de Grafică Mică, Maribor, Slovenia
 1994
 - A 15-a Bială Internațională de Ex libris Contemporan, Malbork, Polonia
 - A 3-a Bială de Grafică, Kaliningrad, Russia
 - A 14-a Anuală de Grafică Mică, Cadaques, Barcelona, Spain
 - Expoziție Internațională Britanică de Grafică Mică, itinerată 1994-1995
 - Expoziția de Vară a Academiei Regale, Londra, Anglia
 - "Intergrafia", Katowice, Polonia
 - Expoziție Internațională de Grafică "Miniature-7", Fredrikstad, Norvegia
 - A 2-a Expoziție Internațională de Grafică Mică, Belgrad, Iugoslavia
 1995
 - Expoziție Internațională de Grafică "Minibiennial-95", Olofström, Suedia
 - "The Bookgarden": Cărți de Artist din Rusia și fosta URSS, Marea Britanie, expoziție itinerată
 - Trienală Internațională de Grafică Mică, Tokyo, Japonia
 - "Lumea Ex librisului", Belgrad, Iugoslavia
 - Simpozion Internațional de Grafică, Moravany N.V., Slovacia
 - Atelier Internațional de Grafică, Weimar, Germania
 - A 6-a Bială de Grafică Mică și Ex libris, Ostrow Wielkopolski, Polonia
 - A 15-a Anuală de Grafică Mică, Cadaques, Barcelona, Spania
 - Prima Trienală de Ex libris, Bratislava, Slovacia
 - A 18-a Expoziție Internațională Independentă de Grafică, Kanagawa, Japan
 1996
 - Gravură Contemporană din Centrul și Estul Europei, Boise Universitatea de Stat, Idaho, SUA
 - Zece Gravuri din Ucraina, Susekullen, Olofström, Suedia
 - A 16-a Expoziție Internațională de Ex libris, Malbork, Polonia
 - Premiul Internațional pentru Gravură, Biella, Italia
 - Expoziție Internațională de Grafică Mică, Lodz, Polonia
 - A 16-a Anuală de Grafică Mică, Cadaques, Barcelona, Spania

